

Beslut 2014-03-17



Länsstyrelsen
Stockholm

Lovö naturreservat

Ekerö kommun



Översikt och läsanvisning – beslut om naturreservat

Ett beslut om ett naturreservat innehåller många delar. Här beskrivs de viktigaste delarna i reservatsbeslutet och skötselplanen kortfattat för att underlätta läsningen.

Reservatets syfte (beslutet, s. 2)

Syftet är en sammanfattning av de värden som avses skyddas i reservatet. Det har betydelse för vilka föreskrifter som införs, skötseln av området och vid prövning av ärenden enligt reservatsföreskrifterna.

A. Föreskrifter om mark- och vattenanvändningen (beslutet, s. 3 och 4)

Dessa föreskrifter berör främst markägare, arrendatorer eller andra med särskilda rättigheter i området. Föreskrifterna är utformade för att nå syftet. I detta reservat är syftet i stora drag att behålla området som det är idag. Föreskrifterna är utformade för att inte i onödan försvåra förändringar och kompletteringar av befintlig bebyggelse och verksamheter.

B. Föreskrifter om att tåla visst intrång (beslutet, s. 4 och 5)

Dessa föreskrifter berör också markägare, arrendatorer etc. Föreskrifterna tydliggör för markägare m.fl. vilka åtgärder som behöver utföras av reservatsförvaltaren för att nå syftet i reservatet, t.ex. uppsättning av informationsskyltar, anläggande av stigar och röjning i betesmarker.

C. Ordningsföreskrifter (beslutet, s. 5)

Ordningsföreskrifterna riktar sig främst till allmänheten som besöker området. Ordningsföreskrifterna innebär oftast ett förtydligande av allemansrätten samt de regler som behövs för ordningen i området i övrigt och är till för att uppnå syftet med reservatet.

D. Undantag från föreskrifterna (beslutet, s. 6 och 7)

Här tas ett antal åtgärder och verksamheter upp som är undantagna från föreskrifterna under A och C. Genom undantagen får alltså vissa åtgärder utföras trots att de är reglerade. Till exempel anges att *E4 Förbifart Stockholm* och projektet *Väg 261, Ekerövägen, Tappström–Nockeby, ombyggnad till smal fyrfältsväg* ska kunna genomföras utan hinder av föreskrifterna. Genom undantag för vissa åtgärder kan onödig prövning undvikas.

Beslutscharta, bilaga 1A och 1B

Beslutschartan är en bilaga till beslutet och anger det område som omfattas av naturreservatet.

Skötselplan (bilaga 2) och reservatsförvaltare

I *skötselplanen* med kartbilagor anges den skötsel och de åtgärder som behöver utföras för att uppnå syftet med reservatet. Skötselplanen i sig innehåller inga regler, dessa finns i föreskrifterna. I skötselplanen finns också en utförligare beskrivning av området.

Reservatsförvaltaren har till uppgift att genomföra åtgärder enligt skötselplanen, t.ex. sätta upp skyltar och sköta vandringsleder. Den mesta skötseln sker dock som tidigare av jordbruksarrendatorer och markägare.



Enheten för naturvård
Björn Carlberg
08-785 51 13

BESLUT

Datum
2014-03-17

Beteckning
511-24286-2012
0125-02-011

Enligt sändlista

Beslut om bildande av Lovö naturreservat i Ekerö kommun

(7 bilagor)

Uppgifter om naturreservatet

Namn	Lovö
Kommun	Ekerö
Naturvårdsregister-ID	2024689
Natura 2000-ID	SE0110188 Edeby ekhage SE0110186 Lovö-Kärsö
Natura 2000-naturtyper	9070 Trädklädda betesmarker av fennoskandisk typ 9020 Boreonemoral ädellövskog 9160 Näringsrik ek- eller ek-avenbokskog
Socken	Lovö
Naturgeografisk region	Region 24, Svealands sprickdalsterräng med lerslättdalar och sjöbäcken
Kulturgeografisk region	Förhistorisk centralbygd med hög uppodlingsgrad i Svealands slättbygder
Läge	Reservatet omfattar öarna Lovön, Kärsön, Fågelön och omgivande öar och holmar och är beläget ca 10 kilometer väster om Stockholms centrum.
Fastigheter m.m.	Barkarby 3:1 (del av), Drottningholm 1:1 (del av), Hogsta 4:1 (del av), Lovö Prästgård 1:1, 2:1 (del av) och 1:8 (del av), Lovö-Berga 3:1 (del av), Lovö-Edeby 4:1 (del av), Lovö-Norrby 5:1 (del av), Lunda 1:1 (del av), Rinkeby 1:2 (del av), Rörby 1:1 (del av), Barkarby GA:1 och GA:2, Hogsta GA:1 och GA:2, Lovö Prästgård GA:1, Lovö-Edeby GA:1, GA:2, GA:3, GA:4 och GA:5, Lunda GA:1, GA:2, GA:3 och GA:4, Rörby GA:1 samt Troxhammar GA:3.

BESLUTDatum
2014-03-17Beteckning
511-24286-2012
0125-02-011

Fastighetsägare	Statens fastighetsverk, Prästlönetillgångar i Stockholms Stift, Stockholm vatten AB samt Ekerö kyrkliga samfällighet. För delar av området råder kunglig dispositionsrätt.
Area	3 227,6 hektar varav ca 2 090 hektar land
Reservatsförvaltare	Statens fastighetsverk

BESLUT

Med stöd av 7 kap. 4 § miljöbalken beslutar Länsstyrelsen att förklara det område som avgränsats på bifogad karta (bilaga 1A och 1B) som naturreservat.

Länsstyrelsen upphäver samtidigt sina föreskrifter beslutade den 5 februari 1988 enligt dåvarande 20 § naturvårdslagen (1964:822), numera 12 kap. 6 § miljöbalken, om samrådsområde för Lovön, Kårsön m.fl. öar i Ekerö kommun. Länsstyrelsen upphäver vidare sin föreskrift om kopplingstvång på Kårsön enligt 19 § jaktförordningen (1987:905), beslutad den 5 december 1996 (Stockholms läns författningssamling 1996:232).

Naturreservatets namn ska vara *Lovö*.

Syftet med naturreservatet ska vara att bevara ett stort, kulturpräglad tätortsnära naturområde. Områdets landskapsbild, värdefulla naturmiljöer, värden för friluftslivet samt historiskt sammanhängande odlingslandskap ska särskilt skyddas och vårdas. Skyddet av området ska även bidra till att uppnå gynnsam bevarandestatus för de naturtyper enligt EU:s art- och habitatdirektiv som är utpekade i området.

Syftet ska uppnås genom att

- nya exploateringar, till exempel ny bebyggelse eller större anläggningar, i huvudsak inte ska tillåtas med undantag för de pågående projekten *E4 Förbifart Stockholm* och *Väg 261, Ekerövägen, Tappström–Nockeby, ombyggnad till smal fyrfältsväg*. Viss bebyggelse och anläggningar kan dock få tillkomma, bl.a. som komplettering till befintliga byggnader eller anläggningar eller som behövs för Försvarets radioanstalts (FRA) verksamhet, och ska då anpassas till områdets karaktär och den aktuella platsens förutsättningar,
- områdets kulturpräglade naturlandskap med en markanvändningsstruktur som bär spår av en lång kontinuitet med traditionella gårdslägen, markslag, ägo gränser, produktionssystem och sammanhang med Drottningholms slott bevaras,

BESLUTDatum
2014-03-17Beteckning
511-24286-2012
0125-02-011

- fortsatt hävd av jordbruksmarkerna sker genom främst jordbruksdrift med åkerbruk och djurhållning med betesdrift. Vissa i sen tid igenvuxna betesmarker restaureras,
- särskilt värdefulla skogar är undantagna från konventionellt skogsbruk och sköts för att långsiktigt främja och utveckla naturvärden, kulturvärden och värden för friluftsliv. I övriga skogar bedrivs skogsbruk enligt skogsvårdslagens (1979:429) bestämmelser,
- reservatet förvaltas så det är attraktivt och lätt tillgängligt för besökare vilket innefattar att det finns bra information om området och dess värden. Anordningar för besökare såsom stigar, rastplatser och parkeringsplatser ställs i ordning och hålls i gott skick.

Reservatsföreskrifter

För att tillgodose syftet med reservatet beslutar Länsstyrelsen med stöd av 7 kap. 5, 6 och 30 §§ miljöbalken och 22 § förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. att nedan angivna föreskrifter ska gälla i naturreservatet.

A. Föreskrifter med stöd av 7 kap. 5 § miljöbalken om inskränkningar i rätten att använda mark- och vattenområde

Utöver föreskrifter och förbud i lagar och andra författningar är det förbjudet att

1. på land eller i vatten spränga, schakta, utfylla, tippa eller bedriva annan verksamhet som väsentligen kan ändra områdets topografi, yt- eller dräneringsförhållanden. Föreskriften gäller inte inom tomt- eller gårdsplats eller Kungl. Drottningholms golfklubbs golfbana,
2. uppföra byggnad eller anläggning såsom t.ex. brygga, vindkraftverk eller mast. Föreskriften gäller inte byggnad eller anläggning som beviljats tillstånd enligt föreskrift A10,
3. anlägga golfbana utanför Kungl. Drottningholms golfklubbs nuvarande golfbaneområde,
4. i skötselområden med beteckningen N1-N30, N50-67 samt B29 (se bifogad karta, bilaga 3A och 3B) avverka levande eller döda träd, ta bort vindfällen eller utföra andra skogliga åtgärder annat än sådana naturvårdsåtgärder som anges i bifogad skötselplan (bilaga 2),
5. skogsplantera betesmark eller åkermark eller bedriva energiskogsodling eller julgransodling på åkermark,
6. anordna upplag annat än tillfälligt upplag för jordbruket, skogsbruket eller väghållningen. Föreskriften gäller inte inom tomt- eller gårdsplats,

BESLUTDatum
2014-03-17Beteckning
511-24286-2012
0125-02-011

7. kalka, gödsla eller använda kemiska bekämpningsmedel utanför åkermark, odling eller golfbana. Föreskriften gäller inte inom tomt- eller gårdsplats,
8. avverka träd med en brösthöjdsdiameter som överstiger 1 meter. Föreskriften gäller inte inom tomt- eller gårdsplats,
9. inplantera för området främmande växt- eller djurart. Föreskriften gäller inte inom tomt- eller gårdsplats.

Utan Länsstyrelsens tillstånd är det förbjudet att

10. uppföra byggnad eller anläggning i anslutning till befintlig bebyggelse eller anläggning, eller som behövs för friluftslivet, reservatets skötsel, jordbruket, enklare besöksnäringens verksamhet, för de allmänna farlederna eller för FRA:s verksamhet,
11. muddra,
12. i skötselområden med beteckningen N31-N49 (se bifogad karta, bilaga 3A och 3B) avverka levande eller döda träd, ta bort vindfällan eller utföra andra skogliga åtgärder annat än sådana naturvårdsåtgärder som anges i bifogad skötselplan (bilaga 2),
13. dra fram ledningar i luft, mark eller vatten. Föreskriften gäller inte inom tomt- eller gårdsplats,
14. anlägga väg, stig, parkeringsplats eller liknande. Föreskriften gäller inte inom tomt- eller gårdsplats,
15. uppföra stängsel eller andra hägnader utöver betesstängsel. Föreskriften gäller inte inom tomt- eller gårdsplats,
16. varaktigt sätta upp skylt, affisch eller liknande anordning utöver reservats- och vägvisningsskyltar. Föreskriften gäller inte inom tomt- eller gårdsplats.

Undantag från föreskrifterna anges under punkt D nedan.

B. Föreskrifter med stöd av 7 kap. 6 § miljöbalken om skyldighet att tåla visst intrång

Markägare, arrendator och annan innehavare av särskild rätt till marken förpliktigas tåla att följande anordningar utförs och åtgärder vidtas för att tillgodose syftet med reservatet:

BESLUTDatum
2014-03-17Beteckning
511-24286-2012
0125-02-011

1. utmärkning av reservatets gränser samt uppsättning av reservatsskyltar och övriga upplysningsskyltar,
2. naturvårdande skötsel genom röjning, avverkning, beskärning av träd, tillskapande av död ved, stängsling, slåtter, betesdrift, markbearbetning och inom skötselområdena N1-N67 samt B1-B31 som avgränsats på bifogad karta, bilaga 3A och 3B,
3. naturvårdande skötsel genom röjning, avverkning, slåtter och bete längs skogsbrunn mellan öppen mark och skog samt på åkerholmar,
4. friställning av gamla, grova träd genom röjning och avverkning,
5. anläggande och underhåll av stigar, ridstigar, eldplatser, parkeringsplatser och toaletter som närmare anges på bifogad karta, bilaga 5,
6. anläggande och underhåll av stängselövergångar och rastplatser i reservatet samt utbyte av vägbommar,
7. undersökningar av växt- och djurlivet och övriga naturförhållanden och kulturförhållanden i reservatet.

Hur åtgärderna närmare ska utföras anges i fastställd skötselplan.

Samråd ska ske med markägare, arrendator eller innehavare av särskild rätt innan åtgärder av betydelse genomförs.

C. Ordningsföreskrifter med stöd av 7 kap. 30 § miljöbalken

Utöver föreskrifter och förbud i lagar och andra författningar är det för allmänheten förbjudet att

1. gräva, hacka, borra eller på annat sätt skada berggrund, jord eller sten,
2. fälla eller skada levande eller döda träd eller buskar,
3. skada vegetationen genom att gräva upp växter,
4. medföra hund som inte är kopplad,
5. rida på markerade vandringsleder,
6. tälta eller campa mer än två dygn i följd,
7. för längre tid än två dygn i följd förankra båt vid samma strand. Föreskriften gäller inte vid bryggor och inom båthamnar,

BESLUTDatum
2014-03-17Beteckning
511-24286-2012
0125-02-011

8. varaktigt sätta upp affisch, skylt eller liknande.

Undantag från föreskrifterna anges under punkt D nedan.

D. Undantag från föreskrifterna

Undantag från föreskrifterna under A och C ovan.

1. Utan hinder av föreskrifterna får byggande (anläggning av ny väg och ombyggnation) och drift av projekt *E4 Förbifart Stockholm* med vägbana och övriga väganordningar såsom av- och påfarter, vägtunnlar, luftbytesstationer, arbetstunnlar, etableringsområden, tillfälliga hamnar, tillfälliga vägar, transportband m.m. utföras enligt lagakraftvunnen arbetsplan eller vägplan som fastställs enligt väglagen (1971:948) inom ramen för regeringens beslut den 3 september 2009 om tillåtlighet enligt 17 kap. miljöbalken.
2. Utan hinder av föreskrifterna får åtgärder som omfattas av lagakraftvunna tillstånd för miljöfarlig verksamhet respektive vattenverksamhet enligt 9 och 11 kap. miljöbalken för genomförande av byggande och drift av projekt *E4 Förbifart Stockholm* samt projekt *Väg 261, Ekerövägen, Tappström–Nockeby, ombyggnad till smal fyrfältsväg* utföras. Undantaget gäller även de ändringar i de tillstånd och föreskrivna villkor som kan bli följden av omprövningar av eller ändringar i tillstånden.
3. Utan hinder av föreskrifterna får byggande och drift av projekt *Väg 261, Ekerövägen, Tappström–Nockeby, ombyggnad till smal fyrfältsväg* med tillhörande vägbana och övriga väganordningar, omläggning av gång- och cykelväg och etableringsområden m.m. utföras enligt lagakraftvunnen vägplan enligt väglagen, Trafikverkets ärendenummer TRV 2012/19667.
4. Utan hinder av föreskrifterna får följande åtgärder utföras i samband med anläggande av projekt *E4 Förbifart Stockholm*: arbetsvägar (A-A, B, C), elkablar (D-D), spillvattenledning (E-E), utfyllnad för passage över transportband (F), flytt av skjuthallar och andra byggnader inom skjutbanan (G), uppförande av ny scoutstuga med infiltrationsanläggning och anslutningsväg (H), etableringsyta (J), ridvägar/ridstigar (K-K), borrhål med anslutande ledningar för släckvatten (L), siktröjningar för mättningsarbeten (M) förstärkningsåtgärder på Lambaruddsvägen (ej markerad på karta) samt de tillfälliga omdragningar av fornstigen som behövs (ej markerade på karta). Läget för åtgärderna A-M framgår av bifogad beslutskarta (bilaga 1A och 1B).
5. Utan hinder av föreskrifterna får vägghållare utföra åtgärder för drift, underhåll och bibehållande av konstruktioner som avser vägar, vägområde, broar,

BESLUTDatum
2014-03-17Beteckning
511-24286-2012
0125-02-011

tunnlar samt övriga till vägarna hörande konstruktioner, anläggningar och väganordningar (t.ex. vägmärken).

6. Utan hinder av föreskrifterna får FRA utföra åtgärder för drift, underhåll samt bibehållande av konstruktioner avseende sina anläggningar inklusive kablar i mark.
7. Utan hinder av föreskrifterna får FRA uppföra byggnader eller utföra andra åtgärder som är avsedda för totalförsvaret och som är av hemlig natur. Sådana åtgärder ska föregås av samråd med Länsstyrelsen.
8. Utan hinder av föreskrift A8 får reservatsförvaltaren, fastighetsägare, markförvaltare eller väghållare avverka träd som efter fackmannamässig bedömning anses utgöra en säkerhetsrisk för människors hälsa, miljön eller egendom.
9. Utan hinder av föreskrifterna får reservatsförvaltaren eller den som förvaltaren utser utföra de åtgärder som behövs för att tillgodose syftet med reservatet och som anges i bifogad skötselplan.
10. Utan hinder av föreskrifterna får Länsstyrelsen, reservatsförvaltaren eller den som förvaltaren utser utföra nödvändig insamling för dokumentation av växt- och djurlivet.
11. Utan hinder av föreskrifterna får jakträttsinnehavaren använda okopplad hund vid jakt samt uppföra jaktorn.
12. Utan hinder av föreskrifterna får innehavare av ledningar för bl.a. el, tele, vatten och avlopp samt avloppsanläggningar utföra underhåll, reparation och utbyte av befintliga ledningar och anläggningar med tillhörande anordningar och konstruktioner inklusive utförande av nödvändiga grävarbeten, arbeten i vattenområde samt skogligt underhåll av ledningsgator.
13. Utan hinder av föreskrifterna får dikesrensning eller underhåll eller ändring av dränering i åkermark utföras.

Undantag från ordningsföreskrifterna under C ovan.

14. Ordningsföreskrifterna under C ovan ska inte gälla inom tomt- eller gårdsplats.
15. Ordningsföreskrifterna C1-C4 och C8 ska inte gälla fastighetsägare eller innehavare av särskild rätt till marken inom det markområde som avser respektive rättighet.

BESLUTDatum
2014-03-17Beteckning
511-24286-2012
0125-02-011

Ovanstående undantag gäller reservatsföreskrifterna. Länsstyrelsen erinrar om att oavsett nämnda undantag kan prövning enligt annan lagstiftning eller andra bestämmelser i miljöbalken erfordras.

Dispens från föreskrifterna

Enligt vad som följer av 7 kap. 7 § andra stycket miljöbalken får Länsstyrelsen meddela dispens från föreskrifter som den har meddelat för ett naturreservat, om det finns särskilda skäl.

Föreskrifternas ikraftträdande

Föreskrifterna för naturreservatet träder i kraft tre veckor efter den dag då författningen utkom från trycket i länets författningssamling varvid föreskrifterna i Länsstyrelsens beslut den 5 december 1996 (Stockholms läns författningssamling 1996:232) upphör att gälla.

Enligt bestämmelserna i 7 kap. 30 § miljöbalken gäller ordningsföreskrifterna under C omedelbart även om de överklagas.

Skötsel och förvaltning

Med stöd av 3 § förordningen om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. fastställer Länsstyrelsen bifogad skötselplan (bilaga 2).

Med stöd av 21 § förordningen om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. beslutar Länsstyrelsen att Statens fastighetsverk ska vara förvaltare för naturreservatet.

Upplysningar

Det erinras om övriga bestämmelser till skydd för natur- och kulturmiljön av vilka kan nämnas följande:

- Bestämmelserna i 2 kap. kulturmiljölagen (1988:950) om skydd av fasta fornlämningar. Bestämmelserna innebär bland annat att det utan tillstånd är förbjudet att rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt ändra eller skada en fornlämning.
- Fridlysningsbestämmelserna. Alla vilda fåglar och däggdjur samt deras ägg, ungar och bon är fredade enligt jaktlagen (1987:259), med undantag för sådan jakt som är tillåten enligt samma lag. Vissa växt- och djurarter är vidare fridlysta enligt 8 kap. miljöbalken och artskyddsförordningen (2007:845).
- Terrängkörningsförbudet i terrängkörningslagen (1975:1313).
- Delar av reservatet är Natura 2000-område. Enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken gäller tillståndsplikt för verksamheter eller åtgärder som på ett betydande sätt kan påverka miljön i Natura 2000-områden.

BESLUTDatum
2014-03-17Beteckning
511-24286-2012
0125-02-011**SKÅLEN FÖR LÄNSSTYRELSENS BESLUT****Beskrivning av området**

Lovön och Kårsön med omgivande öar ligger i gränsen mellan stad och land, mitt i en exploaterad storstadsregion, mellan Stockholms tätbebyggda västra förorter och Ekerö centrum i sydväst. Här finns en helhetsmiljö med ett levande odlingslandskap med stort tidsdjup, världsarvet Drottningholm med slottsmiljö och parklandskap, sparsamt exploaterade stränder och sammanhängande skogar. Lovö socken är en komplett socken där den gamla bystrukturen fortfarande är synlig. Förhistoriska skeenden är närvarande i den rika fornlämningsförekomsten. Lovön har i stort sett undgått större exploateringar och är på det sättet ett landsbygdsområde som inte har någon motsvarighet så nära storstadens centrala delar.

Närheten till storstaden i kombination med det mångskiftande landskapet gör också Lovön-Kårsön till en viktig del av Stockholms regionala gröstruktur. Lovön ingår i en av länets gröna kilar, Ekerökilen. Området har stort värde för friluftslivet. Här finns rika möjligheter till olika typer av friluftsliv och aktiviteter, till exempel vandring, promenader, cykelturer, ridsport och golf.

Delar av området har också höga naturvärden. Bland annat kan nämnas naturbetesmarker såsom Natura 2000-området Edeby ekhage, ädellövskogarna på Kårsön och andra skogar med höga naturvärden, långa oexploaterade strandsträckor med naturvärden och en relativt rik förekomst av jätteträd. I den nationella strategin för skydd av vattenanknutna natur- och kulturmiljöer är berörd del av Mälaren angiven som nationellt värdefull avseende naturvärden och hela Mälaren angiven som nationellt särskilt värdefull från fiskesynpunkt.

En utförligare beskrivning av området och dess naturvärden, kulturvärden och friluftslivsvärden finns i skötselplanen, bilaga 2.

Riksintressen

Reservatet berör delar av Mälaren, som av dåvarande Fiskeriverket har pekats ut som riksintresse för yrkesfisket enligt 3 kap. 5 § miljöbalken. Stora delar av reservatet – Drottningholm samt centrala Lovön – har av Riksantikvarieämbetet pekats ut som riksintresse för kulturmiljövården enligt 3 kap. 6 § miljöbalken. Vägen E4 Förbifart Stockholm har av Trafikverket pekats ut som riksintresse för kommunikationer enligt 3 kap. 8 § miljöbalken. Trafikverket har även pekat ut farleden söder om Fågelön (farled 911 Riddarfjärden-Björköfjärden) samt farleden öster om Lovön-Kårsön (Farled 912 Björnholmen-Lövholmen) som riksintresse för kommunikationer. Lovön är redovisat som ett riksintresse för totalförsvaret enligt 3 kap. 9 § miljöbalken med anledning av den verksamhet som FRA bedriver.

Reservatet ingår också i området Mälaren med öar och strandområden, som i sin helhet är av riksintresse enligt 4 kap. 2 § miljöbalken.

BESLUTDatum
2014-03-17Beteckning
511-24286-2012
0125-02-011

I reservatet finns två Natura 2000-områden enligt EU:s art- och habitatdirektiv, Edeby ekhage och Lovö-Kärsö. Dessa områden är förtecknade enligt 7 kap. 27 § första stycket miljöbalken och är därmed av riksintresse enligt 4 kap. 1 och 8 §§ miljöbalken.

Övriga förordnanden m.m.

Drottningholm är statligt byggnadsminne enligt förordningen (1988:1229) om statliga byggnadsminnen m.m. Byggnadsminnet ingår inte i reservatet. Reservatet gränsar till byggnadsminnet och omsluter detta.

Drottningholm är vidare sedan 1991 av Unesco utpekad som världsarv enligt Världsarvskonventionen (konventionen om skydd för världens kultur- och naturarv, SÖ 1985:8).

Drottningholm och kungsgården omfattas av kunglig dispositionsrätt, som företräds av Ståthållarämbetet.

Reservatet ingår i sin helhet i Östra Mälarens vattenskyddsområde, bildat av Länsstyrelsen 2008 (Stockholms läns författningssamling 2008:508). Vid Prästvik–Lovö vattenverk finns en s.k. vattentäktzon med starka restriktioner. Vattenverket och vattentäktzonen ingår emellertid inte i reservatet.

Drottningholmsmalmen omfattas av detaljplan enligt plan- och bygglagen (2010:900). Området som omfattas av detaljplan ingår inte i reservatet. Ett område vid Lovö kyrka omfattas av områdesbestämmelser enligt plan- och bygglagen. Området med områdesbestämmelser ingår däremot i reservatet.

Generellt strandskydd om 100 meter på land och i vatten gäller längs Mälarens strand inom hela reservatet. Utvidgat strandskydd om 300 meter på land gäller dessutom på merparten av Lovön samt hela Kärsön och Fågelön. Utvidgat strandskydd gäller dock inte längs Lovöns östra strand från Eriksdal till detaljplanlagt område vid Drottningholmsmalmen samt i området Prästvik–Lovö vattenverk.

Reservatsområdet överensstämmer i princip med ett område med föreskrifter om anmälan för samråd (samrådsområde) som bildades 1988 av Länsstyrelsen med stöd av dåvarande 20 § naturvårdslagen. Samrådsområdet upphävs genom detta beslut.

Del av Drottningholm har av Länsstyrelsen beslutats utgöra skyddsobjekt med stöd av 3 § andra stycket lagen (1990:217) om skydd för samhällsviktiga anläggningar m.m. Merparten av skyddsobjektet ligger utanför reservatet, men delar berör reservatets vattenområde.

BESLUTDatum
2014-03-17Beteckning
511-24286-2012
0125-02-011

Enligt Länsstyrelsens föreskrifter om sjötrafik (01FS 2001:138 p. 323) råder förbud mot genomfartstrafik i område för vattenskidsport i Kovikssundet mellan Lovön och Hässelby holme årligen under tiden 1 maj–30 september.

Reservatet ingår i ett område med s.k. helgförbud för älgjakt. I detta område råder förbud mot älgjakt under sön- och helgdag och dag före sön- och helgdag under oktober månad.

Länsstyrelsen har beslutat om föreskrifter om kopplingstvång på Kårsön med stöd av 19 § jaktförordningen (1987:905) (01FS 1996:232). Föreskrifterna upphävs genom detta beslut och ersätts av motsvarande bestämmelse i ordningsföreskrifterna för naturreservatet.

Ärendets beredning

Drottningholms slott och parkanläggningar skyddades redan 1935 som statligt byggnadsminne och blev även 1991 Sveriges första världsarv enligt Världsarvskonventionen. När det gäller övriga delar av Lovön samt Kårsön med omgivande öar har ett områdesskydd länge diskuterats. Dåvarande Domänverket hemställde redan 1971 att Länsstyrelsen skulle utreda frågan om bildande av naturreservat. Länsstyrelsen tillsatte sedermera en samarbetsgrupp kallad Lovögruppen där kommunen, markförvaltarna och andra aktörer medverkade. Gruppen utredde frågan om bevarande av Lovön. På uppdrag av Lovögruppen tog Domänverket fram en naturvårdsinriktad skogsbruksplan. Resultatet av gruppens arbete blev vidare att Länsstyrelsen 1988 beslutade om ett så kallat samrådsområde enligt dåvarande 20 § naturvårdslagen.

Lovön-Kårsön kom så småningom att åter föreslås som reservat i programmet för skydd av tätortsnära natur som Länsstyrelsen tog fram på regeringens uppdrag 2003 tillsammans med kommunerna och landstinget. I programmet, som omfattar ett 70-tal värdefulla naturområden runt Storstockholm, är Lovön-Kårsön ett av de stora kärnområdena.

En vägförbindelse i nord-sydlig riktning väster om Stockholm har länge diskuterats. Efter utredning av olika alternativ till vägförbindelse förordades alternativet E4 Förbifart Stockholm, som av bevarandeskäl avses förläggas i tunnel under hela Lovön, med av- och påfarter på ön. Vägprojektet tillåtlighetsprövades av regeringen den 3 september 2009 enligt 17 kap. miljöbalken och i beslutet framförde regeringen följande:

”Regeringen anser att Lovön är så känslig att ytterligare exploateringar riskerar att skada områdena som är av riksintresse för naturvården, kulturmiljövården och friluftslivet. Det är därför av stor vikt att skyddsåtgärder vidtas. I enlighet med regeringsuppdraget om tätortsnära natur har Länsstyrelsen i Stockholms län upprättat ett program för varaktigt skydd av de mest värdefulla tätortsnära områdena. I programmet föreslås bland annat att ett natur- och/eller kulturresept ska bildas på Lovön-Kårsön under perioden 2004-2013. Regeringen förutsätter att

BESLUTDatum
2014-03-17Beteckning
511-24286-2012
0125-02-011

länsstyrelsen, i samverkan med Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet, Statens fastighetsverk och Ekerö kommun, genomför bildandet av ett natur- och/eller kulturresevat på Lovö-Kärsö i enlighet med programmet så att värdena på Lovön inte hotas.”

Trafikverket har den 25 oktober 2013 beslutat fastställa arbetsplanen för E4 Förbifart Stockholm. Beslutet är överklagat. Trafikverket har också hos mark- och miljödomstolen sökt tillstånd enligt miljöbalken för bl.a. vattenverksamhet för projektet. Trafikverket arbetar också med att ta fram en vägplan för ombyggnad av väg 261, Ekerövägen, till en smal fyrfältsväg.

Länsstyrelsen påbörjade 2010 arbetet med att i projektform genomföra reservatsbildningen. I projektets styrgrupp har Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet, Statens fastighetsverk, Trafikverket och Ekerö kommun medverkat. Projektledare har varit Stefan Henriksson t.o.m. juni 2012 och därefter Björn Carlberg båda vid enheten för naturvård. Biträdande projektledare har varit Ylva Othzén vid enheten för miljöplanering.

Inom projektet har även samverkan skett med Ståthållarämbetet, som förvaltar betydande delar av området. Samråd har även skett med övriga fastighetsägare, jordbruksarrendatorer och många föreningar, verksamhetsutövare och privatpersoner i området. Sex nyhetsbrev har distribuerats till berörda och tre informationsmöten har hållits för allmänheten. Finansiering av projektet har till stor del skett genom ett särskilt anslag från Trafikverket.

Ett förslag till naturreservat har sänts på samråd i juni 2013. Förslaget har delgivits sakägarna genom kungörelsedelgivning. Information om samrådet har sänts till kända sakägare i brev. Information har även gått ut i form av ett nyhetsbrev. Ett informationsmöte för allmänheten hölls den 18 juni 2013 på Klockargården, Lovön.

Synpunkter på förslaget till naturreservat

Drygt 40 yttranden har inkommit över förslaget till naturreservat. Utöver de synpunkter som tas upp nedan hänvisas till separat PM med remissammanställning, daterad 2014-02-18.

Remissinstanserna har i huvudsak tillstyrkt bildande av ett naturreservat, men i många fall med reservationer i vissa frågor. Ekerö kommun är nöjd med att kommunens synpunkter, som underhand har framförts i beredningen av förslaget, har tagits tillvara. Bland övriga som är positiva till reservatet kan nämnas Försvarets radioanstalt, Havs- och vattenmyndigheten, Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet, Skogsstyrelsen, Statens fastighetsverk, Prästlönetillgångar i Stockholms stift, Ekerö kyrliga samfällighet, Kovikenkommittén för Abrahamsbergskyrkan, Lovö Hembygdsförening, Mälarscouterna, Svenska Turistföreningen, Leif Axelsson och Yvonne Frykfors.

BESLUTDatum
2014-03-17Beteckning
511-24286-2012
0125-02-011

Statens fastighetsverk, Sveriges lantbruksuniversitet och Ståthållarämbetet anser att Sötvattenslaboratoriets arrendeområde inte bör ingå i naturreservatet i likhet med vad som gäller för andra verksamhetsområden.

Ståthållarämbetet framför en rad synpunkter vad gäller avgränsningen. Bland annat vill man att områden som är bebyggda eller används för viss verksamhet inte ska ingå i reservatet för att utveckling av befintliga verksamheter inte ska försvåras. Bland dessa kan nämnas kungsgården, Drottningholms golfbana, Kärsögården, Brostugan, vattenområde vid Drottningholms slott samt vattenområden intill bostadsarrenden. Kungl. Drottningholms golfklubb instämmer i att golfbanan inte ska ingå i reservatet.

Prästlönetillgångar i Stockholms stift vill undanta ett område i anslutning till Lovö Prästvik i syfte att medge bebyggelseexploatering. Peter Lindskog anser att hans bostadsarrende på fastigheten Lovö Prästgård 1:8 ska undantas från reservatet i likhet med vad som gäller för andra bostadsarrenden.

Naturvårdsverket har framfört att naturreservatets syfte bör omformuleras så det bättre överensstämmer med miljöbalkens bestämmelser om naturreservat. Verket har även synpunkter på utformningen av föreskrifterna samt att hänvisning till skötselplan inte får ske från föreskrifter enligt 7 kap. 6 § miljöbalken.

FRA ser en risk för negativ påverkan på riksintresset för totalförsvaret. Myndighetens signalspanningsförmåga får inte försämrats och utveckling av verksamheten får heller inte hindras. FRA föreslår bl.a. att tillståndplikt för olika åtgärder ersätts med samrådspikt för anläggningar av hemlig natur, motsvarande det undantag från bygglovplikten som finns i 9 kap. 15 § plan- och bygglagen (2010:900).

Sjöfartsverket påpekar att två riksintressanta allmänna farleder ligger i området samt att befintliga sjösäkerhetsanordningar finns. Behov kan finnas att utföra nyanläggningar eller andra åtgärder för att säkerställa sjöfarten. Verket vill att åtgärder för att säkerställa sjöfarten ingår som undantag från föreskrifterna.

Stockholm vatten AB vill ha tydligare undantag för underhåll och reparation av befintligt ledningsnät samt tillhörande anordningar och anläggningar samt vissa undantag för utbyggnad av ledningsnätet.

Även Bromma KFUK-KFUM vill att undantagen förtydligas så underhåll och reparation av befintligt ledningsnät inte försvåras.

Fortum Distribution AB har nätkoncession för område som omfattar bl.a. Lovön och nätkoncession för linje som bl.a. omfattar en 220 kV-ledning mellan Bredäng och Beckomberga genom området. Företaget anser att de föreslagna reservatsföreskrifterna försvårar såväl underhåll av befintliga anläggningar som kompletteringar och nyanläggningar av ledningar. Det blir svårt att klara

BESLUTDatum
2014-03-17Beteckning
511-24286-2012
0125-02-011

verksamheten på det sätt som bolaget är skyldigt enligt lagkrav och givna tillstånd.

Trafikverket har önskemål om kompletteringar av undantagen från föreskrifterna för vissa åtgärder som behöver utföras för vägprojekten. Verket vill också säkerställa att drift- och underhållsåtgärder för vägarna i sin helhet omfattas av de föreslagna föreskrifterna.

Därutöver har många synpunkter framförts vad gäller bl.a. områdets skötsel, indelning i skötselområden, planerade anordningar samt förvaltning. Synpunkterna är redovisade och kommenterade i ovan nämnda PM.

Länsstyrelsens bedömning***Inkomna synpunkter***

När det gäller synpunkterna på reservatets avgränsning har dessa till del beaktats enligt de inkomna synpunkterna. Länsstyrelsen gör dock andra bedömningar vad gäller vissa områden.

Drottningholms kungsgård utgör gårdscentrum för Drottningholm och är väsentlig för områdets helhetsvärden och förståelse av sammanhang. Den bör därför ingå i naturreservatet.

Även Drottningholms golfbana bör ingå i reservatet. Området är av betydelse för landskapets helhetsvärden och för landskapsbilden. Golfbanans verksamhet bedöms inte inskränkas på något betydande sätt såsom bestämmelserna är utformade. Eventuella tillkommande byggnader och anläggningar som kan komma att behövas får prövas enligt reservatsföreskrifterna.

Vad gäller vattenområdet intill Drottningholms slott så löper den föreslagna reservatsgränsen direkt mot gränsen till det statliga byggnadsminnet Drottningholm. Det bedöms vara olämpligt och ologiskt att exkludera det vattenområde som Ståthållarämbetet angivit. Eventuella behov av anläggningar får prövas enligt föreskrifterna. Området vid den s.k. Rinkebyladan, med sitt exponerade läge, är känsligt för tillkommande anläggningar och bör ingå i reservatet. Brostugan och Kärsögården bör också ingå i reservatet med hänsyn till bl.a. deras historiska samband med området och den typ av publik verksamhet som bedrivs.

Prästlönetillgångar i Stockholms stifts önskemål om att ett område vid Lovö Prästvik ska undantas för bebyggelseexploatering bedöms inte vara förenligt med reservatets syfte. Bebyggelse i detta område är heller inte förankrad i kommunens översiktsplan. Dessutom omfattas området nästan helt av strandskydd, där förbud mot ny bebyggelse råder.

Naturvårdsverkets synpunkter om utformningen av syfte och föreskrifter m.m. har beaktats och ändringar har gjorts efter överläggningar med verket.

BESLUTDatum
2014-03-17Beteckning
511-24286-2012
0125-02-011

Även FRA:s synpunkter bedöms ha tillgodosetts i allt väsentligt, och ett undantag från föreskrifterna för anläggningar av hemlig natur har införts och försetts med en samrådsplikt med Länsstyrelsen i enlighet med FRA:s förslag.

När det gäller synpunkterna från Sjöfartsverket, Stockholm vatten AB, Fortum Distribution AB och Bromma KFUM-KFUK har de tillmötesgått på så sätt att undantaget för underhåll och reparation av befintliga ledningar och till dessa hörande anordningar har förtydligats. Vad gäller helt nya ledningar, anläggningar och byggnader anser Länsstyrelsen att det är skäligt att sådana prövas mot reservatets föreskrifter och att det är olämpligt med långtgående undantag för åtgärder som inte är preciserade. Tillståndsplikt införs för anläggningar som behövs för farlederna.

Några remissinstanser har uttryckt oro för möjligheten att i framtiden komplettera befintlig bebyggelse m.m. för att bland annat utveckla vissa verksamheter eller att komplettera ledningsnätet i området. Länsstyrelsen har utformat föreskrifterna med tanke på att sådana situationer kan förväntas uppstå. Exempelvis gäller tillståndsplikt för ny bebyggelse i anslutning till befintlig sådan samt för vissa ändamål enligt föreskrift A10 och likaså tillståndsplikt för nya ledningar enligt föreskrift A13. Förutsättningarna för att få tillstånd är generellt lättare att uppfylla än förutsättningarna att få dispens, som blir fallet när det gäller föreskrifter där en åtgärd är förbjuden. Vid prövning av dispenser krävs enligt 7 kap. 7 § andra stycket miljöbalken särskilda skäl, vilket inte krävs vid prövning av tillstånd. Utan att föregripa kommande tillståndsprövningar bedömer Länsstyrelsen att hänsynsfull komplettering av bland annat bebyggelse och ledningsnät ska vara möjlig att genomföra i ett område med den karaktär som Lovö naturreservat utgör.

Trafikverkets synpunkter om vissa preciserade undantag som gäller anläggningar m.m. som behövs för anläggandet av E4 Förbifart Stockholm har tillgodosetts. Drift- och underhållsåtgärder för vägar bedöms väl täckas av det undantag från föreskrifterna som finns för sådana åtgärder.

För Länsstyrelsens bedömning av övriga inkomna synpunkter hänvisas till särskild PM med remissammställning.

Miljö kvalitetsmål

Skyddet av området bedöms bidra till att uppfylla miljö kvalitetsmålen *Levande sjöar och vattendrag, Levande skogar, Ett rikt odlingslandskap, God bebyggd miljö* samt *Ett rikt växt- och djurliv*.

Förenlighet med hushållningsbestämmelser, översiktsplan m.m.

Projekten *E4 Förbifart Stockholm* och *Väg 261, Ekerövägen, Tappström–Nockeby, ombyggnad till smal fyrfältsväg* ska, genom föreskrivna undantag från föreskrifterna, inte hindras genom det föreslagna reservatet. Ett naturreservat i området bedöms heller inte påverka riksintresset för totalförsvaret eller andra

BESLUTDatum
2014-03-17Beteckning
511-24286-2012
0125-02-011

riksintressen negativt. Länsstyrelsen bedömer, i enlighet med bestämmelserna i 5 § förordningen (1998:896) om hushållning med mark- och vattenområden m.m., att ett naturreservat i området är förenligt med hushållningsbestämmelserna i 3 och 4 kap. miljöbalken, med kommunens översiktplan antagen den 13 december 2005 och aktualitetsförklarad 2010 samt med Regional utvecklingsplan för Stockholmsregionen (RUF), antagen den 11 maj 2010.

Länsstyrelsen bedömer vidare, med hänsyn till bestämmelserna i 7 kap. 8 § miljöbalken, att reservatsbeslutet inte strider mot områdesbestämmelserna enligt plan- och bygglagen för området vid Lovö kyrka, antagna av Ekerö kommun den 20 juni 2006.

Överväganden och intresseprövning

Reservatsområdet har avgränsats till att omfatta merparten av statens, Svenska kyrkans och Stockholm vatten AB:s fastigheter på Lovön och Kårsön m.fl. öar inklusive vattenområden. Området har avgränsats i enlighet med syftet. Vid en samlad bedömning har det bedömts att vissa delområden inte bör omfattas av naturreservat. Det befintliga statliga byggnadsminnet Drottningholm bör inte ingå i reservatet, eftersom detta område omfattas av särskilt skydd redan idag. Områdena kring Lovö vattenverk, Försvarets radioanstalt och Sötvattenslaboratoriet bör heller inte ingå eftersom de är utpräglade verksamhetsområden. Inte heller bör den detaljplanlagda marken vid Drottningholmsmalmen ingå i reservatet. Mindre fastigheter kring bostadshus m.m. liksom mark som omfattas av bostadsarrenden samt mark runt vissa byggnader som är utyrda för bostadsändamål bör heller inte omfattas av naturreservatet. Det ska nämnas att avgränsningarna i fråga om bostadsarrenden och utyrda bostäder huvudsakligen skett utifrån upplåtelseavtalen. Avgränsningarna utgör inte något ställningstagande till om respektive område i sin helhet är tomt eller om delar av områdena kan vara allemansrättsligt tillgängliga. Bebyggelse som har stark samhörighet med områdets historiska och nuvarande förvaltning, såsom gårdscentrum, bör ingå i reservatet. Avgränsningen i vatten följer fastighetsgränser och bedöms säkerställa värdefulla strandmiljöer och angränsande vattenområden och bottnar.

De delområden som inte ingår i reservatet ligger som enklaver i reservatsområdet. Åtgärder på dessa delområden kan därför ha en påverkan på reservatets värden, bland annat på landskapsbilden. Såväl Ekerö kommun, som har ansvar för bland annat prövning enligt plan- och bygglagen, som fastighetsägare och markförvaltare, har här ett särskilt ansvar för att eventuella förändringar sker på ett genomtänkt sätt som inte riskerar att äventyra reservatets syfte och särskilt dess landskapsvärden.

När det gäller det statliga byggnadsminnet har Riksantikvarieämbetet tagit fram ett förslag till utvidgning samt översyn av bestämmelserna. Förslaget har remissbehandlats och bereds för närvarande i Regeringskansliet. Eftersom ärendet inte är avgjort har Länsstyrelsen valt att utgå från den befintliga gränsen för det statliga byggnadsminnet vid avgränsningen av reservatet. När ett beslut om utvidgning av

BESLUTDatum
2014-03-17Beteckning
511-24286-2012
0125-02-011

det statliga byggnadsminnet är fattat är Länsstyrelsen dock beredd att se över och ompröva reservatsgränsen om så är lämpligt.

Länsstyrelsen har övervägt frågan om naturreservat eller kulturresevat skulle vara den lämpligaste skyddsformen med hänsyn till att området har både höga kultur- miljövärden, naturvärden och värden för friluftslivet. Länsstyrelsen bedömer att samtliga värden kan tillvaratas inom ramen för ett naturreservat och anser därför att denna skyddsform bör användas i detta fall.

Länsstyrelsen finner vid en vägning mellan enskilda och allmänna intressen i enlighet med 7 kap. 25 § miljöbalken att det för att skydda och bevara ovan nämnda värden för naturvård, kulturmiljövård och friluftsliv finns skäl att besluta om att bilda ett naturreservat i området, förordna om föreskrifter för att skydda området, samt att fastställa en skötselplan.

För att uppnå det starka skydd som behövs för att skydda områdets värden, såväl på land som i vatten, bör föreskrifterna omfatta reglering av bland annat olika exploateringsföretag och – i delar av området – begränsning av skogsbruk genom att vissa områden avsätts helt för naturvård. Skogsbruk är dock tillåtet i merparten av reservatet och sker enligt skogsvårdslagens (1979:429) bestämmelser. Ståthållarämbetet, som företräder den kungliga dispositionsrätten, har förklarat att man frivilligt och utan ersättning avsätter vissa skogsbestånd för naturvård om inte förbud mot skogsbruk införs i dessa områden. Länsstyrelsen har därför valt att i dessa bestånd istället införa en tillståndsplikt för sådana skogsbruksåtgärder som inte utgör naturvårdande skötsel enligt skötselplanen.

Tillkomsten av ny bebyggelse bör regleras i reservatsföreskrifterna. Föreskrifterna bör dock inte omfatta detaljerad reglering för skydd av byggnaders utformning. Denna bedöms kunna säkerställas av respektive fastighetsförvaltare. Statens fastighetsverk håller till exempel på att ta fram ett vårdprogram för jord- och skogsegendomen på Lovön. Vårdprogrammet innehåller bland annat mål och riktlinjer för hur byggnadernas kulturvärden ska bevaras. Jordbruket är avgörande för bevarande av reservatets värden och föreskrifterna har utformats med syfte att jordbruksdriften inte ska försvåras.

För att inte förhindra tillkomsten av projekt *E4 Förbifart Stockholm* enligt lagakraftvunnen arbetsplan eller vägplan samt projekt *Väg 261, Ekerövägen, Tappström–Nockeby, ombyggnad till smal fyrfältsväg* enligt lagakraftvunnen vägplan införs undantag för dessa projekts genomförande i föreskrifterna.

Området berörs av två äldre beslut om föreskrifter som bedöms bli onödiga i och med bildande av naturreservatet eftersom reservatsföreskrifterna ersätter dessa. Det gäller föreskrifter om anmälan för samråd beslutade 1988 och föreskrifter om kopplingstvång för hund på Kärsön, beslutade 1996. Dessa föreskrifter bör därför upphävas.

BESLUTDatum
2014-03-17Beteckning
511-24286-2012
0125-02-011**HUR MAN ÖVERKLAGAR**

Detta beslut kan överklagas hos regeringen, Miljödepartementet, se bilaga 7.

Beslut i detta ärende har fattats av landshövding Chris Heister. Vid ärendets slutliga handläggning har deltagit miljödirektör Göran Åström, samhällsbyggnadsdirektör Gunilla Holmquist, landsbygdsdirektör Eva Merkel, länsassessor Tina Stuube samt miljöhandläggare Björn Carlberg, den sistnämnde föredragande.

Chris Heister

Björn Carlberg

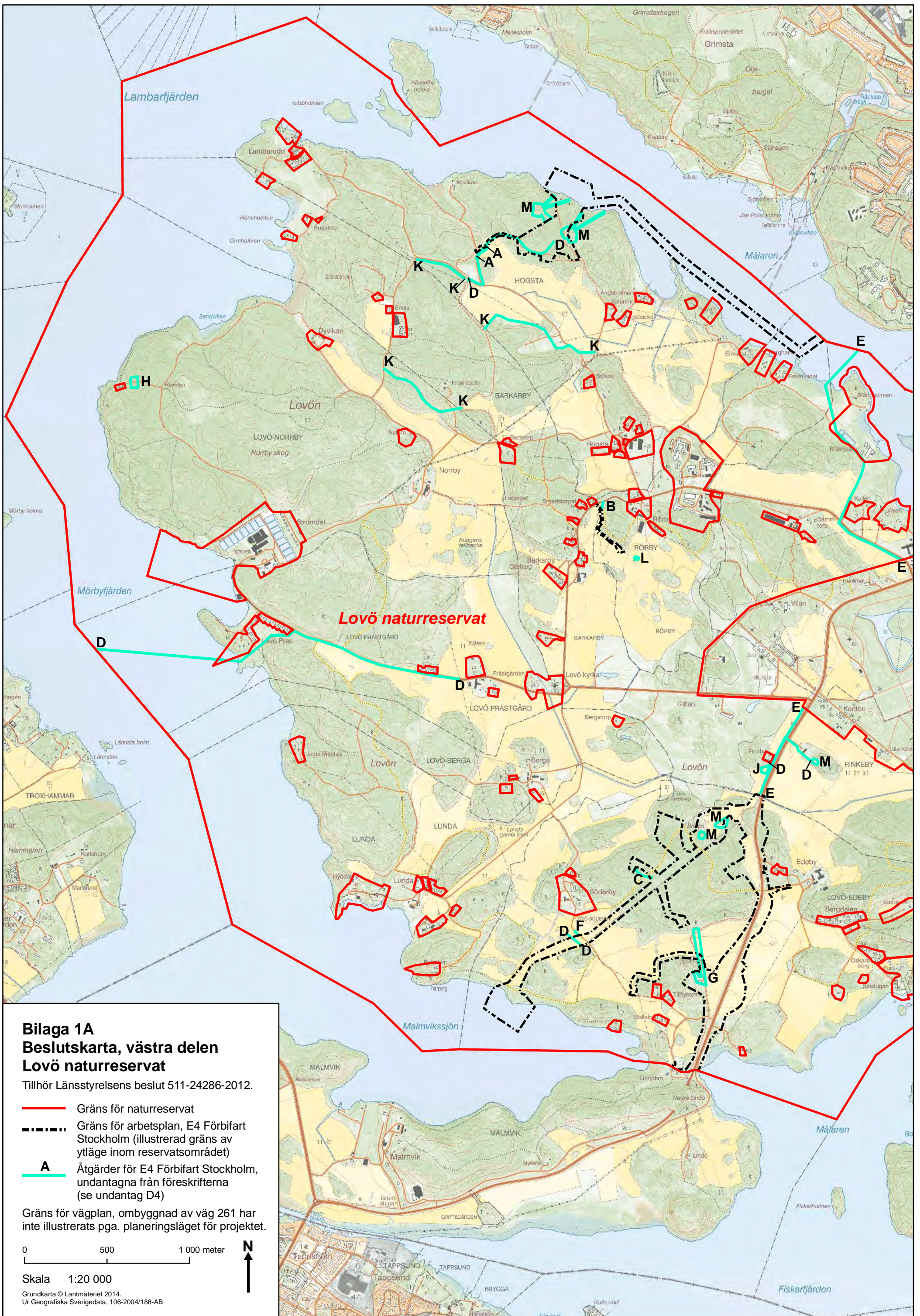
Bilagor

- 1A och 1B beslutscharta
- 2 skötselplan
- 3A och 3B karta över skötselområden
- 4A och 4B karta över historisk markanvändning
- 5 karta över anordningar för friluftslivet och besökare
- 6 karta över Natura 2000-områden
- 7 hur man överklagar

Kungörelse

Beslutet kungörs i ortstidning samt i Stockholms läns författningssamling.

Sändlistan är borttagen i denna version
eftersom den innehåller personuppgifter.

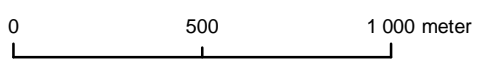


Bilaga 1A
Beslutskarta, västra delen
Lovö naturreservat

Tillhör Länsstyrelsens beslut 511-24286-2012.

- Gräns för naturreservat
- Gräns för arbetsplan, E4 Förbifart Stockholm (illustrerad gräns av ytläge inom reservatsområdet)
- **A** Åtgärder för E4 Förbifart Stockholm, undantagna från föreskrifterna (se undantag D4)

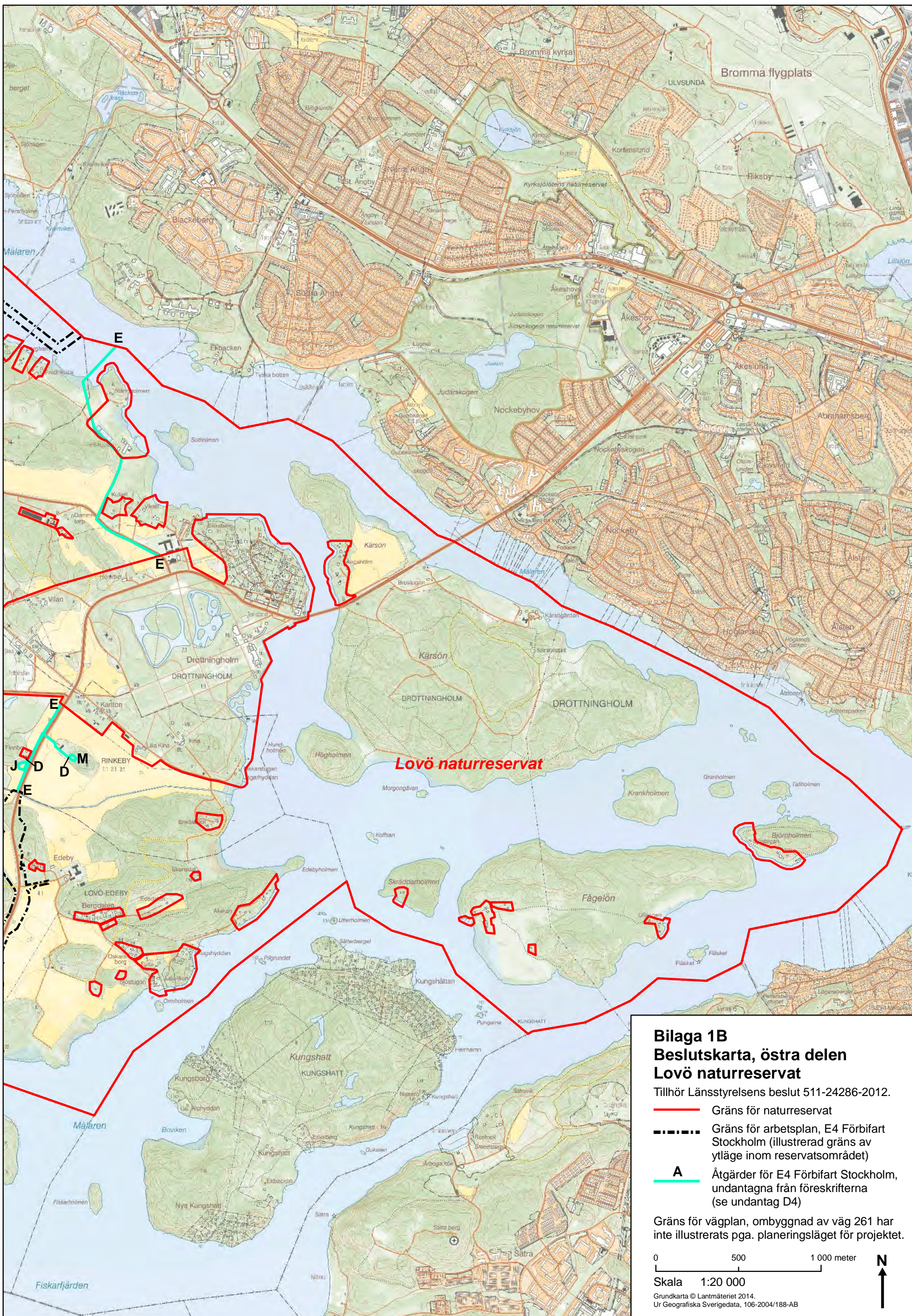
Gräns för vägplan, ombyggnad av väg 261 har inte illustrerats pga. planeringsläget för projektet.



Skala 1:20 000

Grundkarta © Lantmäteriet 2014.
 Ur Geografiska Sverigedata, 106-2004/188-AB





Bilaga 1B
Beslutskarta, östra delen
Lovö naturreservat

Tillhör Länsstyrelsens beslut 511-24286-2012.

- Gräns för naturreservat
- Gräns för arbetsplan, E4 Förbifart Stockholm (illustrerad gräns av ytläge inom reservatsområdet)
- **A** Åtgärder för E4 Förbifart Stockholm, undantagna från föreskrifterna (se undantag D4)

Gräns för vägplan, ombyggnad av väg 261 har inte illustrerats pga. planeringsläget för projektet.



Skala 1:20 000

Grundkarta © Lantmäteriet 2014.
 Ur Geografiska Sverigedata, 106-2004/188-AB



Bilaga 2

Tillhör Länsstyrelsens beslut
dnr 511-24286-2012.

Skötselplan för Lovö naturreservat

Ekerö kommun

Inledning

Denna skötselplan har utarbetats för Lovö naturreservat. Planen är indelad i en beskrivning av området samt en plan för reservatets skötsel. Skötselplanen bör läsas tillsammans med reservatsbeslutet. Grund för beslutet, syftet med reservatet samt reservatsföreskrifter återfinns i reservatsbeslutet. Skötselplanen fastställdes samtidigt som reservatet bildades.

Skötselplanen har tagits fram av Björn Carlberg och Ylva Othzén vid Länsstyrelsen. Som underlag till skötselplanen har använts en stor mängd källor, såväl skriftliga som muntliga. Särskilda underlag för arbetet med naturreservatet har tagits fram av Ylva Othzén (kulturhistorisk utredning), Sören Pettersson, Sorpet (odlingslandskapsanalys), Ferrivia AB (rekreationsanalys), Naturvatten i Roslagen AB (limniska naturvärden), Frida Skagerberg, Länsstyrelsen (ängs- och betesmarksinventering) samt Stefan Henriksson, Länsstyrelsen och Kristoffer Stighäll, Usnea natur (skogliga naturvärden). Länsstyrelsen riktar ett tack till alla som har medverkat.

Innehållsförteckning

Inledning	1
1.1 Administrativa data	4
1.2 Beskrivning av området	6
1.3 Naturförhållanden	7
1.4 Kulturhistoriska förhållanden och äldre markanvändning	13
1.5 Nuvarande markanvändning	16
1.6 Bebyggelse, verksamheter och anläggningar	17
1.7 Friluftslivet	22
1.8 Planer och förordnanden m.m.	24
1.9 Natura 2000	26
2. PLAN FÖR RESERVATETS SKÖTSEL	28
2.1 Övergripande mål för reservatets skötsel	28
2.2 Skötsel av jordbruksmark	28
2.3 Skötsel av skogsmark	32
2.4 Skötsel av vattenområden	34
2.5 Skötselområden. Övergripande anvisningar för olika typer	34
2.6 Skötselområden. Områdesvisa anvisningar, indelning efter gamla byindelningen	38
Lunda	38
Berga	42
Lovö prästgård	44
Norrby	46
Barkarby	48
Hogsta	51
Rörby	55
Drottningholms kungsgård (f.d. Wicby och Glia)	58
Rinkeby	66
Edeby	68
Söderby	75
2.7 Jakt och fiske	77
2.8 Slitage- och störningskänslighet	78
2.9 Åtgärder och anordningar för rekreation och friluftsliv	78
2.10 Information	84
2.11 Vissa verksamheter i reservatet	84
2.12 Bebyggelse m.m.	86
2.13 Vägar och ledningsnät	87
2.14 Utmärkning av reservatets gräns	87
2.15 Dokumentation och uppföljning	88
2.16 Reservatsförvaltningen m.m.	88
2.17 Sammanfattning av planerade skötselåtgärder	89
3. KÄLLFÖRTECKNING	91

Kartor

Bilaga 1A och 1B	beslutskarta
Bilaga 3A och 3B	karta över skötselområden
Bilaga 4A och 4B	karta över historisk markanvändning
Bilaga 5	karta över anordningar för friluftslivet och besökare
Bilaga 6	karta över Natura 2000-områden

Foto: Länsstyrelsen om inte annat anges.

1. BESKRIVNING AV NATURRESERVATET

1.1 Administrativa data

Namn	Lövö
Kommun	Ekerö
Naturvårdsregister-ID	2024689
Natura 2000-ID	SE0110188 Edeby ekhage SE0110186 Lovö-Kärsö
Natura 2000-naturtyper	9070 Trädklädda betesmarker av fennoskandisk typ 9020 Boreonemoral ädellövskog 9160 Näringsrik ek- eller ek-avenbokskog
Socken	Lövö
Naturgeografisk region	Region 24, Svealands sprickdalsterräng med lerslättdalar och sjöbäcken
Kulturgeografisk region	Förhistorisk centralbygd med hög uppodlingsgrad i Svealands slättbygder
Läge	Reservatet omfattar öarna Lovön, Kärsön, Fågelön och omgivande öar och holmar och är beläget ca 10 kilometer väster om Stockholms centrum.
Fastigheter m.m.	Se reservatsbeslutet.
Fastighetsägare	Statens fastighetsverk, Prästlönetillgångar i Stockholms Stift samt Stockholm vatten AB. För delar av området råder kunglig dispositionsrätt.
Area	3 227,6 hektar varav ca 2 090 hektar land
Reservatsförvaltare	Statens fastighetsverk

Naturtyper/markslag

<i>Naturtyp</i>	<i>Areal (ha)</i>
Tallskog	212,9
Granskog	88,7
Barrblandskog	237,2
Barrsumpskog	0,3
Lövblandad barrskog	216,9
Triviallövskog	113,5
Ädellövskog	140,3
Triviallövskog med ädellövinslag	27,4
Lövsumpskog	2,4
Ungskog inklusive hyggen	93,9
Övriga skogsimpediment	178,8
Våtmark	3,3
Limnogen eller saltpåverkad våtmark	8,3
Hävdad våtmark	2,0
Odlad mark	542,0
Betesmark	10,7
Substratmark	6,4
Övrig öppen mark	132,6
Exploaterad mark inkl. friluftsanläggningar	69,0
Sjöar	1 137,4
Okarterat	3,5
Summa mark och vatten	3 227,6
Varav landarea	2 090,2
Varav produktiv skogsmark	1 133,6

Källa: Naturvårdsverket. VIC-natur, KNAS, uttag 2014-01-31

Natura 2000-naturtyper

<i>Naturtyp</i>	<i>Areal (ha)</i>
<i>SE0110188 Edeby ekhage</i>	
9070 Trädklädda betesmarker av fennoskandisk typ	5,4
<i>SE0110186 Lovö-Kärsö</i>	
9160 Näringsrik ek- eller ek-avenbokskog	8,7
9020 Boreonemoral ädellövskog	2,6

(ev. beroende på skötselriktning: 9070 Trädklädda betesmarker av fennoskandisk typ istället för 9160)

1.2 Beskrivning av området

Lövön och Kärsön med omgivande öar ligger i gränsen mellan stad och land, mitt i en exploaterad storstadsregion, mellan Stockholms tätbebyggda västra förorter och Ekerö centrum i sydväst. Här finns en helhetsmiljö med ett levande odlingslandskap med stort tidsdjup, världsarvet Drottningholm med slottsmiljö och parklandskap, sparsamt exploaterade stränder och sammanhängande skogar. Området utgör huvuddelen av Lovö socken där den autentiska bystrukturen med äldre bebyggelse, produktionsmarker och vägnät i en hel socken fortfarande finns kvar och är tydlig. Förhistorien på Lovön är tydligt närvarande genom den rika fornlämningsförekomsten. Lovön har i stort sett undgått större exploateringar och är därför ett genuint landsbygdsområde som inte har någon motsvarighet så nära storstadens centrala delar.

Närheten till storstaden i kombination med det mångskiftande landskapet gör också Lovön-Kärsön till en viktig del av Stockholms regionala grönstruktur. Lovön ingår i en av länets gröna kilar, Ekerökilen. Området har stort värde för friluftslivet. Här finns rika möjligheter till olika typer av friluftsliv och aktiviteter, till exempel vandring, promenader, cykelturer, ridsport och golf.



Drottningholms slott. Foto: Nils Johan Norenlin.

<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/>

Delar av området har också höga naturvärden. Bland annat kan nämnas naturbetesmarker såsom Natura 2000-området Edeby ekhage, ädellövskogarna på Kärsön, liksom andra skogar med höga naturvärden, långa oexploaterade strandsträckor och en relativt rik förekomst av jätteträd.

1.3 Naturförhållanden

Naturgeografiska förhållanden

Lovöns landskap är typiskt för Mälardalen. Det utgörs av ett sprickdalslandskap som karaktäriseras av bergsryggar och höjdparter som växlar med sedimentfyllda dalgångar. De högst belägna delarna av området ligger endast cirka 45 meter över havet.

Berggrunden domineras av gnejs och granit. Fördelningen av jordarterna är den för regionen typiska: leror i dalgångarna och morän, ofta svallad, längs bergssluttningar och i högre liggande partier. Höglänta eller exponerade områden domineras av kalt berg. Organiska jordar har mycket begränsad förekomst i området, och isälvsavlagringar förekommer sällsynt i form av en liten avlagring väster om Lunda. Svallsand förekommer på några platser.

Jordbruksmarken

Odlingslandskapets karaktär är typisk för Mälardalen. Idag dominerar åkermarken belägen på lerjordar i de relativt vidsträckt dalgångarna. Åkermarken utgör idag omkring 600 hektar – en fjärdedel av reservatets landyta. I åkerlandskapet finns inslag av skogbevuxna bergshöjder och åkerholmar. Jordbruket har lång kontinuitet och har successivt format landskapet. Merparten av åkermarken har varit jordbruksmark sedan den steg ur havet genom landhöjningen. Stora delar av dagens åkermark har dock tidigare utgjort ängsmark (slåttermark) som bröts upp till åkermark under 1800-talet, se vidare avsnittet om historisk markanvändning nedan. Några naturliga ängsmarker som kontinuerligt har brukats med slätter och efterbete finns inte kvar i dag, men rester av sådana marker finns i vissa av betesmarkerna.

Tidigare jordbruk har generellt varit mer kreatursintensivt och även betesmarkerna har haft en betydligt större utbredning än i dag. Många marker som tidigare betats är idag under igenväxning eller har övergått till skogsmark. Naturbetesmarker med höga naturvärden – till exempel artrik flora eller ett värdefullt trädskikt finns emellertid kvar i viss utsträckning. Trots att betesmarkerna inte har så stor areal idag återfinns ändå många olika typer av betesmarker: strandängar, ekbackar, tallbackar, skogsbeten samt både fuktiga, friska och torra betesmarker.

Bland betesmarkerna med högst naturvärden märks Edeby ekhage, som också är Natura 2000-område. Ekhagen hyser grova ädellövträd där de höga naturvärdena, främst är knutna till trädskiktet. De gamla träden är viktiga som livsmiljö för många andra arter. Öster om ekhagen finns betade sötvattensstrandängar.

Norr om Lovö prästgård finns en naturbetesmark med hävdgynnade växtarter som mandelblom, gullviva, kattfot, jungfrulin, backnejlika och brudbröd. I betesmarken finns ett järnåldersgravfält, som indikerar att marken under mycket lång tid varit öppen mark som troligen hävdats kontinuerligt. Även betesmarkerna på Barkarby hyser vissa naturvärden genom hävdgynnad flora.

Andra betesmarker med naturvärden finns i anslutning till Lunda, Berga, Norrby och vid Lambarudd. Vid den inventering av ängs- och betesmarker som genomfördes 2011 konstaterades att endast 6 av totalt 27 besökta objekt hade kvaliteter som ängs- och betesmarker med naturvärden. Många av de andra betesmarkerna var hårt betade och upptrampade rasthagar, insådda åkrar eller helt övergivna marker. En del av dessa, främst igenvuxna områden, bedömdes kunna restaureras.

Det är inte bara ängs- och betesmarkerna i sig som är positiva för hävdgynnade arter. Även bryn, åkerholmar, dikesrenar och vägrenar har generellt stor betydelse för biologisk mångfald i odlingslandskapet.



Sambete med kor och får vid Lovö prästgård.

Skogsmarken

Av landytan i reservatet kan idag ungefär 60 procent eller 1 400 hektar klassificeras som skogsmark. Av skogen är cirka 1 200 hektar produktiv skogsmark och resten utgör impediment, lågproduktiva hållmarker. Skogstyperna i området är präglade av de naturgeografiska förutsättningarna, av den historiska markanvändningen och det moderna skogsbruket under efterkrigstiden.

Den höga andelen tallskog samt ädellövinslaget i delar av området är särskilt utmärkande. Tallskogar och blandskogar med stor andel tall är de dominerande skogstyperna på hållmarker, marker med tunnare jordtäckning och på svallade moräner. I bördigare områden finns granskogar och blandskogar med gran och löv. Rena lövbestånd förekommer, särskilt som ädellövbestånd dominerade av ek och längs stränderna som strandskogar med al. Andra lövskogar med björk och asp finns bland annat där tidigare betes- och ängsmarker vuxit igen med skog.

I merparten av reservatets skogar bedrivs skogsbruk. Skogarna har historiskt brukats på det gängse sättet, genom utmarksbete och olika former av ved- och virkestäkt för husbehov. Genom dessa bruksformer bör skogarna ha varit betydligt glesare än vad de är idag.

Åldersfördelningen i skogarna är förhållandevis ojämn. En ovanligt stor andel av skogsarealen, omkring en tredjedel, är över 100 år och knappt 20 procent är över

120 år. Skogar i åldrarna 40-70 år utgör en stor andel – cirka 30 procent – av arealen. Endast cirka 15 procent är slutavverkningsskog i ålder mellan 70 och 100 år. Av trädåldrarna kan man därför anta att området utnyttjades hårt under mellankrigstiden (1920-1940-talet) för att under efterkrigstiden brukats så att återväxten har garanterats.

Idag bedrivs skogsbruket av Statens fastighetsverk på huvuddelen av Lovö och Ståthållarämbetet på delar av Lovö (kring Drottningholm), på Kärsön och Fågelön samt av Stockholms stift på Lovö Prästgård. Skogsbruket har generellt haft en lägre intensitet i reservatets östra delar, till exempel på Kärsön och i området nära Drottningholm, där många äldre skogsbestånd återfinns. Äldre skogsbestånd återfinns också längs många stränder och på öarna med undantag för Fågelön, där få äldre skogar finns.



Tallskog vid Sofiero.

Skogar med höga naturvärden och värde för friluftslivet har inventerats översiktligt inför reservatsbildningen. Någon regelrätt nyckelbiotopsinventering har dock inte utförts. Skogar med naturvärden har identifierats i flera delområden runt om i reservatet. De högsta naturvärdena är knutna till gamla tallskogar med naturskogskaraktär och till de ädellövriska områdena i främst reservatets södra och östra delar och som förekommer i anslutning till odlingslandskapet.

I de gamla skogsbestånden med åldrar över 100 år påträffas de högsta naturvärdena. I västra delen av Norrby skog finns ett antal skogsbestånd med höga naturvärden, bland annat tallbestånd med grova tallar och förekomst av reliktböck, talticka, motaggschamp och olika fingersvampar. Norr om Hogsta finns naturskogsartade skogar med grova träd och förekomst av död ved. På Kärsön finns flera områden med gamla skogar, både barrskogar med naturskogskaraktär och skogar med ädellöv. På Kärsön ligger Natura 2000-området Lovö-Kärsö med rikligt med gammal ek, se särskild beskrivning nedan. Även på många av de mindre öarna finns gammal skog med höga naturvärden. Naturskogsartade barrskogsbestånd och ädellövskogsbestånd förekommer i övrigt spritt i reservatet.



Grov ek, Kårsö.

Grova, äldre ädellövträd

Grova, gamla ädellövträd förekommer främst i reservatets östra och södra delar. Här finns enligt Länsstyrelsens trädinventering 244 träd med omkrets från 152 till 626 centimeter. Av dessa finns 139 på Kårsön. Drygt 200 av de grova träden är ekar. Grova ekar finns bland annat på norra och västra Kårsön, i stor utsträckning i Natura 2000-området Lovö-Kårsö, men även utanför detta. I Natura 2000-området Edeby ekhage på södra Lovö finns också en stor mängd äldre grova ekar. Grova askar och lindar återfinns som alléträd. En stor mängd grova lövträd finns också i Drottningholmsparken utanför reservatet. Sammantaget ger dessa träd området ett högt naturvärde kopplat till trädmiljöer. Grova lövträd är generellt viktiga som livsmiljö för många hotade och ovanliga arter. Av de inventerade träden bedöms 90 stycken ha akut behov av skötselåtgärder. Igenväxning är det stora problemet.

Mälaren och dess stränder

Reservatet är beläget i Mälarens östligaste del. Mälaren är Sveriges tredje största sjö och en typisk slättlandssjö med totalt över 8 000 öar, holmar och skär. Medel djupet i sjön i sin helhet är 12,8 meter. Sjön har sitt naturliga utlopp genom Stockholms ström. Östra delen av Mälaren har idag en god ekologisk status enligt vattenförvaltningens bedömningsgrunder. Mälaren är reglerad sedan 1943, vilket innebär att vattenståndsvariationerna är utjämnade i förhållande till naturtillståndet. I den nationella strategin för skydd av vattenanknutna natur- och kulturmiljöer är östra Mälaren angiven som nationellt värdefull avseende naturvärden och hela Mälaren angiven som nationellt särskilt värdefull från fiskesynpunkt.

En inventering av reservatsområdets sjöstränder genomfördes under 2011 av Naturvatten i Roslagen AB. Inventeringen omfattade sammantaget 188 biotoper som täcker in en strandsträcka av cirka 45 kilometer.

Vattenvegetation täcker merparten av vattnen längs stränderna, där man vanligen återfinner bladvass, smalkaveldun, säv, smal vattenpest och ålnate. Endast små områden saknar sådan vegetation. Strändernas bottensubstrat domineras av lera men har också förekomst av sten, block, sand och hållar.

Det inventerade området är som helhet att betrakta som mycket artrikt både vad gäller vattenväxter och bottendjur. Artrikedomen varierar dock kraftigt mellan biotoperna. Tre rödlistade arter noterades vid fältarbetet, nämligen vattenväxterna bandnate och uddnate samt stormusslan äkta målarmussla. Samtliga redovisas som nära hotade (NT) i 2010 års rödlista. Vidare förekommer i området ett antal arter som kan anses vara ovanliga i regionen och som stärker dess naturvärden.

Någon strandbiotop av högsta klassens naturvärde – nationell betydelse – återfanns inte i området. Tjugo biotoper, motsvarande 13 procent av stränderna, bedömdes till naturvärde av regional betydelse. Av dessa biotoper fördelade sig åtta till Lovön och tolv till Kårsön. Bedömning till regionalt värde motiverades av förekomst av rödlistade arter, regionalt sett ovanliga arter eller värdefulla naturtyper.

I inventeringen bedömdes 65 biotoper, motsvarande 40 procent av stränderna, till naturvärde av kommunal betydelse. Bedömningarna grundar sig bland annat på artrikedom, strukturell mångformighet samt ekologisk funktion i form av framför allt lekstränder för fisk eller bottnar med särskilt goda förutsättningar för kräftor.

Djur- och växtliv

Djur

I området förekommer en för regionen normal däggdjursfauna med arter som älg, rådjur, fälthare, räv och grävling. Vildsvin förekommer tillfälligt, men hålls efter genom jakt på grund av risken för skada på grödor och parker.

Bland fågellivet på Lovön kan särskilt nämnas förekomsten av arter knutna till odlingslandskapet såsom brun kärrhök, gräshoppsångare (NT), hämpling (VU), kornknarr (VU), småfläckig sumphöna (VU), stenskvätta, sånglärka (NT), törnskata, vaktel (NT). Törnskatan har en stark förekomst i området med omkring 20 häckande par, medan till exempel kornknarr, vaktel och småfläckig sumphöna observeras mera tillfälligt.

Bland arter mera knutna till skog och trädmiljöer kan nämnas bivråk (VU), göktyta (NT), mindre hackspett (NT), skogsduva och spillkråka. Runt stränderna och på mindre öar förekommer drillsnäppa (NT), fisktärna, silltrut (NT), skäggdopping, sothöna, olika änder samt vitkindad gås. Fiskgjuse häckar.

Inom reservatet finns lekområden för flera fiskarter som abborre, gädda och lake (NT). Det finns även uppväxtområden och vandringsstråk för ål (CR) och asp (NT). Lambarfjärden i den norra delen av området är viktig för siklöja och gös och i de i djupare delarna förekommer hornsimpa.

Större vattensalamander återfinns i dammar på golfbanan.

Bland intressanta förekomster av ryggradslösa djur kan nämnas att den starkt hotade bergscikadan (EN) är funnen väster om FRA:s område. Streckdyngbagge är funnen söder om Hogsta. I ekhagar kan man ibland hitta många sällsynta vedskalbaggar. Förekomsten av skalbaggar har undersökts i Edeby ekhage, där man funnit de rödlistade arterna ekmulmbagge (NT), gulbent kamklobagge (NT), kardinalfärgad rödrock (NT), plattad lövvedborre (NT), rödaxlad lundknäppare (NT) skeppsvarvsfluga (NT), smalknäppare (NT), samt skalbaggen *Trichonyx sulcicollis* (NT). Liknande skalbaggsfauna finns antagligen i flera gammal-eksmiljöer på Lovön och Kårsön. Bland fynden av vattenlevande arter i Mälaren kan nämnas äkta målarmussla (NT) skalbaggen *Oulimnius troglydytes*, nattsländan *Goera pilosa* samt bandad långhornad nattslända.

Växter

Bland kärlväxterna är de ovanligare eller intressantare arterna generellt knutna till odlingslandskapet eller så är de förvildade eller införda arter som kan antas ha spritt sig via parkanläggningar eller genom vallfrö. Man kan i vägrenar hitta de rödlistade åkergräsen blek jordrök och åkerrättika, liksom den gamla medicinalväxten gråmalva, (samtliga NT). Den mycket ovanliga vallfröinkomlingen skärblad (EN) har en förekomst 100 meter väster om Tillflyktens gård. Hävdgynnad flora förekommer i några naturbetesmarker, till exempel vid Lovö Prästgård och Barkarby. I hagen norr om Prästgården märks exempelvis backnejlika, gråfibbla, gullviva, jungfrulin, kattfot, liten blåklocka, mandelblom, svartkämpar, tjärblomster, gul fetknopp och vit fetknopp. Torrbacksgräset knölgröe har en förekomst nära Klockargården och växer här på sin nordgräns.

Skogsmiljöerna hyser med några undantag en för trakten normal flora. Lundvegetation förekommer på några ställen i reservatet, bland annat på Kårsön, där man återfinner arter som myskmadra, ormbär, svart trolldruva, tandrot samt lundgräsen hässlebrodd, lundelm, långsvingel och strävlost. På Högholmen finns ett antal införda sydliga växtarter, ursprungligen över 50 arter, som planterades in här på 1890-talet av häradshövding Birger Lagerwall. Många av arterna finns fortfarande kvar och bland dessa kan nämnas gulplister, hasselört, mellanhäxört, mästerrot, parksallat, ramslök, stor ormrot och storrams.

Vattenväxterna bandnate (NT) och uddnate (NT) har påträffats kring Lovön och Kårsön. Bland andra ovanligare vattenväxter kan nämnas slamkrypa, styvt braxengräs och vekt braxengräs.

Bland intressanta svampfynd kan nämnas talticka (NT), som förekommer på äldre tallar i flera områden. Motaggsvamp *Sarcodon squamosus* (NT) är funnen i Norrby skog och slätsporig buktryffel (DD) i Edeby ekhage.

I Edeby ekhage har man på barken av grova gamla ekar funnit lavarna gul dropplav, parknål (NT), rosa skärelva (NT) och skuggorangelav (NT).

1.4 Kulturhistoriska förhållanden och äldre markanvändning

Historisk översikt

Lövön och de omgivande öarnas historia präglas genomgående av närheten till vatten. De första spåren från mänsklig påverkan är från stenåldern och utgörs av strandnära, tillfälliga boplatslägen på höjder som idag sträcker sig från 30 meter över havet och högre. Sedan bronsåldern har området kontinuerligt brukats och varit bebott. Då dominerades näringsfånget ännu av boskapsskötsel. De arkeologiska forskningsundersökningar som gjorts på Lovön under flera decennier har haft stor betydelse för baskunskaperna om förhistoriska lämningar och i synnerhet för järnåldersarkeologi i hela mälardalsregionen.

Det finns ett trettiotal kända gravfält på Lovön. Huvuddelen av dessa ligger mellan 15-20 meter över havet, nära och oftast exponerat mot ett historiskt bebyggelseläge och härrör från järnålderns senare del. Antalet gravar varierar mellan några enstaka upp till dryga trettiotalet gravar på de flesta gravfälten. Det förekommer även ensamliggande stensättningar och rösen, belägna något högre i terrängen i krönlägen. Dessa kan genom sin placering och sitt utseende dateras till äldre järnålder. Det finns även en fornborg på Lovö, svårtillgängligt belägen ovanför en brant bergssida på sydvästra delen av ön med utsikt över Malmviks-sjön och Mörbyfjärden. Antalet fornlämningar vid Lunda utmärker sig särskilt. På Lundagravfältet, som är noggrant undersökt genom utgrävningar, finns knappt 160 lämningar och varierade gravformer med en underliggande boplat som daterats till bronsålder.



Centralt, förhållandevis lågt och lätt nåbar från alla byar och gårdar i socknen står Lovö kyrka. Den utmärker sig med sitt sällsynt utsökta stenhuggeriarbete och breda torn byggt under senare delen av 1100-talet. Flera av de 12 historiska bytomterna rymmer spår av medeltida reglering. Bytomterna har till övervägande delen en mycket lång kontinuitet på samma plats, ned i förhistorisk tid. Tyngdpunkten för produktionsinriktningen i området är och har länge varit

spannmålsodling och djurhållning, kompletterad med en tidvis blomstrande trädgårdsnäring, med tonvikt på frukt- och grönsaksodling.

När det gäller ägoförhållandena avviker Lovö från övriga Mälardalsbygden då nästan hela ön vid 1500-talets mitt genom Gustav Vasa kom i kronans ägo och har så förblivit genom statens övertagande i slutet av 1700-talet. Adel och frälseägd mark har inte förekommit på Lovö under de senaste 500 åren. Det avspeglas bland annat i den förhållandevis sparsamma förekomsten av torp och andra underlydande lägenheter. Historiska spår av olika slag och samband kan tack vare lång kontinuitet på samma plats och kronans och sedermera statens influenser ännu tydligt avläsas i landskapet.

De ursprungliga små byarna från medeltid och framåt övergick successivt till att bli under kungsgården lydande enstaka gårdar. Dessa har inte varit föremål för laga skifte, men bebyggts med bland annat presentabla herrgårdsliknande mangårdsbyggnader. På dessa gårdar finns ännu olika generationer av arbetarbostäder. Här finns även andra lämningar efter verksamhet som haft anknytning till produktion av varor och tjänster med staden som primär marknad. Exempel på detta är växthus, tvätteri och ångbåtsbryggor. Drottningholms slott uppfördes i sin nuvarande skepnad med början under 1660-talet på den plats där redan det medeltida stenhuset Torvesund placerades. Drottningholm är i sitt förhållandevis låga och strandanknutna läge tydligt placerat i ett läge mot Mälaren. Entrén ligger exponerad mot vattnet, österut. Den kungliga anläggningen har manifesterats i landskapet genom påkostade parker med flera olika stilideal och långa ädellövträdalléer som sträckt sig och fortfarande sträcker sig ut i landskapet, tydligast in mot sockencentrat.

Historisk markanvändning

Området tillhör Svealands slättbygder, tidigt koloniserad övergångsbygd med en förhållandevis hög uppodlingsgrad och bibehållet jordbruk. Lovö utgör en del av Mälardalsbygden och innehåller både en centralt, lågt belägen bördig slätt och långsmala stråk av senare uppodlade sprickdalar mer perifert belägna i förhållande till sockencentrat.

Det aktuella området utgör en socken med ursprungligen tolv ungefär lika stora brukningsenheter, en så kallad idealsocken. Dessa enheter formar skötselplanens upplägg. Varje enhet har utgjort ett enstaka hemman eller en mindre by. Ägandeformen med en huvudgård (kungsgården) och underlydande arrendegårdar har tillsammans med närheten till staden präglat både byggnadsbestånd och markanvändning sedan 1500-talet. Tack vare relativt få sentida förändringar finns förhållandevis många historiska spår och strukturer fortfarande kvar.

Till varje enhet har funnits tomt, åkermark, ängsmark, betesmark och skog samt tillgång till fiske, se vidare beskrivningen av olika markslag i avsnitt 2.2. Bytomterna har – alla utom en av de nuvarande - förhistoriskt ursprung och lång obruten kontinuitet som bebyggelselägen och utgångspunkt för människans nyttjande av landskapet. Fyra av bytomterna är övergivna idag. De ursprungliga bytomterna ligger alla mellan 10 och 20 meter över havet i övergången mellan

områden med lågt belägen glaciallera och i skydd av högre, omgivande moränbackar. Vattenvägarna hade initialt avgörande betydelse för lokaliseringen av boplatser och bebyggelse.



Reservatsområdet med historiska byar/ensamgårdar och ägogränser. Gränsen mellan Wicby och Glia är inte återgiven då den inte finns redovisad i äldre kartmaterial.

Det finns även ett system av lands- och brukningsvägar på Lovön med lång kontinuitet. Landsvägarna förbinder de olika brukningsenheterna och inom respektive enhet finns mindre brukningsvägar som nyttjats för transporter inom gården. Då Lovön på 1920-talet fick fast broförbindelse ändrades res- och transportmönstren. Landsvägen mellan bron över till Drottningholm, över södra Lovön, och vidare mot Lindön fick större betydelse, rätades och byggdes ut.

Nyttjande och disposition av mark och den historiska produktionsinriktningen på respektive gård påminner om gängse mönster i Mälardalen med små byar, två-sädesbruk och balans mellan småskalig spannmåls- och animalieproduktion. Det som utmärker Lovö är effekterna av den avvikande ägandeformen med endast två huvudmän, kronan och kyrkan. Närheten till och interaktionen med det kungliga slottet Drottningholm har präglat området, tydligast sedan 1700-talets mitt då stora investeringar i bland annat parkanläggningar gjordes. På Lovön finns idag enstaka större gårdar som inte skiftades under 1800-talet vilket gör att den historiska bystrukturen är intakt. Det finns även ett särpräglad byggnadsbestånd som visar servicefunktioner och samarbetsformer som successivt utvecklades mellan kungsgården och de underlydande gårdarna. Spår av en omfattande blomster- och grönsaksproduktion och dess distribution via vattenvägen till staden från 1900-talets början finns ännu kvar. Mindre påtagligt är senare delen av 1600-

talets omfattande produktion av humle för öltillverkning.

1.5 Nuvarande markanvändning

Jordbruk

Jordbruksdriften inom området är präglad av lång kontinuitet av odling och betesdrift, tydliga samband med Drottningholms slott och kungsgården och den särskilda ägostrukturen i området med ett fåtal huvudmän. Huvuddelen av all jordbruksmark i området ägs av staten och förvaltas av Statens fastighetsverk. En mindre del av jordbruksmarken ägs av kyrkan och förvaltas av Stockholms stift. På Lovön och Kårsön fanns år 2012 enligt anmälan om EU-stöd 603 hektar åkermark och 45 hektar betesmark. Tillgång till betesdjur utgörs i huvudsak av häst, nöt och får, men antalet betande nöt och får är begränsat. Det finns ungefär 300 hästar, knappt ett femtiotal nöt och knappt 40 får.

Fyra lantbruksföretag brukar huvuddelen av åkermarken som arrendatorer. Lovö Prästgård är den enda gård som bedriver mjölkproduktion: ekologisk produktion med mjölkkor och får. Arrendegårdarna Berga, Edeby och Norrby drivs konventionellt med växtodling och hästverksamhet. Gårdsarrendatorerna har bland annat rätt att hyra ut stallplatser. Det finns ytterligare två gårdar, Lunda och Hogsta, som är hästgårdar som brukar mindre arealer jordbruksmark till beteshagar och skörd av vall. Rörby ingår i Norrbys och Hogstas arrenden. Det finns även flera andra stall med hästverksamhet som arrenderar mindre arealer jordbruksmark.

Hästverksamheten har de senaste decennierna blivit ett påtagligt inslag på Lovön. Idag finns häststall vid Hogsta, Rörby, Ensta, Norrby, Söderby, Edeby, Lunda och Berga. Det har även till nyligen funnits hästar på kungsgården. De olika stallen har olika inriktning för sin verksamhet.

Skogsbruk

Skogsbruket inom reservatet bedrivs i de olika markförvaltarnas regi. Statens fastighetsverk förvaltar den största arealen skogsmark på statens fastigheter. Ståthållarämbetet genom Drottningholms slottsförvaltning förvaltar dock skogsmarken på fastigheterna Drottningholm 1:1 och Rinkeby 1:1. Stockholms stift förvaltar skogsmarken på fastigheten Lovö prästgård 1:1. På den i sammanhanget lilla fastigheten Lovö prästgård 1:8, som ägs av Stockholm vatten AB, bedrivs inget regelrätt skogsbruk. Skogsbruket har bedrivits enligt de skogsbruksplaner som respektive förvaltare har tagit fram. För en beskrivning av skogsmarken, se avsnitt 1.3 ovan.

Jakt och fiske

All jakt på statens mark inom reservatet ingår i den kungliga dispositionsrätten. Kyrkan har upplåtit jakten på Lovö prästgård till Ståthållarämbetet. I praktiken är det Slottsförvaltningen/Ståthållarämbetet och hovjägaren som i samråd med kungen handhar jakten. Idag jagas älg, rådjur, vildsvin, hare, gäss och änder i området. Reservatet ingår i ett område med s.k. helgförbud för älgjakt. I detta område råder förbud mot älgjakt under sön- och helgdag och dag före sön- och helgdag under oktober månad.

Fisket i området är till del upplåtet. Allmänheten får bedriva fiske enligt bestämmelserna om det fria handredskapsfisket. I området förekommer ett omfattande fritidsfiske, huvudsakligen med rörliga handredskap.

1.6 Bebyggelse, verksamheter och anläggningar

Bebyggelse

Bebyggelsen på Lovön härrör från flera olika tider. Den äldsta bebyggelsen utgörs – vid sidan av 1100-talskyrkan, Drottningholms slott, Kina slott och Kanton – i huvudsak av jordbruksbebyggelse av utpräglad agrar karaktär. Både äldre boningshus och ekonomibyggnader för olika funktioner såsom sädesmagasin, ladugårdar, stall och smedjor finns kvar i hög utsträckning. Det finns även bebyggelse i och nära reservatet som tydligt visar en social differentiering från enkla torp och arbetarbostäder till en av de mest påkostade slottsanläggningarna i landet – Drottningholms slott med Kina slott och Kanton. Det finns också bebyggelse som är förknippad med förenings- och friluftsliv. Flera enkla scoutstugor från 1900-talets första hälft finns i strandnära lägen på västra och norra delen av Lovön. Inom reservatet finns rester av ångbåtsbryggor, trädgårdsmästerier med växthus, stall och bostadshus.

Utanför det som utgör reservat tillkom med början på 1930-talet några till storlek och karaktär avvikande, men väl avgränsade verksamheter med bebyggelse i tidstypisk arkitektur, nämligen Sötvattenslaboratoriet, Lovö vattenverk och Försvarets radioanstalt (FRA). Inte heller stadsetableringen Malmen, ståtliga sommarvillor utmed stränderna närmast Drottningholm, skolan eller de moderna bostadshusen vid skolallén ingår i reservatet.

Sedan Lunda villa brann ned finns inget byggnadsminne på Lovön vid sidan av det statliga byggnadsminnet Drottningholm. Statens fastighetsverk har under 2012 låtit ta fram ett vårdprogram där stora delar av Lovöns bebyggelse inventerats. Vårdprogrammet redovisar den av staten ägda bebyggelsen och dess kulturhistoriska värde inom de delar av reservatet som inte berörs av kunglig dispositionsrätt. Hembygdsföreningen äger flera byggnader på Lovö, bland andra flera ekonomibyggnader på Hogsta och en loge på Prästgården.

Kyrkan är socknens självklara medelpunkt och dessutom områdets äldsta byggnad. I övrigt har den nuvarande bebyggelsen på Lovön i de flesta fall haft – eller har fortfarande - en funktion kopplad direkt eller indirekt till jordbruksverksamhet och det äldre jordbrukssamhället. På de ursprungliga gårdarna finns både mangårdsbyggnader och ett flertal olika ekonomibyggnader kvar med ursprunglig karaktär och ofta även med sina funktioner bevarade. Dessa byggnader är uppförda under senare delen av 1800-talet och under tidigt 1900-tal. På flera av gårdarna finns även arbetarbostäder och i karaktäristiska lägen ute i landskapet finns flera äldre torplägenheter kvar. På en handfull platser finns föreningsstugor, såsom de tidigare nämnda scoutstugorna. På norra Lovö finns en vattenskidklubb och Abrahamsbergskyrkans lägergård Koviken.

Bostäder utan direkt koppling till jordbruket, men för hovets servicefunktioner, har tillkommit i begränsad omfattning, i huvudsak intill redan befintlig bebyggelse och i strandnära lägen nära slottet.

Drottningholms slottsanläggning som ligger utanför reservatet är ett populärt besöksmål med omkring 700 000 besökare årligen. Ungefär halva slottet och i stort sett hela parken är tillgänglig för besökare. Här finns bland annat café och souvenirbutik. Här finns även Drottningholms slottsteater där det ges föreställningar under sommarmånaderna. Kina slott med intilliggande trädgård visas sommartid och här finns ett sommaröppet café.

På Kärsön ligger Brostugan och Kärsögården söder om vägen och ett antal privata bostäder norr om vägen. Brostugan inrymmer ett café och här finns bland annat möjlighet att spela minigolf. Lägergården Kärsögården arrenderas sedan 1919 av KFUM som bedriver barn- och ungdomsverksamhet.

Drottningholms slott

Det nuvarande slottet började uppföras med byggstart den 17 april år 1662 under ledning av drottning Hedvig Eleonora efter ritningar av Nicodemus Tessin d.ä. Hedvig Eleonora inspirerades av Palais de Luxembourg i Paris uppfört 1614-25 som ägdes av änkedrottning Maria de Medici. Bygget av Drottningholm kom att anpassas efter det som var kvar av det tidigare stenhuset, följde det gyllene snittet och gick med hjälp av ett stort antal soldater som arbetskraft fort. Miljontals tegel togs från olika tegelugnar i Mälardalen, bland annat från Mälsåker, men slutligen uteslutande från det mer närbelägna tegelbruket vid Väntholmen. Planen har sitt ursprung i arkitekten Andrea Palladios Villa Pisani, i Bagnolo utanför Vicenza som karaktäriseras av ett centralt beläget och respektingivande trapphus. Den ursprungliga byggnadsplanen utvidgades med fyrkanterna år 1664, men kom senare att omformas i flera omgångar. Trädgårdsfasaden är influerad av Villa Borghese i Rom. År 1665 putsades fasaderna med rosa kalkbruk, färgat av tegelkross. Den kände arkitekten avled dock år 1681 strax innan färdigställandet av bygget som hans son Nicodemus Tessin d.y. fick fullfölja vid 1700-talets början, med inredningar och lustträdgård. Hedvig Eleonora spelade en viktig roll för Sverige både inrikes- och utrikespolitiskt, dels som maka till Karl X Gustaf under fyra år, men även som änkedrottning och mor till Karl XI och farmor till Karl XII fram till sin död år 1715. Hon var bördig från Tyskland, politiskt medveten och oerhört intresserad av konst och teater vilket präglade både de byggnadsverk som uppfördes under hennes ledning, bland annat flera slottsbyggnader, men även det liv som levdes i de kungligas kretsar. Slottsbygget avslutades år 1698 i och med att slottskyrkan var uppmurad. Slottskyrkan – ett svenskt Pantheon – fullbordades under Ulrika Eleonoras tid år 1728.

De nuvarande parkanläggningarna föregicks av en kryddträdgård, köks- och fruktträdgård mellan stenhuset och malmen, och väster om stenhuset – en djurgård. Den första ansatsen till skapande av arkitektonisk ram genom anläggande av lustträdgård gjordes av Magnus Gabriel De la Gardie efter år 1652, men vid Hedvig Eleonoras övertagande år 1661 fanns här endast 31 äppelträd, 9 päronträd och unga träd inom ett plank av trä. Sannolikt berodde detta på

områdets naturliga topografi med både berg och sankarpartier. Nicodemus Tessin d.y. tog över efter sin far och gjorde en generalplan i flera olika versioner för parkanläggningarna med franska förebilder, kanske framförallt trädgården vid Vaux-le-Vicomte, på uppdrag av änkedrottning Hedvig Eleonora. Optik och geometri var vägledande och en karaktäristisk del var symmetrin och den tydliga mittaxeln och hans främsta inspiratör och läromästare var André Le Nôtre. Grundarbetena för broderiparterren påbörjades med hjälp av dalkarlar år 1664 med fällning av ekar och utjämning av markens ojämnheter. Klippor och berg-hällar sprängdes bort och materialet användes bland annat som utfyllnad, men även för uppbyggnad av bland annat brygghusets källare. 1667 anlades en allé. Trädgårdsmästarna var tyskar och inflytandet från det tyska området dominerade fram till att Holland blev mer i ropet. Frön och prydnadsväxter importerades från Holland. Dagens lustträdgård saknar helt Tessin d.y:s brokiga växtval och präglas helt av Walter Bauer och Ivar Tengbom (1954-62).



Kina slott och slottsteatern uppfördes under drottning Lovisa Ulrikas och kung Adolf Fredriks tid mellan 1744 och 1777. Teatern i rokokostil, som föregåtts av flera andra teaterbyggnader, invigdes år 1766 och nyttjades flitigt fram till Gustaf III:s död år 1792. Idag genomgår teatern slutfasen av en varsam restaurering och konservering som utförts i flera etapper sedan 2004.

Drottningholmsholmen

Malmen har sitt ursprung i etablering av de hantverkare som behövdes för uppbyggnad av det nya slottet efter branden i början av 1660-talet. Byggnaderna på Malmens södra del var direkt relaterade till slottet och hovets behov av service. Här fanns på 1740-talet bryggeri, spannmålsbod, bageri, värdshus, pagebyggnad, byggnader för slottssmeden, slottssnickaren, slottspredikanten, vaktmästare, trädgårdsmästare samt vattenkonstmästarens hus. Vakter och annat arbetsfolk bodde också här. På norra delen av Malmen fanns en väderkvarn och mjölnarens stuga. Det fanns två landsvägar inom området – dels en till färjeläget vid Loviselund på norra Malmen som senare kom att benämnas Gustaf III:s väg och dels Kvarnbacken. Malmen – där enskilda tomter upplåtits på slottets mark – har tillkommit på direkt önskan om ett samhälle i direkt anslutning till slottet med förebild i det franska lustslottet Versailles. Det ansågs viktigt att det fanns plats för inkvartering, förtäring för hovets gäster och uppvaktning nära slottet. Kungen ville också locka vänner och utövare av de fria konsterna att etablera sig i slottets närhet. De skulle förstärka glansen kring slottet och bidra till platsens

förskönande. Nybyggarna fick några års skattefrihet. Frihet meddelades dem som ville arbeta med handel och hantverk för att ge platsen liv och rörelse. Ståthållaren gav tillstånd till ny bebyggelse. 1782 gavs Malmen stadsrättigheter och redan året därpå lades en rutnätsformad plan för att reglera placering av ny bebyggelse. Den kom dock bara att följas i Malmens södra del. År 1787 invigdes den nya vägen till Drottningholm över Kärsön. Byggnaderna Långa Raden och Hertigarnas Stall i södra delen av Malmen kan kopplas till vägens anläggande. Liksom vid Kanton har det på Malmen funnits mullbärsträd för produktion av silkestråd och material till sidentextilier.

År 1815 fanns 78 tomter på Malmen (A58-4:5), som utvecklades till ett bostads- och sommarvillområde för det burgna borgerskapet. Efter 1800-talets mitt tillkom en ny kategori bebyggelse. Det nyrika borgerskapet i Stockholm byggde sommarvillor utmed Stockholms vattenleder. Dessa kännetecknas av trähus med snickarglädje och verandor, till exempel Eriksberg.

Under 1900-talet byggdes framförallt hus för permanentboende och sommarvillor kom att bli permanentbostäder. Många byggnader försågs med verandor och förstugor, bland annat Drottningholms fattigstuga som fick en rikt utsmyckad veranda. Under 1950- och 1960-talen uppfördes ett antal privatvillor efter ritningar av välkända arkitekter i modernistisk stil. I början av 1900-talet fanns här ett apotek. Drottningholmsmalmen omfattas av äldre detaljplaner. Ett nytt förslag till detaljplan för Malmen är under behandling.

Försvarets radioanstalt

Försvarets radioanstalt (FRA) har sedan 1943 sitt huvudkontor på Lovö. FRA är en civil myndighet under Förvarsdepartementet och har ca 700 anställda. Myndigheten är en del av svensk underrättelsetjänst med uppgift att bedriva signalspaning enligt lagen (2008:717) om signalspaning i försvarsunderrättelseverksamhet. All signalspaning är riktad mot utländska förhållanden och sker på uppdrag av regeringen, Regeringskansliet, Försvarmakten, Säkerhetspolisen och Rikskriminalpolisen. FRA löser signalspaningsuppdragen genom inhämtning av signaler i elektronisk form vid ett antal anläggningar på olika platser i Sverige samt från flygplan och fartyg. Området där FRA:s huvudkontor är beläget ingår inte i naturreservatet.

Lovö vattenverk

På västra Lovön ligger Lovö vattenverk med färskvattenintag vid Mälaren för dricksvatten för ungefär 500 000 hushåll i Ekerö och västra Stockholmsområdet. Både Lovön och Kärsön ingår i östra Mälarens vattenskyddsområde. Området där Lovö vattenverk är beläget ingår dock inte i reservatet.

Vattenverket anlades på 1930-talet vid Strömdal på Norrbys mark. Vattenverket består bland annat av bassänger, fem enhetligt formgivna villor för tjänstemän och fyra dubbelvillor för arbetare. Verket började byggas på hösten 1929 med hjälp av boende från Norrby, Barkarby, Prästgården och Dyviken. Det invigdes 1933 av kung Gustaf V. Anläggningen hade en automatiserad process och modern arkitektur. Verket är ritat och byggt i klassisk 1930-talsfunkis av arkitekten Paul

Hedqvist.1938 utökades vattenverkets kapacitet på grund av lukt- och smakproblem och det byggdes då även fler personalbostäder – ett antal enplanshus i Prästvik, även dessa i enhetlig stil. En tillbyggnad gjordes även 1959 av kapacitetsskäl och personalbostädernas antal ökade ytterligare. Vattenverket betjänar idag ca 500 000 hushåll med rent dricksvatten från Mälaren. Vattnet hämtas från Mörbyfjärden på mellan 5 och 23 meters djup och genomgår tre olika reningssteg – ett kemiskt med aluminiumfosfat, ett mekaniskt och ett biologiskt med sandbädd. Innan det UV-ljusbehandlade vattnet går ut i ledningarna tillsätts kalk och kloramin. 17 personer arbetar på Vattenverket (2012). Ett nytt djupvattenintag har anlagts på grund av risken för olyckor i samband med transporter av bergmassor från arbetstunneln vid Edeby och den tillfälliga hamnen vid Malmviken.



Lovö vattenverk. Foto: Kari Kohvakka/Stockholm Vatten.

Sötvattenslaboratoriet

Sötvattenslaboratoriet i Drottningholm anlades 1930 och är en centrumbildning med ansvar för forsknings- och utvecklingsverksamhet på fisk och fiske i sjöar och vattendrag. Laboratoriet är sedan 2011 knutet till Sveriges lantbruksuniversitet (SLU), efter att länge ha varit en del av dåvarande Fiskeriverket. I anläggningen finns bland annat omfattande laboratorieresurser. Laboratoriet med omgivande mark ingår inte i reservatet.

E4 Förbifart Stockholm

Genom ett tunnelsystem med två separata tunnelrör kommer E4 att passera under Lovön när Förbifart Stockholm är färdigbyggd. Trafikverket fastställde en arbetsplan för E4 Förbifart Stockholm den 24 oktober 2013. Beslutet har överklagats. Start för bygget planeras bli 2014 och det beräknas ta tio år att genomföra. Två på- och avfarter till väg 261 med tillhörande cirkulationsplatser kommer att anläggas i närheten av Edeby gård och vid Tillflykten på södra Lovön. Under byggtiden kommer två tillfälliga hamnar med tillhörande transportband och servicevägar att etableras på sydvästra och nordöstra Lovön. Det kommer att anläggas luftutbytesstationer och etableringsytor samt arbetstunnlar upp till markytan från tunnelrören på två platser på Lovön. Ett friskluftsintag planeras vid Rörby.

Väg 261, Ekerövägen

Området genomkorsas av Ekerövägen, väg 261. Biltrafiken är intensiv eftersom det inte finns någon alternativ vägförbindelse eller spårbunden trafik in mot

storstadsområdet. Trafikverket arbetar för närvarande med projektet *Väg 261, Ekerövägen, Tappström – Nockeby, ombyggnad till smal fyrfältsväg*. Projektet syftar i korthet till att bygga om Ekerövägen till fyra smala körfält. Två av körfälten planeras för kollektivtrafik under rusningstid. En breddning av vägen ökar möjligheterna till en effektiv kollektivtrafik och därmed mindre köer och ökad framkomlighet i båda riktningarna.

Kungl. Drottningholms golfklubb

Golfbanan invigdes 1959. Idag omfattar banan en 18-hålbana och en korthålsbana. Banan renoverades 2011 och omfattar ungefär 100 hektar. För golfbanan och omgivande markområde som golfklubben arrenderar av Statens fastighetsverk och Ståthållarämbetet, finns en skötselplan för parkliknande skötsel. Vid golfbanan finns ett klubbhus med bland annat restaurang.

1.7 Friluftslivet

Lovön och Kårsön med omgivande öar ligger på gränsen mellan stad och land mitt i centrala Storstockholmsregionen. Områdets läge i kombination med ett mångskiftande landskap gör Lovön-Kårsön till ett viktigt område i Stockholms regionala grönstruktur med höga rekreativa värden både för boende i närområdet och för många andra invånare i Storstockholm.

En rekreationsanalys som behandlar reservatsområdets friluftsliv genomfördes under 2011. På Lovön och Kårsön med omgivande öar har sex kärnqualiteter av särskild betydelse för rekreation och friluftsliv identifierats:

- Mälarens övärld - variationsrik insjöskärgård
- Öar och stränder med låg exploateringsgrad
- Stadsnära landsbygd som rymmer flera tidslager
- Besöksmål och platser med starkt symbolvärde
- Tätortsnära skog och strövskogar
- Aktivitetsinriktat friluftsliv



Lovön med omgivande öar har långa, oexploaterade stränder.

Mälarens övärld - variationsrik insjöskärgård

Lovön och Kårsön med intilliggande öar är en del av Mälarens insjöskärgård. Landskapet är präglat av sprickdalsterrängens uppbrutna topografi med omväxlande små och stora öar. Växlingen mellan skogsdominerade stränder, klippor, grunda vikar och bördiga öppna dalgångar karaktäriserar landskapet. Mälarskärgården har stora identitetsvärden och upplevelsekvaiteter. Närheten till städer och tätorter gör området särskilt viktigt ur rekreationssynpunkt. Här kan man uppleva skärgård på kort avstånd från staden med möjlighet till friluftsktiviteter på både land och vatten som bland annat bad, båtutflykter, fiske, vandring och skridskoåkning.

Öar och stränder med låg exploateringsgrad

Allmänt tillgängliga strandnära områden är mycket attraktiva och uppskattade för rekreation. Exploateringstrycket är i allmänhet högt vid Mälaren, men Lovön och Kårsön med intilliggande öar saknar den kraftiga exploatering som i övrigt präglar strandzonen utmed Stockholms västra tätortsband. Strandzonen är till största delen fri från byggnader, privata tomter eller bryggor vilket ger allmänheten en mycket god tillgång till stranden.

Stadsnära landsbygd som rymmer flera tidslager

På Lovö finns möjlighet att uppleva levande landsbygd med aktivt jordbruk och betesdjur nära storstaden. Tack vare ett långvarigt statligt ägande i merparten av området har karaktären av landsbygd till stor del behållits trots närheten till storstaden. Här möter man ett levande odlingslandskap med spår från människors brukande under tusentals år.

På Lovö finns förutsättningar till rika landskapsupplevelser genom nätet av vägar och stigar. Fornstigen är en 18 kilometer lång vandringsled som slingrar sig genom skog, stränder och åkerfält mellan gårdarna på Lovö. Leden ger möjlighet att uppleva den rika kulturmiljön. De många småvägarna passar för cykelutflykter och på Lovö finns också ett antal ridstigar.

Besöksmål och platser med starkt symbolvärde

Besöksmål och platser med starkt symbolvärde är välkända utflykts- eller turistmål och kännetecken för en region eller plats med stor attraktionskraft för besökare. Inom området finns två besöksmål med särskild betydelse för rekreation, Drottningholm och Kårsön. Väldsarvet Drottningholm med slottet, parken, slottsteatern och Kina slott är en plats med stort symbolvärde och ett av Sveriges mest besökta utflyktsmål. Drottningholm har över en halv miljon besökare årligen.

Kårsön gränsar till Stockholms västra tätortsband. I stadsnära områden är anspråken på aktiviteter för friluftslivet särskilt stora. Kårsön är ett lättillgängligt och populärt friluftsområde med bland annat promenadvänliga stigar, motionsspår, badplats, frisbeegolfbana och kanotuthyrning. Kårsön är också ett välbesökt utflyktsmål för många skolor och förskolor i närområdet.

Tätortsnära skog och strövskogar

Skogen är en viktig källa till rekreation och friluftsliv och ger möjlighet till bär- och svampplockning, vandring, avkoppling och naturupplevelser. Det skogliga landskapet på Lovön och Kärsön är generellt omväxlande. Här finns ljusa artrika ädellövskogar, strandnära skog, hållmarkstallskog och barrblandskogar i kuperad terräng. Kärsön har stor betydelse som strövskog för omgivande tätorter. På Lovös nordvästra del finns större sammanhängande skogar där man kan vandra längs markerade stigar eller ströva fritt. Skogen är delvis naturskogsartad, rik på bär, svamp och vilt och ger möjlighet att uppleva tystnad och avskildhet.



I området finns flera markerade stigar och leder.

Aktivitetssinriktat friluftsliv

Inom området finns goda möjligheter till ett aktivitetssinriktat friluftsliv och motion både ute i naturen och på iordningställda friluftsanläggningar. Det finns såväl enklare anordningar i form av markerade leder, stigar, motionsspår och ridstigar, som besöksanpassade platser med hög anläggnings- och servicegrad. Bland anläggningar kan nämnas golfbanan på Lovö, flera ridsportanläggningar, Kärsögården med läger- och gruppverksamhet samt frisbeegolf på Kärsön. Flera föreningar har verksamhet i området, till exempel scoutkårer, skyttegillet och vattenskidklubben. På Kärsön finns möjlighet att hyra bland annat båtar och kanoter.

1.8 Planer och förordnanden m.m.

Riksintressen

Reservatet berör delar av Mälaren, som av dåvarande Fiskeriverket har pekats ut som riksintresse för yrkesfisket enligt 3 kap. 5 § miljöbalken. Stora delar av reservatet – Drottningholm samt centrala Lovön – har av Riksantikvarieämbetet

pekats ut som riksintresse för kulturmiljövården enligt 3 kap. 6 § miljöbalken. Vägen E4 Förbifart Stockholm har av Trafikverket pekats ut som riksintresse för kommunikationer enligt 3 kap. 8 § miljöbalken. Trafikverket har även pekat ut farleden söder om Fågelön (farled 911 Riddarfjärden-Björköfjärden) samt farleden öster om Lovö-Kärsö (Farled 912 Björnholmen-Lövholmen) som riksintresse för kommunikationer. Ett område på nordöstra Lovö har av Försvarsmakten pekats ut som riksintresse för totalförsvaret enligt 3 kap. 9 § miljöbalken med hänsyn till verksamheten hos Försvarets radioanstalt.

Reservatet ingår också i området Mälaren med öar och strandområden, som i sin helhet är av riksintresse enligt 4 kap. 2 § miljöbalken.

Natura 2000

I reservatet finns två Natura 2000-områden enligt EU:s art- och habitatdirektiv, Edeby ekhage och Lovö-Kärsö. Dessa områden är förtecknade enligt 7 kap. 27 § första stycket miljöbalken och är därmed av riksintresse enligt 4 kap. 1 och 8 §§ miljöbalken.

Strandskydd

Generellt strandskydd om 100 meter på land och i vatten gäller längs Mälarens strand. Strandskydd gäller dock inte för detaljplanelagt område vid Drottningholmshalmen (omfattas ej av reservatet). Utvidgat strandskydd om 300 meter på land gäller dessutom på merparten av Lovön samt hela Kärsön och Fågelön. Utvidgat strandskydd gäller dock inte inom det statliga byggnadsminnet (omfattas ej av reservatet), längs Lovöns östra strand från Eriksdal till detaljplanelagt område vid Drottningholmshalmen samt i området Prästvik-Lovö vattenverk.

Statligt byggnadsminne

Drottningholm är sedan 1935 statligt byggnadsminne enligt förordningen (1988:1229) om statliga byggnadsminnen m.m. Byggnadsminnet ingår inte i reservatet. Reservatet gränsar till byggnadsminnet och omsluter detta.

Världsarvet Drottningholm

Drottningholm är sedan 1991 av Unesco utpekat som världsarv enligt Världsarvs-konventionen (konventionen om skydd för världens kultur- och naturarv, SÖ 1985:8).

Detaljplaner, områdesbestämmelser

Drottningholmshalmen omfattas av detaljplan enligt plan- och bygglagen (2010:900). Området som omfattas av detaljplan ingår inte i reservatet. Ett område vid Ekerö kyrka omfattas av områdesbestämmelser enligt plan- och bygglagen. Området med områdesbestämmelser ingår däremot i reservatet. Försvarets radioanstalt (FRA) har hos Ekerö kommun begärt att områdesbestämmelser införs för stora delar av Lovön i syfte att trygga FRA:s verksamhet. Ärendet handläggs för närvarande hos kommunen.

Kunglig dispositionsrätt

Drottningholm och kungsgården omfattas av kunglig dispositionsrätt, som företräds av Ståthållarämbetet. Jakten på statens mark i hela reservatet ingår i den kungliga dispositionsrätten.

Östra Mälarens vattenskyddsområde

Reservatet ingår i sin helhet i Östra Mälarens vattenskyddsområde, bildat av Länsstyrelsen 2008 (Stockholms läns författningssamling 01FS 2008:508). Vid Lovö vattenverk finns en s.k. vattentäktzon med starka restriktioner. Vattenverket och vattentäktzonen ingår emellertid inte i reservatet.

Samrådsområde

Reservatsområdet överensstämmer i princip med ett område med föreskrifter om anmälan för samråd (samrådsområde) som bildades 1988 av Länsstyrelsen med stöd av dåvarande 20 § naturvårdslagen. Samrådsområdet upphävs samtidigt som reservatet bildas.

Allmänna farleder och sjötrafik

Reservatet berörs av två allmänna farleder. Farled 911 Riddarfjärden-Björköfjärden går söder om Fågelön. Farleden 912 Björnholmen-Lövholmen går öster om Lovön-Kärsön.

Enligt Länsstyrelsens föreskrifter om sjötrafik (01FS 2001:138 p. 323) råder förbud mot genomfartstrafik i Kovikssundet mellan Lovön och Hässelby holme årligen under tiden 1 maj – 30 september.

Skyddsområde

Del av Drottningholm har av Länsstyrelsen beslutats utgöra skyddsobjekt med stöd av 3 § andra stycket lagen (1990:217) om skydd för samhällsviktiga anläggningar m.m. Merparten av skyddsobjektet ligger utanför reservatet, men delar berör reservatets vattenområde.

1.9 Natura 2000

I området finns två Natura 2000-områden. Områdena är närmare beskrivna i bevarandeplanerna för respektive område.

Edeby ekhage, SE0110188

Vid norra stranden av Lindövikens på södra Lovö ligger en betad ekhage på en bergkulle. Förutom Mälaren i söder omges den i huvudsak av åkermark. Längs stranden i öster finns betad strandäng. En mindre del i kullens västra del är höglänt hållmark, medan huvuddelen är lägre med jordtäcke och delvis välslutet träd- och buskskikt.

I de nedre sluttningarna finns större ytor med glaciallera medan de centrala delarna domineras av sandig morän. I nordost finns tunna moräntäcken på fast berg med uppstickande hållar. Frisk mark överväger och jordmånen är delvis mullrik.

Trädskiktet är olikåldrigt och flerskiktat. Det är artrikt, men domineras av ek och det finns relativt många gamla jätteekar med håligheter, döda grova grenar och grov skrovlig bark.

Huvuddelen var på 1760-talet del av en större kohage. Brynmiljöerna från nordost till sydost var dock del av en ängsmark, Storängen, som främst bestod av strandängen och dagens åkermarker i öster. Det är i dessa brynmiljöer som de grövsta ekarna växer idag. Det är troligt att området betats kontinuerligt, men med låg intensitet under senare delen av 1900-talet.

Förutom ekhagen finns mot vattnet i söder en bård av gammal alskog och innanför den finns en lite bredare remsa med högstammig ask-/aspskog. På bergshöjden i väster finns hällmark med glest stående träd och grästäckta svackor med enbuskar m.m. Torrängarna kring hållar på berget i väster är idag knappast alls påverkade av betesdjur. Med högre betetryck kommer tramp och bete att leda till att dessa marker stämmer in på Natura 2000-naturtypen "Pionjärvegetation på silikatrika berghällar (8230)", men idag domineras vegetationen av trampkänsliga arter som renlavar. Här finns dock större bestånd av tjärblomster samt vårspergel.

Lovö Kärsö, SE0110186

Natura 2000-området benämnt Lovö Kärsö är beläget på Kärsö, strax öster om Drottningholm. Kärsön är i huvudsak bergig och skogbeväxt. Barrskog dominerar på ön, men inom Natura 2000-området är lövträden de dominanta. Området består av två geografiskt skilda delområden.

I det norra Natura 2000-området domineras jordarten av styv lera och är delvis mullrik. Marken har sannolikt här tidigare hävdats genom slätter eller bete. Efter upphörd hävd har området successivt växt igen. Idag utgörs habitatet av en flerskiktad blandlövlund. Det sydvästra området, Högholmen, var tidigare en ö, men binds numera samman med Kärsön via en sank strandäng. Även här är jordarten styv lera som är mullrik. Högholmen är beväxt med tall samt med ädellövträd (dungar) som utgörs av ek, alm, lind, bok och ask.

Trädskiktet i det norra delområdet är olikåldrigt och delvis luckigt. Kontinuiteten av ek är mycket lång. En äldre åkeryta (idag trädbeväxt) finns också inom området. Här finns flera grova ekar men också mycket gamla träd av ask, lönn, alm, hägg, rönn, oxel, klibbal, fågelbär och björk. Det finns också spridda granar och tallar. Några av tallarna har utvecklat s.k. pansarbark och är 150-200 år gamla. Död ved finns i form av lågor och torrträd. På Högholmen finns en större kvantitet av död ved än i norra området. Buskskiktet är i ljusgläntor delvis starkt utvecklat, men överlag dominerar träden på buskarnas bekostnad. I båda delområdena påträffas sälg, måbär, skogstry, slån, nypon, kaprifol (införd), snöbär (införd), äkta fläder (införd), m.m. Fågellivet är rikt och varje år noteras göktyta, mindre hackspett och härmsångare.

2. PLAN FÖR RESERVATETS SKÖTSEL

2.1 Övergripande mål för reservatets skötsel

De övergripande målen för reservatets skötsel framgår av reservatets syfte, som anges i reservatsbeslutet.

2.2 Skötsel av jordbruksmark

Skötseln behandlas också i avsnitt 2.5 och 2.6, där anvisningar för de olika skötselområdena tas upp närmare. Skötselområdena anges på kartor, bilaga 3A och 3B. Historisk markanvändning framgår av bilaga 4A och 4B.

Bakgrund

Under historisk tid har det funnits flera olika markslag (ägoslag) vars omfattning och lokalisering varit beroende av varandra och över tid utgjort grunden för produktionsinriktningen i respektive by. Före 1850 har förändringar i markdispositionen varit förhållandevis små och den markanvändning som redovisas i äldre storskaligt kartmaterial kan härledas tillbaka sannolikt till tidig medeltid. Marken var indelad i inägor – bestående av tomt, åker och äng samt utmark – bestående av betad skog. Före 1800-talets senare del odlades i första hand brödsäd på åkermarken, på ängsmarken skördades hö och löv som vinterfoder till boskapen och det fanns särskilt inhägnad betesmark, lämpad för olika djurslag. På den betade utmarken togs brännved, gårdsel-, och byggnadsvirke.

Före den agrara revolutionen var man beroende av att upprätthålla balans och långsiktighet i markutnyttjandet för att trygga försörjningen. På Lovön, liksom i övriga Mälardalen, finns olika förhistoriska lämningar som genom sitt innehåll och sin lokalisering berättar om kontinuiteten i landskapets markutnyttjande, till exempel gravfält. Flera av dessa utgör fasta fornlämningar och skyddas enligt lagen om kulturminnen, mm (FSF 1988:950). Basen för försörjningen övergick från stenålderns jakt och fiske successivt i brons- och järnålderns boskapsskötsel vilken under historisk tid långsamt ersattes av spannmålsodling.

Mål

Odlingslandskapet ska skötas genom jordbruk med åkerbruk och betesdrift för att behålla områdets typiska och traditionella markanvändning. Spår av den historiska markanvändningen ska bevaras och synliggöras. Naturbetesmarker, kultiverade betesmarker, diken, åkerholmar, bryn och andra randmiljöer ska skötas. Hävdberoende växter och djur ska kunna leva kvar i livskraftiga populationer.

Åker

Den åkermark som har längst kontinuitet som odlad mark är lokaliserad närmast de ursprungliga gårds- och bytomterna på förhållandevis lätt-dränerade jordar. Nära bebyggelsen har det funnits kålgårdar, kryddland och humlegårdar. Åkermarken brukades under många hundra år med årder, en föregångare till vår tids plog. Marken brukades i tvåsådesbruk, vilket innebär att ungefär hälften av åkermarken till varje by besåddes och skördades årligen medan den andra hälften

av åkermarken låg i träda. Den mark som låg i träda betades och därmed blev också dikesrenar, åkerholmar och brynzoner betade. Grunda öppna diken avgränsade de årderbrukade, kvadratiska och lätt skålformade tegarna och successivt röjdes sten från åkermarken som lades i rösen på åkerholmar och i bryn. Åkermarken var fredad från betande djur genom hankgärdesgårdar, knutna av gran och en. Plog med vändskiva, vallodling och växelbruk infördes successivt under 1800-talets senare del vilket på ett genomgripande sätt ändrade förutsättningarna för det äldre, månghundraåriga brukningssystemet. Knappt hälften av den mark som idag brukas som åker har en bakgrund som äng eller betesmark.

Spår i landskapet som kan knytas till ett äldre och gårdsnära åkerbruk är förutom själva åkermarken till exempel trädgårdsväxter, bärande träd, öppna diken, åkerholmar, brynzoner, hägnadssträckningar, odlingsrösen och hävdgynnade växter och djur.



Ekjättar i den höstplöjda åkermarken på Kärsö.

Mål

Åkermarken bibehåller en utbredning som tydliggör den historiska markanvändningen. Det innebär att den inte ska minska i areal. Landskapselement som är knutna till ett äldre och gårdsnära åkerbruk ska bevaras och vara tydliga i landskapet.

Riktlinjer

Åkermarken sköts genom åkerbruk. Sträckningar för äldre hägnader kan utnyttjas när nya stängsel ska dras fram. Skötsel av brynzoner och åkerholmar kan utföras så att effekterna efterliknar äldre tiders hävd och så att naturvärden gynnas hos till exempel gamla träd och gräsmarker i anslutning till åkermarkerna. Det innebär att igenväxningsvegetation som skuggar och döljer landskapselement och hävdgynnade växter röjs bort och hålls efter, gärna genom bete eller slåtter med klippande och skärande redskap.

Äng

På Lovön har det funnits områden med framför allt sidvallsängar och varje by hade tillgång till egen ängsmark. Ängsmarkens årliga avkastning avgjorde hur

mycket boskap som kunde hållas över vintern och indirekt även hur stor areal åker som kunde brukas (gödslas) nästkommande år . Ängsmarken jordbearbetades inte och fick med tiden tack vare regelbunden slåtter och efterbete en mycket rik flora. I de fall det fanns hårdvallsäng (äng på torrare marker) bedrevs även lövtäkt vilket kunde ge upphov till mycket gamla och ihåliga träd som gynnade fåglar och vedlevande insekter. Ofta förvarades skördat hö och löv i ängslador och kördes hem till byn på vintern när is och snö gjorde det lättare att forsla tunga lass. Nästan alla av dessa ängsmarker odlades upp till åker under 1800-talets senare del.

Spår i landskapet som kan knytas till ängsmarker är magra marker med rik flora både i mark-, busk- och trädkikt. I enstaka fall kan det finnas kvar träd som bär spår av hamling. Rester efter ängslador kan finnas på impediment i form av husgrunder och syllstenar. Grindar och brukningsvägar för transporter inom gården finns kvar på flera platser inom reservatsområdet.

Mål

De få kvarvarande spåren av ängsbruket ska finnas kvar och om möjligt göras tydligare i landskapet. Naturvärden knutna till sådana marker gynnas.

Riktlinjer

Tidigare ängsmark som fortfarande bär tydliga spår av ängsbruk sköts så att den historiska markanvändningen tydliggörs. Sträckningar för äldre hägnader kan utnyttjas när nya stängsel ska dras fram och skötseln av brynzoner och impediment kan utföras så att effekterna efterliknar äldre tiders hävd och så att naturvärden hos till exempel gamla träd och gräsmarker gynnas. Det innebär att igenväxningsvegetation som skuggar och döljer landskapselement och hävdgynnade växter röjs bort och hålls efter, gärna genom slåtter med klippande eller skärande redskap. *Naturlig slåttermark* sköts genom maskinell slåtter med klippande eller skärande redskap. Höet bärgas efter slåtter.



Betande stutar.

Betesmark

De särskilt inhägnade betesmarkerna var – undantaget hagar för tillsynskrävande ungdjur – belägna längre bort ifrån bytomten. Vid varje gård fanns djurbesättningar med flera olika djurslag och för optimalt utnyttjande av betesmarkerna och god tillväxt på djuren lät man olika djurslag beta samma marker

under olika delar av växtsäsongen. I reservatsområdet ligger dessa marker något högre, i randzonen mellan nuvarande åker och skogsmark.

Utmarken var belägen längst bort ifrån gårdsbebyggelsen och nyttjades liksom beteshagarna främst för bete, men även som ett levande förråd av ämnen till slöjd och hantverk, virke och ved.

Spår i landskapet som kan knytas till betad mark är en rik flora, framförallt i markskiktet. De arter som gynnats mest av bete är ljusälskande och trampåliga, men även sådana som står emot bete bra såsom en. Vissa arter är beroende av blottad jord för att sätta frö och trivs bäst på mager mark utan konkurrens från högväxande arter. Hägnader och grindar är andra spår i landskapet som kan knytas till betad mark.

Mål

Betesmarker och spår i landskapet som är knutna till hävd genom bete ska vara tydliga. Naturvärden i betesmarkerna gynnas både i mark- och trädskikt. Betesmarker ska där så är möjligt skötas genom betesdrift. Igenväxningsvegetation som skuggar och döljer landskapselement och betesgynnad flora röjs bort och hålls efter, gärna genom bete där så är möjligt.

Riktlinjer

Naturbetesmarker sköts med syfte att bevara och förstärka markernas hävdgynnade värden, alltså med naturvårdsinriktat bete med nötkreatur, hästar eller får. Markerna ska betas på ett sådant sätt så att de är väl avbetade vid betessäsongens slut. Fjölårsgräs skall inte stå kvar och ansamlas som förna annat än i liten omfattning. Igenväxningsvegetation ska inte förekomma. Överbetning och trampskador ska undvikas. För att åstadkomma detta bör naturbetesmarker användas som beteshagar, men inte som rastfällor eller vinterhagar. Det innebär att hagarna betas bara då det finns tillräckligt bete. När betet är slut och utfodring blir nödvändig ska djuren flyttas till en annan fälla. Ofta innebär det att man kan släppa på djuren i mitten av maj och ha dem kvar till någon gång i oktober, men detta måste anpassas efter rådande väderförhållanden. Övergångsutfodring i samband med betessläpp och installning får däremot förekomma vid behov. För att gynna frösättning är en variation av betestidpunkt och intensitet att föredra, till exempel genom sent betessläpp eller betesvila vissa år. Att växla mellan olika djurslag är också positivt. Marken får inte gödslas eller sås in och bekämpningsmedel får inte användas.

För att gynna de högsta natur- och kulturvärdena bör betesdrift på naturbetesmarker så långt det är möjligt prioriteras framför bete på åkermark.

Kultiverad fodermark och före detta åker sköts genom bete eller slåtter. Kulturbetesmarker kan betas av enbart hästar, men så att inte skador på träd och grässvål uppstår. Före detta åkermarker med gödselpåverkan och avsaknad av hävdgynnade växter kan gärna brukas som åker, det vill säga plöjas och sås in på nytt. När det gäller betespåsläpp och betestryck gäller samma riktlinjer som för naturbetesmarker ovan.

Restaurering av betesmarker och ängsmarker

Riktlinjer

Restaurering av betes- och ängsmarker i reservatet anges under de olika skötselområdena i avnitt 2.6. När igenvuxna, före detta betesmarker och slåttermarker restaureras kan en äldre markflora ofta återfås.

Vid röjning av trädbärande marker gynnas ädellövträd, lövträd och typiska hagmarksbuskar. Restaurering av strandängar utförs så att strandängarna får en traditionellt öppen karaktär utan träd och buskar.

Avverkningar och röjningar i odlingslandskapet ska ske utan användande av kemiska bekämpningsmedel. Markskador ska undvikas, till exempel genom att avverkning sker när marken är tjälad eller torr. Normalt förs alltid avverkningsresterna bort från betesmarkerna. Restaurering av betesmarker kan behöva ske i flera steg och beteshävderna efter restaurering bör planeras så att betesdjuren så långt möjligt kan hålla efter rot- och stubbskott.

Grova, äldre ädellövträd

I reservatet finns ett relativt stort antal äldre, grova ädellövträd enligt Länsstyrelsens trädinventering. De flesta av dessa är ekar, men också ask och lind förekommer, bland annat som alléträd. En del av träden finns i odlingslandskapet, andra i skogsmarken.

Mål

De grova, äldre lövträden har goda förutsättningar att finnas kvar så länge som möjligt och deras natur- och kulturvärden säkerställs.

Riktlinjer

Många av träden står i betesmarker, där skötsel anges i respektive skötselområde. Träd som inte står i sådana områden bör åtgärdas enligt sköselförslag som finns i Länsstyrelsens trädinventering, se utdrag ur denna inventering. Åtgärderna består främst av röjning av inväxande yngre träd och buskar som kan konkurrera med de gamla träden.

2.3 Skötsel av skogsmark

Skötseln behandlas också i avsnitt 2.5 och 2.6, där anvisningar för de olika skötselområdena tas upp närmare. Skötselområdena anges på kartor, bilaga 3A och 3B. Historisk markanvändning framgår av bilaga 4A och 4B.

Skogar med naturvårdsmål (N)

Mål

Skogar med särskilt höga naturvärden, kulturmiljövärden, värden för friluftslivet eller för landskapsbilden ska skötas så att värdena bibehålls och att det växt- och djurliv som är knutet till skogarna skall ha förutsättningar att fortleva eller öka i förekomst. Dessa skogar undantas från konventionellt skogsbruk och sköts enbart med naturvårdande skötselinsatser enligt skötselplanen i syfte att tillvarata

naturvärden, kulturvärden och värden för friluftslivet. Skötselriktningen avviker från den historiska markanvändningen, där utmarkerna regelmässigt användes för bete och virkestäkt. Där förutsättningarna finns bör skogsbete övervägas.

Riktlinjer

Skötselområdena (N) utgörs av olika skogstyper såsom barrskogar, blandskogar, ädellövskogar och skogar med övriga lövträd. Hällmarksimpediment ingår ibland i områdena. Se avsnitt 2.5 och 2.6 för ytterligare för skötselområdena.

Generellt inom skötselområden betecknade med N gäller följande:

- Åtgärder bör ske för att höja naturvärdena, gynna friluftslivet eller för att tydliggöra spår av äldre tiders hävd *genom punktvisa avverkningar* vid t.ex. ädellövträd, för att skapa död ved samt åtgärder för att veteranisera träd. Veteranisering innebär åtgärder, till exempel beskärning, som påskyndar trädets åldrande och skapar strukturer som håligheter eller död ved till gagn för arter som är beroende av sådana miljöer.
- Där förutsättningar finns bör skogsbete övervägas. Om skogsbete är aktuellt kan röjningar och avverkning av främst yngre träd och buskar ske för att underlätta stängseldragning och stängselunderhåll samt för att gynna fältvegetationen i syfte att förbättra betet.
- Bryn mot öppen mark bör skötas så att lövträd och gamla träd gynnas och så att igenväxningsvegetation i form av sly och buskar begränsas.
- Åtgärder får ske för att stigar hålls framkomliga eller att fornlämningar eller andra historiska lämningar vårdas. Avverkade enstaka stammar efter sådan skötsel kan normalt ligga kvar i bestånden men kan tas bort när så bedöms lämpligt.

I *lövskogar, ädellövskogar och ädellövlundar* (som inte ingår i betesmark) bör ofta åtgärder ske för att ta bort inväxande gran eller ibland triviallövträd som konkurrerar med ädellövträd eller andra äldre vidkroniga lövträd. Gamla och vidkroniga träd bör frihuggas om de riskerar att konkurreras ut av yngre skog.

I *tallskogar* bör åtgärder utföras för att gynna befintliga gamla tallar eller för att hålla skogarna mer öppna. Det kan röra sig om att ta bort gran i vissa områden. Skötseln innefattar bortröjning och gallring av yngre eller undertryckta träd. En del av åtgärderna kan ske genom ringbarkning. Avverkat virke efter sådana åtgärder kan tas bort ur bestånden om det rör sig om större mängder, men kan i begränsad utsträckning lämnas för att öka andelen död ved.

Barrblandskogar och andra blandskogar, föreslås i viss omfattning skötas i syfte att öka naturvärden eller värden för rekreation. Det kan ofta ske genom luckhuggning eller gallring för att öka variationen, öka andelen löv och/eller ljusinsläppet i bestånden. Avverkat virke efter sådana åtgärder kan vanligtvis tas bort ur bestånden, men kan i begränsad utsträckning lämnas för att öka andelen död ved.

I reservatet finns ett relativt stort antal *äldre, grova ädellövträd* enligt Länsstyrelsens trädinventering. För mål och riktlinjer för dess träd, också tillämpliga i skogsmark, se slutet av föregående avsnitt (2.2 Skötsel av jordbruksmark).

Skogsmark med skogsbruk enligt skogsvårdslagen (S)

I övriga skogar har skogsbruket inga restriktioner i reservatsföreskrifterna. Målet är att behålla områdena som skogsmark. Skogsbruk bedrivs enligt bestämmelserna i skogsvårdslagen (1979:429), och i förekommande fall enligt markägarens certifiering. Skogarna med detta mål ingår i skötselområden S, se avsnitt 2.5 nedan.

2.4 Skötsel av vattenområden

Mälaren är den helt dominerande vattenförekomsten i reservatet. Utöver Mälaren finns endast ett par anlagda dammar inom golfbanans område. Några naturliga vattendrag av betydelse finns inte, endast dikessystem i jordbruksmarken.

Mål

Naturtyperna i Mälarens vattenområdena med deras växt- och djurliv ska ges förutsättningar att finnas kvar. Oexploaterade vattenområden ska bevaras fria från nya anläggningar.

Riktlinjer

Något behov av särskilda skötselåtgärder i vattenområdena i Mälaren bedöms inte föreligga. Exploaterande åtgärder i vattenområdena är bland annat reglerade genom reservatsföreskrifterna och genom strandskyddsbestämmelserna i miljöbalken.

Skötsel av strandmiljöer anges i förekommande fall under skötsel av skogar och betesmarker m.m. och anges under respektive skötselområde i avsnitten 2.5 och 2.6.

Inom projektet E4 Förbifart Stockholm planeras tillfälliga hamnar på södra och norra Lovön. Dessa åtgärder är undantagna i reservatsföreskrifterna och prövas i särskild ordning.

2.5 Skötselområden. Övergripande anvisningar för olika typer

Reservatet är indelat i ett antal skötselområden av olika typer, se översikt i tabellen nedan. Vissa av områdena är onummerade och ska skötas enligt generella anvisningar för varje typ av skötselområden som anges nedan efter tabellen. Vissa skötselområden är numrerade och ska skötas enligt särskilda anvisningar som anges för varje numrerat område i avsnitt 2.6. Skötselområdena anges på kartor, bilaga 3A och 3B. Historisk markanvändning framgår av bilaga 4A och 4B.

Översikt, typer av skötselområden		
<i>Beteckning</i>	<i>Typ av skötselområde</i>	<i>Numrering</i>
Å	Åkermark	Ej numrerade
B	Betesmark, naturlig eller kultiverad samt vissa slåttermarker	Numrerade
N	Skogsmark med naturvårdsmål	Numrerade
S	Skogsmark med skogsbruk enligt skogsvårdslagen	Ej numrerade
F	Fornlämningsområde	Numrerade
T	Tomt- och gårdsplats samt vissa områden i anslutning till bebyggelse och anläggningar	Ej numrerade
Golfbana	Golfbana, sköts enligt arrendeavtal	Ej numrerad
FFS	Vägområde och etableringsområden m.m., E4 Förbifart Stockholm	Ej numrerade

Skötselområde Å: Åkermark (ej numrerade områden)

Beskrivning	Odlingsmark med olika lång kontinuitet som åker och som brukas som åker och ingår i växtföljd.
Bevarandemål	Marken ska utgöra och brukas som åkermark. Landskapselement knutna till markslaget och dess randmiljöer ska vara tydliga och synliga i landskapet. Ingen igenväxningsvegetation förekommer. Växter och djur som är beroende av öppen jord eller dess närhet och åkermarkens randmiljöer ska ha möjlighet att utvecklas/sprida sig.
Skötsel	Marken brukas aktivt och jordbearbetning och skörd sker regelbundet. Igenväxningsvegetation hålls efter på och kring åkermarken. I vissa fall kan marken betas. Se också riktlinjer ovan i avsnitt 2.2.

Skötselområden B: Betesmark, naturlig eller kultiverad samt vissa slåttermarker (numrerade områden)

Beskrivning	Naturbetesmark, kultiverad betesmark och några andra gräsbärande marker som sköts genom slåtter.
	Naturbetesmarker är gräsbärande betesmarker som inte har påtagliga spår av markförbättring genom till exempel plöjning, gödsling eller insådd. Vegetationen i markskiktet kan hysa arter som är beroende av hävd och inte tål konkurrens av högväxande eller kvävegynnad vegetation. Många av naturbetesmarkerna har varit bevuxna av träd eller buskar.
	Kultiverad betesmark är gräsbärande mark som varit föremål för markförbättrande åtgärder. Ibland utgörs marken av före detta åkermark.

	I skötselområden B ingår i några fall också gräsbärande marker som är rester av tidigare ängsmark eller f.d. åkermark och som föreslås skötas genom slätter alternativt bete om så är möjligt.
Bevarandemål	Öppna eller halvöppna marker. I naturbetesmarker är olika spår av betespåverkan tydliga. Bärande och tidigblommande träd och buskar samt dungar av träd till skydd för betande djur finns kvar, grässvålen är tät och hyser en rik mångfald arter. Igenväxningsvegetation såsom t.ex. sly och ogenomträngliga buskage av slån förekommer inte i stor omfattning.
Skötsel	Se generella riktlinjer för bete, slätter och restaureringar ovan under avsnitt 2.2 om jordbruksmark.

Skötselområden N: Skogsmark med naturvårdsmål (numrerade områden)

Beskrivning	Ett stort antal skogsbestånd av varierande karaktär. Utgörs av skogar som ska förvaltas med naturvårdsmål för att bevara naturvärden, kulturmiljövärden och friluftslivsvärden. I avgränsningen kan skogliga hållmarksimpediment ingå. På hållmarksimpediment sker normalt ingen skötsel om inte annat anges.
Bevarandemål	Skogbevuxen mark – mål anges för respektive område.
Skötsel	Skötsel anges för respektive område. Generellt gäller dock: <ul style="list-style-type: none"> - På hållmarksimpediment sker normalt ingen skötsel om inte annat anges, - stigar får hållas fria från sly och nedfallna träd, - vissa punktvisa åtgärder får utföras såsom röjning kring gamla ädellövträd, veteranisering av träd, tillskapande av död ved, - röjning och avverkning får ske för anläggande och underhåll av betesstängsel som sätts upp för skogsbete, - röjning/gallring får ske i skogsmark som gränsar till öppen mark, - röjning/gallring får ske av enskilda träd för att vårda och synliggöra fornlämningar och andra kulturhistoriskt intressanta lämningar. Se också avsnitt 2.3 ovan.

Skötselområden S: Skogsmark med skogsbruk enligt skogsvårdslagen (ej numrerade områden)

Beskrivning	Ett stort antal skogsbestånd som i huvudsak består av yngre eller medelålders skog av varierande karaktär. Områdena har inte så höga värden för naturvård eller friluftsliv att särskilda restriktioner bedöms vara nödvändiga. I avgränsningen ingår både produktiv skogsmark och skogliga hållmarksimpediment.
Bevarandemål	Brukade skogar med god hänsyn till naturvård, kulturmiljövärden och friluftsliv.
Skötsel	Skogsbruk enligt skogsvårdslagen. Se också avsnitt 2.3 ovan.

Skötselområden F: Fornlämningsområde

Beskrivning Område med forn lämningar som bör förvaltas och skötas med särskilt anpassad planering och åtgärder. (Forn lämningar förekommer därutöver även i många andra områden inom reservatet, och sköts i dessa enligt anvisningar för respektive skötselområde).

Bevarandemål Forn lämningar bevaras, vårdas och synliggörs i landskapet.

Skötsel Se särskilda åtgärder i respektive skötselområde.

Skötselområden T: Tomt- och gårdsplats samt vissa områden i anslutning till bebyggelse och anläggningar (ej numrerade områden)

Beskrivning Tomtmark, bebyggelsenära mark, mark med särskild användning (t.ex. parkeringsplats eller båthamn) eller mark i anslutning till vissa anläggningar.

Avgränsningen av skötselområden i anslutning till tomter och gårdsplatser är gjord utifrån skötsel aspekter och är inte avsedd att tolkas som en detaljerad tomtplatsavgränsning. I skötselområde T ingår både områden som är tillgängliga enligt allemansrätten och områden som inte är tillgängliga t.ex. genom att utgöra tomtmark vid bostadsbyggnader.

Mål Användning enligt respektive upplåtelseändamål.

Skötsel Områdena hålls i vårdat skick. Några särskilda mål eller skötselåtgärder anges inte i skötselplanen.

Skötselområde Golfbana (ej numrerat område)

Beskrivning Område med golfbana, tillhörande anläggningar och anordningar samt mark i anslutning till golfbana.

Mål Golfbana.

Skötsel Golfbanan sköts av Kungl. Drottningholms Golfklubb. Mark sköts enligt golfklubbens egen skötselplan. Några särskilda mål eller skötselåtgärder anges inte inom ramen för reservatets skötselplan.

Skötselområden FFS: Vägområde och etableringsområden m.m., E4 Förbifart Stockholm (ej numrerade områden)

Beskrivning Naturmark och odlingsmark som tas i anspråk för E4 Förbifart Stockholm samt under byggtiden. Avgränsning har skett enligt arbetsplanen.

Mål Enligt respektive ändamål i arbetsplanen för E4 Förbifart Stockholm. Mark som tillfälligt tas i anspråk under byggtiden bör så långt möjligt återgå till tidigare användning. Skogsmark runt luftutbytesstationerna bör därvid långsiktigt skötas så stationernas påverkan på landskapsbilden minimeras.

Skötsel Användning enligt respektive ändamål under byggtiden. Efterbehandling av områden som tillfälligt tas i anspråk ska efter

byggtiden ske enligt av Trafikverket särskilt framtagna dokument och behandlas inte närmare i denna skötselplan.

När vägprojektet E4 Förbifart Stockholm är avslutat och de områden som tillfälligt har tagits i anspråk av Trafikverket har efterbehandlats bör skötselplanen kompletteras med fortsatt skötselriktning för berörda områden.

2.6 Skötselområden. Områdesvisa anvisningar, indelning efter gamla byindelningen

I detta avsnitt redovisas mål och åtgärder för särskilt angivna skötselområden. Alla skötselområden ingår i en av typerna som redovisas i föregående avsnitt, men har också ett löpnummer.

Skötselområdena med numrering anges på kartor, bilaga 3A och 3B. Historisk markanvändning framgår av bilaga 4A och 4B. Skötselområdena redovisas byvis enligt den gamla by-/gårdsindelningen för Lovön.

Lunda

Lunda är en av Lovö sockens ursprungliga tolv brukningsenheter och är beläget i sydvästra delen av reservatet. Det som utmärker Lunda är ett i sen tid övergivet bebyggelseläge med tomt och kalvhage i direkt anslutning till ett gravfält och en ägogräns. Ägofiguren för Lunda är avvikande till både storlek och form vilket antyder att Lunda tidigare kan ha utgjort en enhet tillsammans med Berga. Ägogränserna mot norr uppmärksammas särskilt. Markanvändningen under historisk tid följer gängse mönster med två ungefär lika stora (särhågnade) åkergården belägna i sprickdalarna med tydlig koppling till det äldre bebyggelseläget. Den under 1800-talet uppodlade ängsmarken var lågt belägen i öster och till gården fanns en stor kohage i sydväst i något mer kuperad och omväxlande terräng. Skog och utmark låg nordväst om gårdens inägor.

Skötselområden, generella anvisningar

Skötselområden som sköts enligt de allmänna anvisningarna för skötselområden i avsnitt 2.5 ovan eller specifika anvisningar nedan utgörs av Åkermark (Å), Betesmark m.m. (B), Skogsmark med naturvårdsmål (N), Skogsmark med skogsbruk (S), Fornlämningsområde (F), Tomt- och gårdsplats m.m. (T), Arbetsområde för E4 Förbifart Stockholm (FFS).

Skötselområde F1 Lunda gamla tomt

Beskrivning Sannolikt sedan järnålder och fram till 1700-talets senare del låg Lunda brukningscentrum och gårdstomt här. Tomten var omgärdad av gärdesgård och låg i anslutning till Lunda åkergården och en särhågnad kalvhage för ungdjur. Ut mot respektive åkergårde fanns grindar. Lunda gamla tomt utgör fast fornlämning (RAÄ 102:3) och är skyddad enligt lagen om kulturminnen.

- Bevarandemål** Platsen för Lunda gamla tomt är tydlig och lätt att använda för att synliggöra områdets rika historia. Äldre hägnadssträckningar, odlingsrösen och plats för grindar kan tydliggöras.
- Skötsel** Marken betas eller slås för att förhindra att högväxande och skymmande vegetation breder ut sig. Spår som berättar om platsens historia som bebyggelse och brukningscentrum såsom t.ex. terrasseringar och odlingssten är synliga. Äldre hägnadssträckningar bör användas om området inhägnas.

Skötselområde B1 Lundagravfältet

- Beskrivning** Trädbärande naturbetesmark med tall, björk och ek i en sluttning mellan barrskogen och den åkermark som tidigare ingått i Västergärdet. Det så kallade Lundagravfältet (RAÄ 27:1) ligger utmed hela den sydöstra kanten av det impediment som länge ingått som en stor åkerholme i Lunda Västergärde. Här finns fler än 150 gravar som totalundersöktes under 1970-talet. Marken har under århundraden betats vartannat år hela växtsäsongen och vartannat år efter skörd. Betesmarken är igenväxt med tall och björk. F.n. svagt betestryck.
- Bevarandemål** Trädbärande naturbetesmark med inslag av öppna gläntor, väl synligt gravfält.
- Skötsel** Restaurering genom framröjning av tidigare öppna gläntor, ung tall och björk avverkas liksom aspely och utbredda slånbuskage. Särskild hänsyn tas till fornlämningen. Naturvårdsinriktad betesdrift, väl avpassat betestryck. En särskild restaureringsplan är framtagen.

Skötselområde B2 Betesmark öster om Hyddan

- Beskrivning** Betad hagmark med bland annat tall och olika lövträd. Marken har ingått i Lunda utmark som tillsammans med skogen norr därom länge nyttjades till extensivt bete och för vedfång. Läget i direkt anslutning till det förhållandevis unga bebyggelseområdet för Lunda antyder att marken har nyttjats som inhägnad och mer intensivt betad hage, men en förhållandevis kort period. Nu är marken inte längre betad, men hagens karaktär som trädbärande hagmark är fortfarande tydlig.
- Bevarandemål** Trädbärande naturbetesmark med gamla tallar och lövträd.
- Skötsel** Viss gallring i trädskiktet. Naturvårdsinriktad betesdrift, eventuellt tillsammans med angränsande åker.

Skötselområde B3 Betesmark/betad skog öster om Lunda (delas med Söderby)

- Beskrivning** Den västra delen av området har under historisk tid ingått i den särhägnade betesmarken Lunda kohage, den östra delen som ligger på Söderby gamla ägor utgjorde en åkerholme i Söderby Västergärde. Detta innebär att skötselområdet har olika markanvändningshistorik, se avsnitt 2.2. Inom området ryms tre

gravfält. Området har betats av får och häst, och uppvisar idag en varierad vegetation med en stor andel igenväxningsvegetation i synnerhet i de lägre och fuktiga delarna. Delar utgör granplantering. Uppslag av gran som skuggar och skymmer samt asp.

Bevarandemål I huvudsak trädklädd betesmark. Målen är att spår av äldre tiders hävd och anläggningar såsom gravfälten ska bevaras och vara synliga.

Skötsel Successiv restaurering genom utglesning i träd- och buskskikt. Stängsling och bete, gärna med olika djurslag.

Skötselområde B4: se Berga

Skötselområde N1 Skog öster om Kohagen (delas med Söderby)

Beskrivning Helt lövdominerat område med lönn, asp, björk m.m. Medelålders-äldre löv med inslag av äldre träd. Tät underväxt. Området ingår i mark som under historisk tid utgjort Lunda kohage i väster och som en åkerholme i Söderby västergärde i öster. Rakt igenom området löper en ägogräns som tidigare varit hägnad. Trots områdets belägenhet långt ifrån historiska brukningscentrum har det nyttjats förhållandevis intensivt som betesmark under lång tid.

Bevarandemål Lövskog med gamla lövträd, gärna betad.

Skötsel Frihugg ekar och andra gamla lövträd, røj bort gran och helst också tall. Røj ev. bort buskar och yngre löv.

Skötselområde N2 Åkerholmar (två delområden, delas med Berga)

Beskrivning Två åkerholmar, den södra med buskvegetation, den norra med lövträd och buskar. Den södra åkerholmen har utgjort en åkerholme även under historisk tid, helt omgiven av åkermark i Lunda Östergärde. Den norra åkerholmen ligger på Berga ägor i ett av Bergas fyra åkergården och fram till 1800-talets uppodling gränsande till ängsmark i väster. Åkerholmarna har påverkats av tvåsådesbruket under många århundraden. Arter gynnade av slätter kan finnas i fröbank på den norra åkerholmens västra del. På den norra åkerholmen har det tidigare funnits hägnadssträckningar i väster och norr.

Bevarandemål Åkerholmar med enstaka lövträd. Ingen igenväxningsvegetation. Arter som gynnas av slätter uppmärksammas.

Skötsel Røjning av delar av buskagen för att öka ljusinflödet och gynna konkurrenssvaga arter. Gynna även äldre träd.

Skötselområde N3 Skog öster om Kohagen (delas med Söderby)

Beskrivning Mot Mälarstranden medelålders till äldre alstrandskog. I norr äldre barrblandskog med gamla tallar och inslag av lönn, rönn, björk och asp. Död grov ved. Området har under historisk tid utgjort en del av en större kohage till Lunda i väster, en åker-

holme centralt i Söderby västergärde och i öster ängsmark benämnd Lillängen till Söderby. De olika historiska markslagen har avgränsats av hägnader.

Bevarandemål Gammal alstrandskog och barrblandskog. Skillnader mellan olika markslag, slätter- och betesgynnad flora uppmärksammas.

Skötsel I alstrandskogen röjning av inträngande al, i övrigt inga åtgärder. I barrblandskogen luckhuggning, gynna löv.

Skötselområde N4 Skog vid Kohagen

Beskrivning Länge utgjorde området del av en större, särhägnad kohage till Lunda. Idag växer här gammal tallskog och barrblandskog med lövinslag, delvis på hållmarker, delvis naturskogsartad. Förekomst av talticka. I södra delen av området ligger öns enda fornborg (RAÄ 20:1). En del av den rasade stenvallen som avgränsar borgen åt norr har undersökts och man fann spår av en nedbränd palissadkonstruktion.

Bevarandemål Gammal tallskog och barrblandskog. Fornborgen är tydlig och möjlig att besöka.

Skötsel Gynna gammal tall och gamla lövträd genom frihuggning vid behov. Fornborgen sköts genom röjning så att resterna av stenvallen bibehålls, förblir tydlig och inte skadas av vegetation. Grandominerade delar lämnas utan åtgärd.

Skötselområde N5 Skog nordost om Lunda

Beskrivning Mestadels skiktad tallskog på hållmark. Många grova äldre träd varav flera med talticka. Området utgör södra delen av ett större impediment som under århundraden legat som en åkerholme i Lunda västra åkergärde. Historiskt har marken betats vartannat år hela säsongen och vartannat år efter skörd. Fornstigen passerar.

Bevarandemål Gammal talldominerad skog. Skogsbyte.

Skötsel Granar och yngre träd som växer in i gammeltallarnas grenverk avlägsnas/ringbarkas. Viss luckhuggning. Instängsling för skogsbyte. Naturvårdsinriktad betesdrift, väl avpassat betestryck. En särskild restaureringsplan är framtagen.

Skötselområde N6 Skog norr och nordväst om Lunda (sju delomr. delas med Berga)

Beskrivning Flera delområden som under historisk tid utgjort betad utmark till Lunda och Berga och är beväxta med i huvudsak talldominerad skog, till stor del bergbunden eller på hållmark. Det östligaste av delområdena har under historisk tid utgjort del av en bebyggelsenära och mer intensivt betad hage mellan Lunda och Berga bytomter. På flera håll finns grova äldre träd, medan andra delar har gallrats. Mindre delar utgörs av barrblandskog med bitvis stort lövinslag. I östra delen av området ligger den norra delen av ett delundersökt större gravfält (RAÄ 34:1).

	Värdefull strandmiljö i vatten norr om Lunda Prästvik. Fornstigen passerar i öster.
Bevarandemål	Gammal talldominerad skog samt barrblandskog med inslag av lövträd. Fornlämningarna i områdets östra del är synliga.
Skötsel	Granar och yngre träd som växer in i gammeltallarnas grenverk avlägsnas/ringbarkas. Viss luckhuggning. Särskild hänsyn tas till fornlämningarna.

Berga

Berga är beläget centralt i reservatets sydvästra del som en av socknens ursprungliga tolv brukningsenheter. Det utmärkande för Berga är en rik förekomst av förhistoriska lämningar, dess ursprung som sannolikt varit sammanvävt med grannheten Lunda i söder och dess centrala läge i socknen, nära kyrkan. Berga är en av de minsta brukningsenheterna och hade sin åkermark särhägnad i fyra olika gården med en tydlig fägata söderut från bytomten under historisk tid. Berga hade länge gott om ängsmark och jordbruksdriften inriktad mot boskapsskötsel. Idag hålls islandshästar här och åkermarken används för odling av spannmål och vall.

Skötselområden, generella anvisningar

Skötselområden som sköts enligt de allmänna anvisningarna för skötselområden i avsnitt 2.5 ovan eller specifika anvisningar nedan utgörs av Åkermark (Å), Betesmark m.m. (B), Skogsmark med naturvårdsmål (N), Skogsmark med skogsbruk (S), Tomt- och gårdsplats m.m. (T), Golfbana.

Skötselområde B4 Betesmark söder om Berga gård (delas med Lunda)

Beskrivning	Igenväxande f.d. betesmark som inte hävdats på länge. Merparten av området är lövdominerat med asp, björk, fågelbär, rönn och ek och har inslag av gamla tallar. Delar är talldominerade med yngre tallskog. Området har i norr en historik som intensivt utnyttjad, gårdsnära betesmark och i söder har området ingått som en åkerholme – som under århundraden betats vartannat år - i Lunda västergärde. Gravfältet (RAÄ 34:1) som ligger i området korsas av en ägogräns som tidigare varit hägnad.
Bevarandemål	Trädbärande naturbetesmark med inslag av öppna gläntor, väl synligt fornlämningsområde.
Skötsel	Restaurering genom successiv framröjning av tidigare öppna gläntor. Gallring bland tall, asp och björk och röjning av utbredda slånbuskage. Särskild hänsyn tas till anläggningar på gravfältet. Instängsling och naturvårdsinriktad betesdrift, väl avpassat betestryck.

Skötselområde B5 Betesmark väster om Berga gård

- Beskrivning** Området rymmer ett gravfält med minst 7 fornlämningar (RAÄ 36:1) som under historisk tid ingått som en större åkerholme i ett av Bergas fyra särhågnade åkergården vilket innebär att det under århundraden betats hela växtsäsongen vartannat år och först efter skörd vartannat år. Troligen togs här även gärdeshö. Nu domineras området av tall och lövträd. Här finns gott om enar som ännu vittnar om markens historik. Ej hävdad idag.
- Bevarandemål** Trädbärande naturbetesmark med tall, lövträd och enbuskar. Fornlämningen är tydlig.
- Skötsel** Røjning av trädsiktet. Särskild hänsyn tas till fornlämningen. Naturvårdsinriktad betesdrift, väl avpassat betestryck.

Skötselområde B6 Betesmark norr om Berga gård

- Beskrivning** Området har under historisk tid utgjort en åkerholme i direkt anslutning till Berga bytomt omgiven av åkermark som länge brukades genom tvåsåde. Området rymmer ett gravfält (RAÄ 35:1) med ca 22 fornlämningar. Den tomtnära marken har under århundraden varit mycket intensivt nyttjad, bland annat som betesmark. Här växer idag gamla tallar och lövträd. Betas f.n. av islandshästar



Kartan visar Berga bytomt och skötselområde B6 år 1698 (del av LMV A20:291-292).

- Bevarandemål** Trädbärande naturbetesmark med gamla tallar och lövträd.
- Skötsel** Naturvårdsinriktad betesdrift, väl avpassat betestryck.

Skötselområde N2: se Lunda

Skötselområde N6: se Lunda

Lovö prästgård

Lovö prästgård utgör en av ursprungligen tolv historiska brukningsenheter på Lovön. Markerna ligger i västra delen av reservatet. Gårdstomten ligger i sitt historiska läge och är omgärdad av åkermark, tidigare ängsmark i den lägre dalgången mellan Prästgården och Klockargården samt bete och utmark i väster. Det som utmärker Lovö prästgård är framförallt den traditionella produktionsinriktningen och ägandeformen. Prästgården har till skillnad från övriga brukningsenheter inte varit i statlig ägo och heller inte ingått i systemet av underlydande gårdar till Drottningholms kungsgård utan har ägts av kyrkan. Prästgården är också den enda gården som ännu har djurhållning med kor och får och brukas dessutom med bibehållen ursprunglig ägofigur. Många äldre strukturer såsom åkermarkens form, diken och vägar är bevarade. Gården var under historisk tid inriktad på animalieproduktion och arealerna ängsmark var förhållandevis stora. Gården brukas idag ekologiskt med mjölkproduktion, kor, får och höns. Här finns reservatets största naturbetesmark med hävdgynnade arter. Gården bedriver även en omfattande visningsverksamhet för skolbarn.

Skötselområden, generella anvisningar

Skötselområden som sköts enligt de allmänna anvisningarna för skötselområden i avsnitt 2.5 ovan eller specifika anvisningar nedan utgörs av Åkermark (Å), Betesmark m.m. (B), Skogsmark med naturvårdsmål (N), Skogsmark med skogsbruk (S), Tomt- och gårdsplats m.m. (T).

Skötselområde B7 Betesmark nordväst om Lovö prästgård

Beskrivning	Idag en välhävdad naturbetesmark med inslag av kultiverad betesmark. Merparten är öppen, men betad skog ingår också i hagen. I södra delen av hagen ligger ett vendel-vikingatida gravfält (RAÅ 26:1) som delundersöktes redan 1946. Förekomst av hävdgynnad flora. Området har under historisk tid genomkorsats av en hägnad som avgränsade inägor i öster från gårdens utmark i väster. Den östra delen av området har ingått som impediment och bitvis även odlad mark i Norrgärdet. Den har betats vartannat år hela säsongen och efter skörd övriga år. Områdets västra del nyttjades länge som betesmark.
Bevarandemål	Öppen naturbetesmark samt betad skog. Spår av hägnadssträckningen som markerat den historiska gränsen mellan inägor och utmark är synliga liksom gravfältet.
Skötsel	Naturvårdsinriktad betesdrift, väl avpassat betestryck. Viss successiv gallring i den betade skogen. Särskild hänsyn tas till fornlämningen.

Skötselområde B8 Betesmark norr om Lovö kyrka (delas med Barkarby)

Beskrivning	Idag utgör området en till större delen kultiverad betesmark på åker som uppodlades under sent 1800-tal. Inslag finns av
-------------	--

torrbackar och f.d. åkerholmar med torrängsflora och delar av området är betad skog med gamla tallar. Den västra delen av området som ingår i Prästgårdens ägor ingick under århundraden i ett ängsgärde och den del som idag utgör betesmark var då bevuxen med enstaka trädgångar och buskar, troligen hassel. Området genomkorsas av en ägo gräns som varit hägnad.

Bevarandemål Betesmark. Partier med f.d. åkerholmar och hävdgynnad flora prioriteras. Åkermarken hålls öppen genom bete eller åkerbruk. Spår av det historiska ängsbruket är tydliga.

Skötsel Naturvårdsinriktad betesdrift, väl avpassat betestryck. Viss gallring på åkerholmar och skogklädda partier av betesmarken, gynna gamla tallar. Slätter och lövtäkt samt sent betespåsläpp gynnar olika spår av det historiska ängsbruket.

Skötselområde N7 Skog söder och sydväst om Prästvik

Beskrivning Delar av området utgörs av tallskog, delvis på hällmarker. Historiskt har området ingått i en större, särhägnad beteshage till Prästgården, främst nyttjad för nötboskap. Stort inslag av gamla träd, vissa stora tallar har angrepp av reliktbok. Föreskomst av talticka. Inslag av grova tallågor och torrträd. Delar av området utgörs av gammal lövskog med ädellövträd och andra lövträd med inslag av jätteträd. Höga naturvärden och värde för friluftslivet med badklippor.

Bevarandemål Gammal, gles tallskog samt gammal lövskog.

Skötsel Granar som växer in i gammeltallarnas grenverk avlägsnas/ringbarkas. Viss luckhuggning. Allt löv sparas i tallbestånden. Punktinsatser genom frihuggning för att inte gamla lövträd ska missgynnas.

Skötselområde N8 Skog nordväst om Prästvik (tre delområden)

Beskrivning Mest talldominerad skog, som delvis har högt löv- och graninslag. Delar utgörs av hällmarker. Delar av området är naturskogsartat och har höga naturvärden med gammeltallar, gammal gran och stora aspar. Alla tre delområden har ingått i utmark till Prästgården, som under historisk tid varit extensivt betad. På 1640-talet anges här ha funnits "skön" skog. På 1690-talet togs ved och gärdselstör, men det fanns då ingen timmerskog. Mulbetet ansågs "någorlunda".

Bevarandemål Gammal tallskog och hällmarkstallskog med inslag av lövskog och granskog.

Skötsel Granar och yngre träd som växer in i gammeltallarnas grenverk avlägsnas/ringbarkas. All asp gynnas. Viss luckhuggning för att skapa variation.

Norrby

Norrby utgör ett brukningscentrum för jordbruk och brukas idag tillsammans med Barkarby och Hogsta, men var ursprungligen en av de tolv historiska brukningsenheterna på Lovön belägen på öns nordvästra del. I Norrby har det funnits tre gårdar varav en genom byte kom i kunglig ägo tidigt, redan år 1531. Det som utmärker Norrby är dess förhållandevis stora areal skog/utmark och att det länge fanns stora arealer ängsmark och en tydlig produktionsinriktning mot boskapskötsel. Här har odlats hampa, men sannolikt ingen humle. Värt att notera är att det i slutet av 1600-talet, trots den förhållandevis stora arealen utmark, endast togs material till gårdsel, stör och ved på utmarken – inget timmer. Timmer togs dock på skogen senare, enligt 1769 års storskifteskarta då det anges ha vuxit tall och gran i utmarken. Äldre strukturer finns bevarade bland annat såsom den ännu bebyggda historiska bytomten med sitt karaktäristiska läge mellan inägor och utmark, bebodda torp, förhållandevis många åkerholmar, vissa åkerdiken och till landskapet väl anpassade vägar med traditionell beläggning.

Skötselområden, generella anvisningar

Skötselområden som sköts enligt de allmänna anvisningarna för skötselområden i avsnitt 2.5 ovan eller specifika anvisningar nedan utgörs av Åkermark (Å), Betesmark m.m. (B), Skogsmark med naturvårdsmål (N), Skogsmark med skogsbruk (S), Tomt- och gårdsplats m.m. (T).

Skötselområde B9 Betesmarker vid Norrby gård

Beskrivning	Den östra och norra delen av området utgjorde under många århundraden bebyggelsenära odlad åkermark, den södra och västra delen ingick då som åkerholmar i Norrby västergärde. Den västra delen av området uppodlades under 1700-talets förra hälft. Området rymmer två gravfält, det norra (RAÄ 68:1) med ca 11 fornlämningar och det södra (RAÄ 69:1) med ca 15 fornlämningar. Idag utgör området öppen till halvöppen betesmark. Vissa delar har inslag av hävdgynnad flora. Delar är ohävdad.
Bevarandemål	Öppen och trädklädd kultiverad betesmark och naturbetesmark. Spår av äldre åkerbruk finns fortsatt väl synliga, såsom backdiken och ev rester av hägnader. Fornlämningarna är tydliga. Begränsad igenväxningsvegetation.
Skötsel	Stängsling av de delar som saknar hävd, gärna i äldre hägnadssträckningar, samt restaurering genom röjning och gallring. Särskild hänsyn tas till fornlämningarna. Naturvårdsinriktad betesdrift, väl avpassat betestryck.

Skötselområde B10 Kungens tallbacke och angränsande betesmark

Beskrivning	Området ingick länge som tre åkerholmar omgivna av odlad åkermark i Norrby östergärde och påverkades av tvåsådesbruket med bete vartannat år, slätter och efterbete övriga år. Åkerholmarna och mellanliggande åker nyttjas idag som betesmark. Kungens tallbacke är den största av åkerholmarna. Denna hyser
-------------	---

gammal tallskog och ett gravfält (RAÄ 67:1). Backen i sydväst är trädbevuxen med tall och lövträd. Norra delen av hagen är mest öppen, men har inslag av enstaka buskar och träd.

- Bevarandemål** Betesmark. Naturbetesmarkerna utgörs också i fortsättningen av trädbevuxen betesmark respektive öppen betesmark. Åkermarken hålls öppen genom bete eller åkerbruk och spår knutna till åkerbruk respektive betesdrift bevaras och är tydliga. Gravfältet är synligt. Igenväxningsvegetation förekommer inte.
- Skötsel** Naturvårdsinriktad betesdrift med väl avpassat betetryck, alternativt åkerbruk på den gamla åkermarken. Viss röjning av buskvegetation samt avverkning av enstaka träd i trädsiktet. Särskild hänsyn tas till fornlämningen.

Skötselområde N9 Åkerholme söder om Norrby

- Beskrivning** Åkerholme med lövträd och buskar som under historisk tid legat i Norrby västergärde, helt omgiven av åkermark och därmed präglad av tvåsådesbruket med slätter och sent efterbete omväxlande med bete hela växtsäsongen vartannat år.
- Bevarandemål** Åkerholme med enstaka lövträd. Igenväxningsvegetationen är begränsad.
- Skötsel** Röjning av delar av buskagen. Gynna äldre träd genom frihuggning.

Skötselområde N10 Del av Norrby skog norr om vattenverket

- Beskrivning** Lövskog med visst inslag av gran och tall. Stor andel asp. Vissa naturvärden. Området har under historisk tid ingått i Norrby utmark och ligger långt ifrån byns brukningscentrum och gårdsbebyggelse varför nyttjandet innan skogsbruk infördes sannolikt varit förhållandevis extensivt.
- Bevarandemål** Äldre luckig lövskog.
- Skötsel** Luckhuggning för att skapa variation. Allt löv lämnas. Tall gynnas före gran.

Skötselområde N11 Del av Norrby skog (tre delområden)

- Beskrivning** Äldre talldominerad skog, delvis naturskogsartad. Inslag av mycket gamla och grova tallar, ställvis inslag av lövträd och i mindre omfattning gran. Förekomst av talticka och reliktböck. Attraktivt för friluftslivet. Dessa områden har under historisk tid ingått i Norrby utmark och ligger långt ifrån byns brukningscentrum och gårdsbebyggelse varför nyttjandet innan skogsbruk infördes sannolikt varit förhållandevis extensivt.
- Bevarandemål** Talldominerad naturskog med inslag av gran och lövträd.
- Skötsel** Granar och yngre träd som växer in i gammeltallarnas grenverk avlägsnas/ringbarkas. Viss luckhuggning för att skapa variation. Löv lämnas.

Skötselområde N12 Del av Norrby skog

- Beskrivning** Delar gammal, luckig, mossig granskog med inslag av lågor. Kallkälla söder om p-platsen. Delar utgör gammal ogallrad barrblandskog. Rikligt med gamla tallar. Flerskiktat. Området har under historisk tid ingått i Norrby utmark och ligger i direkt anslutning till en äldre väg som leder vidare norrut mot torpet Dyviken och en smal dalgång som nyttjades som särskild kohagar innan den uppodlades till åker.
- Bevarandemål** Barrnurskog
- Skötsel** Granar och yngre träd som växer in i gammeltallarnas grenverk avlägsnas/ringbarkas. Viss luckhuggning.

Skötselområde N13 Del av Norrby skog

- Beskrivning** Äldre, skött björkbestånd. Glest. Vissa naturvärden. Attraktivt friluftsområde. Området har under historisk tid ingått i Norrby utmark och ligger långt ifrån byns brukningscentrum och gårdsbebyggelse varför nyttjandet innan skogsbruk infördes sannolikt varit förhållandevis extensivt. Området var helt öppet på 1950-talet.
- Bevarandemål** Äldre, luckig och lövrik blandskog.
- Skötsel** Uppväxande gran tas bort.

Skötselområde N14 Skog norr och väster om Dyviken (delas med Barkarby)

- Beskrivning** Strandskog, främst askog, på torrare mark skiktat med hägg och ask. Stor del sumpskog. Måttligt med grov död ved. Visst inslag av gran. Området har under historisk tid ingått i Norrby utmark och ligger nära bebyggelseområdet för torpet Dyviken. Marken var under 1950-talet till övervägande del öppen och sannolikt har här skördats vass till grönsaksodlingar vid bl.a. Dyviken. Genom området löper en äldre stigsträckning mellan torpen Dyviken och Barkarby torp (Ängstorp). I norra delen gränsar området till en värdefull strandmiljö i vatten.
- Bevarandemål** Naturskogsartad lövdominerad strandskog
- Skötsel** Avverkning av i lövskogen inväxande gran. I övrigt inga åtgärder.

Skötselområde N15: se Barkarby**Barkarby**

Barkarby med sin långsmala ägofigur ligger mitt på Lovön. På Barkarby ägor återfinns Lovöns högsta punkt, på Loberget. Byn har varit förhållandevis liten och utgjorde länge en ensamgård med inägor i söder och utmark i norr. Byns namn och förekomsten av flera olika förhistoriska lämningar vittnar om bebyggelsens och brukandets långa platskontinuitet. En av de få frälsegårdarna på Lovön var före kronans övertagande belägen i Barkarby. På Lovön fanns generellt få torp, men på Barkarby utmark har det funnits flera. Bebyggelsemönstret på Barkarby

visar utflyttningen av ett bostadshus från den ursprungliga bytomten till ett helt nytt läge och även en typisk förhållandevis sentida etablering av ekonomi-byggnader på äldre åkermark. Längre upprätthölls traditionen med mjölkproduktion i jordbruksdriften här, men idag brukas markerna till Barkarby för växtodling och hästverksamhet tillsammans med Norrby och Hogsta.

Skötselområden, generella anvisningar

Skötselområden som sköts enligt de allmänna anvisningarna för skötselområden i avsnitt 2.5 ovan eller specifika anvisningar nedan utgörs av Åkermark (Å), Betesmark m.m. (B), Skogsmark med naturvårdsmål (N), Skogsmark med skogsbruk (S), Tomt- och gårdsplats m.m. (T).

Skötselområde B8: se Lovö prästgård

Skötselområde B15: se Rörby

Skötselområde B11 Betesmark söder om Ängstorp

Beskrivning Området har ingått i Barkarby utmark och här fanns under 1900-talets början en av de få kvarvarande ängsmarkerna på Lovön som aldrig plöjts och odlats upp till åker. Ängsmarken sköttes med slåtter och efterbete. Området har dock inte varit hävdad på lång tid. Vegetationen har idag få spår av hävdgynnade arter och består av igenväxtningsarter såsom högväxta gräs. Delar av området är fastmark med ett trädskikt. I södra delen gränsar området till en värdefull strandmiljö i vatten.

Bevarandemål Öppen betad sötvattensstrandäng samt trädklädd betesmark.

Skötsel Stängsling, ev. tillsammans med skötselområde B12. Strandäng röjs fram till öppen mark genom bl.a. avverkning av alridå. Successiv gallring och röjning för att restaurera trädklädda delar av betesmarken, behåll gammal tallskog och träden på Ormholmen. Därefter naturvårdsinriktad betesdrift med i första hand nötkreatur, väl avpassat betestryck, gärna med tidigt betespåsläpp, alternativt slåtter och sent betespåsläpp för att gynna spår av historiskt ängsbruk.

Skötselområde B12 Betesmark söder om Lambarudd (delas med Hogsta)

Beskrivning Området har under historisk tid legat på Barkarby och Hogsta utmarker och i direkt anslutning till Lambarudd som under 1900-talets början utgjorde den största handelsträdgården på Lovön. Den strandnära, nordvästra delen av området utgjorde länge ängsmark och sannolikt skördades här bland annat stora mängder vass. Idag kan området beskrivas som en betad sötvattensstrandäng och betad f.d. åkermark samt alstrandskog och partier med lövskog och tallskog. På grund av utebliven slåtter och för svagt betestryck breder vassbältet samt andra högväxta gräs och örter ut sig.

Bevarandemål Öppen betad sötvattensstrandäng, betad f.d. åker, betad strandskog och betad trädbevuxen mark.

Skötsel Naturvårdsinriktad betesdrift med i första hand nötkreatur, väl avpassat betetryck gärna med tidigt betespåsläpp. Översyn av stängseldragning. Gallring i strandskogen, viss gallring i övriga trädbevuxna delar av hagen samt röjning av slån. Fällan kan betas tillsammans med B11 om det finns tillräcklig tillgång till betesdjur. Alternativ skötselmetod är slåtter och senare betespåsläpp för att gynna spår av historiskt ängsbruk.

Skötselområde N14: se Norrby

Skötselområde N15 Skog väster och norr om Barkarby (tre delområden, delas med Norrby, Hogsta och Rörby)

Beskrivning Äldre talldominerad skog, delvis naturskogsartad ställvis bergbunden eller på hällmarker. Inslag av gamla och grova tallar, på sina håll inslag av gammal gran och lövträd. Fin friluftsskog med stigar och bär- och svampmarker. Det sydligaste av områdena låg länge som en åkerholme i ett av Barkarbys åkergården och påverkades av tvåsådesbruket. De två nordligare delområdena har en historia som betad utmark till Barkarby. Alla områden ligger förhållandevis nära bebyggelse med lång platskontinuitet varför de sannolikt betats relativt intensivt under flera århundraden. I området närmast Barkarby bytomt, väster om vägen ligger ett delvis skadat järnåldersgravfält (RAÄ 82:1) med ca 35 fornlämningar.

Bevarandemål Talldominerad naturskog med inslag av granskog och lövträd. Gravfältet är tydligt.

Skötsel Granar och yngre träd som växer in i gammeltallarnas grenverk avlägsnas/ringbarkas. Viss luckhuggning för att skapa variation. Löv lämnas. Södra delarna, bl.a. Olleberg, är lämpliga för bete.

Skötselområde N16 Skog i området mellan Lambarudd och Backtorp (åtta delområden, delas med Norrby och Hogsta)

Beskrivning I huvudsak äldre talldominerad skog och barrblandskog med inslag av naturskogsvärden. Delar av området är bergbundet eller utgörs av hällmarkstallskog. Området har inslag av gamla tallar och på sina håll inslag av gammal gran, lövträd och små lövskogsbestånd. Fin friluftsskog med stigar och bär- och svampmarker. Skogsslingan berör stora delar av området. Delområdena har utgjort utmark till byarna Norrby, Barkarby och Hogsta och nyttjats för betesdrift under historisk tid. Ju närmare bebyggelse med lång kontinuitet, desto intensivare har betespåverkan varit, t ex nära Norrby och torpet Dyviken. Vid Lambarudd har ett av Lovös största trädgårdsmästerier tidigare legat. Nordväst om Ensta ligger det f.d. geomagnetiska observatoriet. En mätpunkt med tillhörande riktmärken är fortfarande i bruk.

Bevarandemål Talldominerad skog samt barrbandskog med inslag av lövträd och mindre lövskogsbestånd.

Skötsel Granar och yngre träd som växer in i gammeltallarnas grenverk avlägsnas/ringbarkas. Viss luckhuggning för att skapa variation. Löv lämnas i barrdominerade bestånd. Lövbekant gynnas genom avverkning av gran. Siktröjning för funktionen av den befintliga mätpunkten får ske i området.

Hogsta

Hogsta är den nordligast belägna av byarna med förhistoriskt ursprung på Lovön. Byn utgjorde under medeltid fyra gårdar och här finns gravfält och andra fornlämningar som vittnar om att platsen varit bebodd och brukad sedan yngre bronsålder. Hogsta ägor sträcker sig längs den nordöstra Mäljarstranden från Eriksdal i söder upp till Lambarudd i norr. Det som kan sägas karaktärisera Hogsta är främst väl bevarade ekonomibyggnader av olika slag, dess trädgårds-historiska lämningar och en förhållandevis stor andel sent uppodlad åkermark som länge utgjorde betad utmark. Hembygdsföreningen nyttjar och visar flera av de äldre ekonomibyggnaderna; en bagarstuga, en smedja och en imponerande magasinsbyggnad. Idag ligger Lovöns största stall på Hogsta och jordbruksmarkerna används för växtodling och brukas tillsammans med Barkarby och Norrby. Längs stranden ligger Abrahamsbergskyrkans lägergård Koviken och vattenskidklubben samt Mäljaröscouternas stuga.

Skötselområden, generella anvisningar

Skötselområden som sköts enligt de allmänna anvisningarna för skötselområden i avsnitt 2.5 ovan eller specifika anvisningar nedan utgörs av Åkermark (Å), Betesmark m.m. (B), Skogsmark med naturvårdsmål (N), Skogsmark med skogsbruk (S), Tomt- och gårdsplats m.m. (T), Arbetsområde för E4 Förbifart Stockholm (FFS).

Skötselområde B12: se Barkarby

Skötselområde B13 Strandäng öster om Ängsholmen

Beskrivning Ett litet område med ohävdad strandäng. Området utgör idag den sista lilla resten av det som före det sena 1800-talets uppodling utgjorde och under århundraden utgjort den stora Hogstaängen och senare Storängen.

Mål Hävdad sötvattensstrandäng.

Skötsel Strandängen bör hävdas genom bete eller slåtter, eller åtminstone genom röjningar hindras från att växa igen om det inte är möjligt att ordna mer intensiv skötsel. Bete kan ev. ske tillsammans med angränsande mark nordväst om Talavid.

Skötselområde B14 Betesmark vid Talavid

Beskrivning Igenväxande trädbärande naturbetesmark med inslag av hävdgynnad flora. Området har tidigare ingått som impedimentmark i det östra av Hogstas två åkergränder. Det innebär att området under århundraden påverkats av bete vartannat år och slåtter samt efterbete övriga år. Före 1760-talet inhägnades området som hage, benämnd Swinhammaren. Enligt storskiftes-

kartan för Hogsta ägor var området år 1769 bevuxet med ”små skog och buskar”. I södra delen av området ligger ett gravfält.

Bevarandemål Trädbärande naturbetesmark.

Skötsel Stängsling och därefter naturvårdsinriktad betesdrift, väl anpassat betestryck. Gallring av enstaka träd och röjning av ev. uppkommande sly. Använd gärna – om möjligt – hela eller delar av den stängselsträckning som redovisas i storskifteskartan för Hogsta.



Kartan visar Swinhammaren, skötselområde B14, år 1769 (del av LMV A58-6:1).

Skötselområde N15: se Barkarby

Skötselområde N17 Öarna Rubbholmen och Hässelby holme

Beskrivning Öarna är bevuxna av lövdominerad skog med högt ädellövinslag, strandskog och hållmarker med tall.

Bevarandemål Lövdominerad skog, ädellövträd och hållmarkstallskog.

Skötsel Frihuggning av äldre ädellövträd och gamla tallar vid behov.

Skötselområde N18 Skog väster om Koviken

Beskrivning Hela området utgjorde under historisk tid en mindre del av utmarken till Hogsta by. På 1760-talet hade den nordligaste samt den sydligaste delen av området inhägnats som beteshagar – del av en stor samfälld kohage med gran och tall till Hogsta by i söder, och en beteshage med gran och björkskog till Lambarudd

i norr. Efter att Koviken etablerats på 1800-talet intensifierades nyttjandet av marken närmast bebyggelsen. I viken närmast bebyggelsen bedrevs slätter och marken högre upp odlades upp till åker. Nu finns här medelålders, helt lövdominerad skog med al, björk, asp m.m.

Bevarandemål Lövdominerad gammal skog.

Skötsel Røjning av inträngande gran. Frihuggning av gamla träd vid behov. Viss luckhuggning för att skapa variation.

Skötselområde N19 Skog öster om Koviken (tre delområden)

Beskrivning Ett varierat skötselområde, delvis talldominerat, delvis barrblandskog, äldre och medelålders. Inslag av mycket gamla tallar finns på sina håll. Hällar med tall och löv. I vissa delar överväger gran, andra tall eller löv. Inslag av rena lövbestånd förekommer. Värde för friluftslivet. Området utgjorde länge del av Hogsta utmark, men hade på 1760-talet inhägnats som mindre del av en stor kohage. Bebyggelsen vid Koviken etablerades under 1800-talet, vilket innebar ett mer intensivt nyttjande av den närmast liggande marken. Området ligger i direkt anslutning till en etableringsyta för E4 Förbifart Stockholm och det norra hamnläget.

Bevarandemål Naturskog av tall och gran med inslag av lövträd och lövskog.

Skötsel Gran och andra träd som växer in i grenverken på äldre tallar och lövträd avlägsnas. Viss luckhuggning för att skapa variation. Rena grupper med gammal gran lämnas.

Skötselområde N20 Skog vid Koviksvägen

Beskrivning En mindre del av Hogsta historiska utmark, i sen tid utnyttjad som hagmark i anslutning till sent uppodlad åkermark. Idag utgör vegetationen gammal, grov blandskog med grova tallar, granar och lövträd.

Bevarandemål Gammal barrblandskog med inslag av lövträd.

Skötsel Äldre blandskog med inslag av jätteträd. Gärna bete om möjligt. Yngre träd som växer in i jätteträdens grenverk avlägsnas/ringbarkas. Tall, asp och ädellöv gynnas i första hand. Viss luckhuggning för att skapa variation.

Skötselområde N21 Skogsbyn nordväst om Ängsbacken

Beskrivning Kantzon mot sent uppodlad åker, rik på lövträd. Området utgjorde länge utmark och därefter del av en särhägnad stor kohage. I den sydöstligaste delen fanns tidigare en hägnad och en grind. Området ligger i direkt anslutning till en etableringsyta för E4 Förbifart Stockholm.

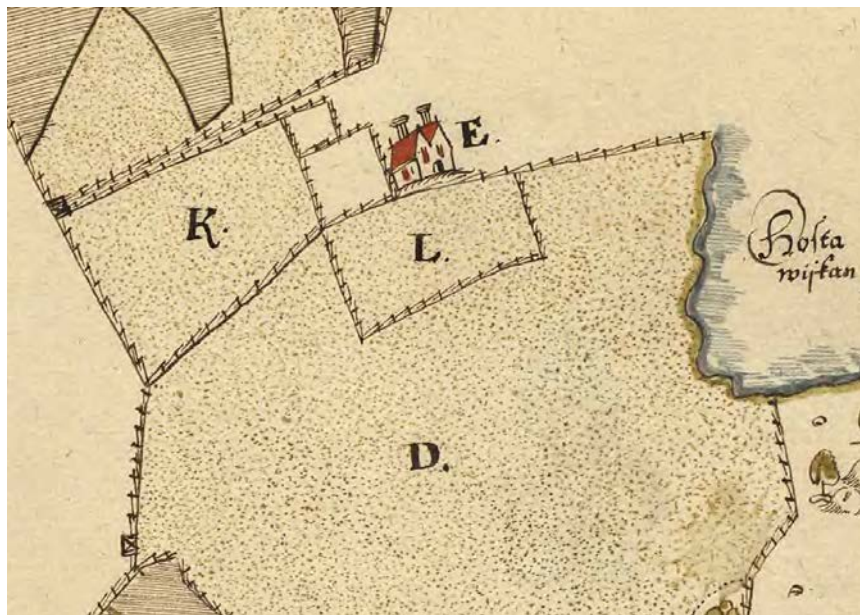
Bevarandemål Brynzon med lövskog.

Skötsel Utvecklande av äldre löv- och ädellövträd gynnas. Frihuggning av äldre träd. Luckhuggning ut mot brynet, dock inte så att

luftutbytesstationer eller etableringsområde för E4 Förbifart Stockholm exponeras.

Skötselområde N22 Skog nordväst om Ängsholmen

Beskrivning Medelålders till äldre lövskog och blandskog. Del av området är rikt på ek. I övrigt asp, tall, gran och hassel. Hällmarker ingår i området. Den sydligaste delen av området ingick redan i början av 1600-talet i två särskiljade ängsgårdar där det under århundraden bedrevs slåtter och efterbete. Den mindre av ängarna benämndes Hasselängen (L). Ek och hassel har sannolikt gynnats av ängsbruket.



Kartan visar området kring Ängsholmen, skötselområde N 22, år 1690 (del av LMV A20:307-308).

Bevarandemål Äldre naturskogsartad lövskog och blandskog. Ek gynnas där så finns förutsättningar. Hällmarker med tallskog.

Skötsel Bortröjning av gran för att gynna lönträd och tall. I övrigt inga åtgärder.

Skötselområde N23 Skog norr om Hogsta

Beskrivning Gammal barrblandskog med stort inslag av död ved i form av lågor. Höga naturvärden kopplade till naturskogsprägel och inslag av mycket gamla tallar och jätteträd. Även inslag av mycket grova granar och aspar. Tallticka. Nyckelbiotop. Den västra delen av området, närmast Sofiero som etablerades cirka år 1910, har under historisk tid ingått som en åkerholme i ett av Hogstas åkergårdar och betades regelbundet vartannat år under århundraden. En hägnad, som hägnat in Hogstas östra åkergårde har sträckt sig utmed vägen. Hägnadssträckningar har löpt ut med både den östra och västra avgränsningen av skötselområdet. Den östra och södra delen av området utgjorde

länge en del av utmarken till Hogsta, där det tack vare närheten till bybebyggelsen sannolikt togs ved och material till gårdsel och störr, men även timmer. I södra delen av området, närmast bybebyggelsen ligger ett gravfält (RAÄ 65:1) med ca 30 fornlämningar.

- Bevarandemål Tallnurskog med jätteträd, inslag av gran och lövträd. Gravfältet är synligt.
- Skötsel Granar och yngre träd som växer in i gammeltallarnas och asparnas grenverk avlägsnas/ringbarkas. Viss luckhuggning för att skapa variation. Särskild hänsyn tas till fornlämningen.

Skötselområde N24 Skog vid Talavid

- Beskrivning Varierat skogsområde i närheten av bebyggelse. Marken har utgjort en del av inägorna till Hogsta och vegetationen har tagits tillvara både genom slåtter och bete under historisk tid. I västra kanten av området har det funnits en hägnad. Idag är området dominerat av lövskog med hög andel ädellöv, mycket ek varav en del vidkroniga. I anslutning till Mälaren finns bestånd av alstrandskog. I området finns även inslag av hällmarker med tall.
- Bevarandemål Lövdominerad skog med gamla ädellövträd samt med inslag av hällmarkstallskog.
- Skötsel Frihuggning av äldre ädellövträd. Viss luckhuggning i täta partier av yngre lövskog för att skapa variation. Rövning av yngre inträngande gran som konkurrerar med lövträd. Området lämpligt för bete, se också skötselområde B14.

Skötselområde N25 Åkerholmar väster om Eriksdal (två delområden)

- Beskrivning Åkerholmar, den norra med stora ekar, den södra dominerad av tall och yngre lövträd. Det sydliga impedimentet ingick under historisk tid i två olika gårdar. Den västra delen utgjorde en del av ett större ängsgärde benämnt Hogstaängen och den östra delen ett impediment i Hogstas östra åkergerde. Skötselområdet har genomkorsats av en hägnad. Det norra impedimentet har också ingått i Hogstas östra åkergerde och utmed den sydvästra kanten har hägnaden mot Hogstaängen sträckt sig.
- Bevarandemål Trädbevuxna åkerholmar. Det ska råda gynnsamma förhållanden för arter som gynnas av hävd genom slåtter och sent betespåsläpp.
- Skötsel Avverkning av yngre lövträd och vissa tallar, håll tillbaka slånbuskage, frihuggning av ek vid behov.

Skötselområde N26: se Rörby

Rörby

Rörby är den brukningsenhet på Lovön vars bebyggelse ligger högst i terrängen och längst ifrån en förhistorisk strand. Rörby ägor är långsmala och

sträcker sig – likt övriga byars marker – från socknens centrala del ut mot stranden. Rörby har alltid utgjort en ensamgård, men det finns flera gravfält nära tomten som vittnar om kontinuitet i boende och brukande åtminstone sedan järnåldern. Gårdstomten var under historisk tid skild från inägorna av betesmark vilket är mycket ovanligt och kan indikera en tidig förflyttning och ett sekundärt bebyggelseläge. Det har odlats humle i förhållandevis stor omfattning och länge på Rörby. Här har även funnits handelsbod och repslagarbana. Idag finns här flera äldre och kulturhistoriskt värdefulla byggnader, bland annat Erskines ”låda”. Flera av ekonomibyggnaderna används och visas vid Hembygdsföreningens årligen återkommande hembygdsdagar. Här bedrivs även hästverksamhet.

Skötselområden, generella anvisningar

Skötselområden som sköts enligt de allmänna anvisningarna för skötselområden i avsnitt 2.5 ovan eller specifika anvisningar nedan utgörs av Åkermark (Å), Betesmark m.m. (B), Skogsmark med naturvårdsmål (N), Skogsmark med skogsbruk (S), Tomt- och gårdsplats m.m. (T), Golfbana.

Skötselområde B15 Betesmark väster om Barkarby (delas med Barkarby)

Beskrivning	Betesmarken, som idag är ohävdad, utgjorde under historisk tid en åkerholme omgiven av åkermark. Tvärs över åkerholmen går ägogränsen mellan Barkarby och Rörby. I områdets västra del ligger ett gravfält (RAÄ 77:1) med 11 runda stensättningar. Spärrkroniga, gamla tallar. Hävdgynnad flora.
Bevarandemål	Trädbärande naturbetesmark med gamla, spärrgreniga tallar och synliga fornlämningar.
Skötsel	Stängsling. Naturvårdsinriktad betesdrift, ev. endast efter skörd. Väl avpassat betetryck. Rójning av ev. sly och buskar vid behov.

Skötselområde B16 Betesmark sydost om Rörby

Beskrivning	Betesmark bestående av betad åkermark och tre skogklädda åkerholmar. Den största kullen har lundkaraktär och där dominerar ekar. I sydöst ligger en höjd med en igenväxt betesmark. I sydväst finns öppnare partier med naturbetesmark. Under historisk tid har den västra delen av området ingått i det östra av Rörbys två åkergården som både utgjort åkermark och åkerholmar. Den östra delen av området har ingått i Rörby sårhågnade ängsgårde som brukats genom årlig slåtter följt av efterbete under århundraden. Mellan de båda gårderna har det funnits en hägnad.
Bevarandemål	Betesmark. Naturbetesmarkerna utgörs också i fortsättningen av trädbevuxen betesmark respektive öppen betesmark. Åkermarken hålls öppen genom bete eller åkerbruk. Det finns goda förutsättningar för långsiktigt bevarande av betesgynnad flora i västra delen och slåttergynnad flora i östra delen. Eventuella spår av hägnadssträckningen mellan de båda historiska gårderna bevaras.

Skötsel Naturvårdsinriktad betesdrift, väl avpassat betestryck. Den sydöstra kullen restaureras genom röjning. I övrigt röjning av buskvegetation samt avverkning av enstaka träd i trädskiktet i syfte att öka ljusinflödet till markskiktet vilket gynnar arter som är beroende av bete och slätter.

Skötselområde B17 Betesmark väster om Stångholmen (delas med Drottningholms kungsgård)

Beskrivning Den västra och större delen av området utgjorde länge utmark till Rörby, men odlades delvis upp till åker i slutet av 1800-talet. Den östra delen av området ingick före uppodling till åker i en mer intensivt betad kohage till kungsgården. Ägogränsen mellan Rörby och kungsgården har varit hägnad. Idag utgörs området av igenlagd åkermark med betesvall, strandängar mot Mälaren, en alsumpskog samt mot söder ett bestånd av lövskog med bl.a. ek. Här finns även äldre trädgårdsväxter. F.n. betas marken av hästar.

Bevarandemål Öppen betad sötvattensstrandäng, betesvall, betad sumpskog och lövskog. Eventuella spår av den äldre hägnadssträckningen i ägogränsen bevaras.

Skötsel Stängsling. Naturvårdsinriktad betesdrift med företrädesvis nöt. Väl avpassat betestryck. Röjning av sly och inväxande gran i lövskogen.

Skötselområde N26 Skog nordost om Hogsta (tre delområden)

Beskrivning Gles skog, delvis som brynzon i anslutning till åkermark. Äldre tallar. I norra delen av området växer ek. I delar av området ungdomsålders skog med björk, ek, asp och tall. Hällmarker med tallskog. Naturvärden knutna till överståndarna och ek. Impedimenten ligger i och nära den historiska ägogränsen mellan Hogsta och Rörby. De delar som legat på Hogstas marker har legat inne i Hogsta östra åkergärde och påverkats av tvåsädesbruket i århundraden, medan den del som ligger på Rörby historiska ägor nyttjats mindre intensivt, som utmark. Ägogränsen har varit hägnad.

Bevarandemål Gles skog med ek och tall. Välutvecklade brynmiljöer. Ev. spår av hägnadssträckningen ska synliggöras.

Skötsel Röjning och avverkning för att gynna gamla tallar och ekar, och även brynzoner med ljus- och hävdgynnade arter.

Skötselområde N27 Skog väster om Sötvattenslaboratoriet (två delområden)

Beskrivning Äldre barrblandskog samt talldominerad skog på berg och sluttningar. I kanterna äldre högvuxen tall med yngre björk och tall. Inslag av lövträd såsom asp. Området har historiskt utgjort en mindre del av Rörby utmark.

Bevarandemål Gammal tallskog och barrblandskog med inslag av lövträd.

Skötsel Äldre tallskog och barrblandskog. Gärna bete om möjligt. Yngre träd som växer in i jätteträdens grenverk avlägsnas/ringbarkas. Tall, asp och ädellöv gynnas i första hand. Viss luckhuggning för att skapa variation.

Skötselområde N28 Skog söder om Fredriksdal

Beskrivning Randområde mot öppen mark. Här växer mycket löv (asp och björk med inslag av ek). Vissa naturvärden. Området ingick under historisk tid i Rörby utmark. Områdets södra del odlades upp till åker under sent 1800-tal. Området avgränsas i sydöst av en tidigare hägnad ägo gräns.

Bevarandemål Naturskogsartad lövskog, med bibehållna spår av åkerbruk såsom backdiken och odlingsrösen.

Skötsel Håll borta gran och annan igenväxningsvegetation och gynna löv, särskilt ek. Spår av åkerbruk tydliggörs.

Skötselområde N29 Skog väster om Rörby

Beskrivning Tallnaturskog med höga naturvärden, inslag av hållmark. Den norra delen av området har utgjort ett smalt avsnitt av utmark mellan Rörby bebyggelse och Rörby inägor. Den södra delen har ingått som en åkerholme i ett av Rörbys historiska åkergränder. Inägorna och utmarken har varit åtskilda av hägnader. I sydvästra delen av området finns ett gravfält (RAÄ 76:1). Området gränsar till mark som planeras att tas i anspråk för E4 FFS.

Bevarandemål Tallnaturskog med hållmarker. Gravfältet och eventuella spår av hägnadssträckning och grind bevaras.

Skötsel Granar och yngre lövträd som växer in i de gamla tallarna avvecklas. Gärna skogsbete. Särskild hänsyn tas till forn lämningen.

Skötselområde N30 Skog öster om Rörby

Beskrivning Skogsbetesmark med gles, gammal talldominerad barrblandskog. Inslag av jättetallar och mycket grova granar. Inhängnat. Huvuddelen av området har utgjort del av en åkerholme i ett av Rörbys två åkergränder och under århundraden påverkats av tvåsådesbruket, med bete vartannat år och slätter med efterföljande bete vartannat år. Genom området har det gått en hägnad mellan Rörby inägor i söder och utmark i norr.

Bevarandemål Barrblandskog, skogsbete.

Skötsel Skogsbete. Luckhuggning. Behåll gamla och senvuxna träd.

Drottningholms kungsgård (f.d. Wicby och Glia)

De två byarna Wicby och Glia föregick Torvesund, den avelsgård och mönsterjordbruk som Gustav Vasa lät anlägga här vid 1500-talets mitt. Namnet

Torvesund antyder att markerna var lågt belägna och förhållandevis sank. Wicby och Glia var de östligast belägna byarna i socknen. Kårsön och omkringliggande öar ingick i deras ägor. Delar av kungsgårdsmarkerna blev sedermera det som idag utgör Drottningholms slott och parkanläggningar. Kungsgårdens eget jordbruk avvecklades nyligen och arrenderas idag huvudsakligen av Edeby. Utmärkande för Lovöns östligaste delar är den kraftiga omdaning av det slottsnära landskapet som följde århundradena efter det kungliga övertagandet vid medeltidens slutskede. Landskapets topografi är trots omdaningarna i stora drag bevarad, men genomgripande förändringar har gjorts av framför allt vegetation och vattenförhållanden. På Kårsön möts man av grova solitärekar som vittnar om kunglig rikedom. Även om jordbruk inte längre bedrivs i kungsgårdens egen regi finns äldre ekonomibyggnader kvar och en del av dessa avses nyttjas till hästverksamhet.

Skötselområden, generella anvisningar

Skötselområden som sköts enligt de allmänna anvisningarna för skötselområden i avsnitt 2.5 ovan eller specifika anvisningar nedan utgörs av Åkermark (Å), Betesmark m.m. (B), Skogsmark med naturvårdsmål (N), Skogsmark med skogsbruk (S), Tomt- och gårdsplats m.m. (T), Golfbana.

Skötselområde B18 Utgård

Skötselområde B19 Betesmark söder om Sötvattenslaboratoriet

Beskrivning	Merparten av området är f.d. åkermark som betas av hästar. Till den befintliga hagen gränsar lövträdsdominerad mark. Området har under historisk tid utgjort betesmark i norr som en del av den stora kohagen till kungsgården och i söder utgjort en del av ett åkergärde. Området har genomkorsats av en hägnad.
Bevarandemål	Öppen betad f.d. åker samt trädklädd betesmark. Eventuella spår av den hägnad som löpt genom området finns kvar, spår av bete i norr, åkerdiken och ev odlingsrösen i söder.
Skötsel	Den nuvarande betesfällan ändras så intilliggande lövdominerade områden ingår. Utglesning i trädsiktet, gynna gamla lövträd. Betesdrift, gärna med flera djurslag än häst.

Skötselområde N31 Skog sydost om FRA

Beskrivning	Området har utgjort utmark. Det gränsar i väster till öppen mark och är i västra delen ekdominerat, i östra delen växer blandskog med hög lövträdsandel. En del fina gamla ekar och gamla tallar.
Bevarandemål	Skog dominerad av gamla ekar respektive triviallövträd.
Skötsel	Röj bort inträngande gran regelbundet, glesa ur lövskogen i östra delen. Håll brynazonen fri från igenväxning.

Skötselområde N32 Skog sydost om Dammtorp

Beskrivning	Äldre tall- och lövskog (ek och asp). Gamla tallar dominerar området. Det finns en del inväxande gran. Området har utgjort större delen av en hage som år 1745 benämndes Nyhagen och
-------------	--

som låg under kungsgården. I den södra delen ligger ett på 1960-talet delundersökt gravfält (RAÄ Lovö 56:1) med ca 40 gravar, runda stensättningar och högar. Nyhagen låg i direkt anslutning till bebyggelseläget för kungsgården varför det är rimligt att anta att betespåverkan sedan 1500-talet varit förhållandevis intensiv. Ännu vid sekelskiftet 1900 växte nästan bara barrträd i området.

- Bevarandemål Skog dominerad av gamla ekar och tallar med inslag av andra lövträd. Gravfältet är tydligt.
- Skötsel Røj bort gran, gynna ek. Området bör om möjligt betas. Äldre hägnadssträckning kan följas vid nystängsling. Särskild hänsyn tas till fornlämningen.

Skötselområde N33 Skog väster om Dammtorp

Beskrivning Tall- och lövdominerad äldre skog. Dels gamla tallar och äldre löv (asp), dels en del yngre löv i andra succession. Området utgjorde under historisk tid en mindre del av utmarken till kungsgården, tidigare Glia. Området omges av vägar, en äldre sträckning av den allékantade Rörbyvägen mellan Dammtorp och Anneberg i söder och den moderna, utträtade Rörbyvägen som byggdes på 1940-talet i norr.

Bevarandemål Lövdominerad naturskog med gamla tallar.

Skötsel Røj bort gran och ev. en del yngre löv. Den äldre vägsträckningen, vägdiken och ev. äldre alléträd hålls fria från igenväxning.

Skötselområde N34 Skog sydväst om Sötvattenslaboratoriet

Beskrivning Ett långsträckt och lövskogsdominerat område som under historisk tid utgjort utmark till Rörby i väster och kohage i öster. Söder om området fanns den numera igenlagda Rättaredammen. Här växer mycket ek, varav några äldre grova och solbelysta. Det förekommer även inslag av asp, björk, rönn och lind samt gamla grova tallar.

Bevarandemål Lövdominerad naturskog med gamla ekar och tallar.

Skötsel Røj bort gran och ev. en del yngre löv. Friställ invuxna ekar. Området kan gärna betas.

Kärsön, Fågelön m.fl. öar

Skötselområde B20 Strandäng och ekhage på norra Kärsön

Beskrivning Området ingick länge i ett särhägnat ängsgärde till kungsgården som omfattade hela norra delen av Kärsön. Ängen sköttes genom slåtter och efterbete. Ännu vid sekelskiftet 1900 fanns ingen trädvegetation i den södra delen av området, den norra delen dominerades av dungar av lövträd. Idag utgör området en ohävdad strandäng och stora bestånd med ekar på fastare mark. Många gamla grova ekar i området, flertalet hårt trängda av

igenväxning. Högre upp i sluttningen växer tall. Många gamla tallar. Al i strandkanten.

Bevarandemål Betad ekhage med jätteekar, inslag av tall samt öppen, betad strandäng. Slätter- och betesgynnade arter bevaras och har goda förutsättningar att utvecklas och spridas.

Skötsel Restaurering genom avverkning av igenväxande yngre lövskog, sly och buskar. Stängsling, ev. med annan sträckning än områdesgränsen. Naturvårdsinriktad betesdrift, gärna med nötkreatur.

Skötselområde B21 Öppen gräsmark öster om Högholmen

Beskrivning Relativt sent uppgrundat område mellan Högholmen och Kårsön som nyttjats som utmark, belägen långt ifrån bebyggelse och sannolikt relativt extensivt betad under historisk tid. Idag en ohävdad mark. Slånbuskage i norra kanten. Områdets norra del gränsar till en värdefull strandmiljö i vatten.

Bevarandemål Öppen gräsmark.

Skötsel Slätter alternativt bete. Røjning vid behov för att förhindra igenväxning med buskar och sly.

Skötselområde B22 F.d. åkermark sydost om Kårsögården

Beskrivning Ohävdad f.d. åkermark, uppodlad under 1800-talets senare del. Idag är merparten av området igenväxande. I området ingår lövskogsbestånd. Frisbeegolfbana i delar av området. Värde för friluftslivet som öppen mark.

Bevarandemål Öppen gräsmark med inslag av lövträdsdungar. Frisbeegolfbana.

Skötsel Om möjligt slätter alternativt bete. Røjning vid behov för att förhindra igenväxning med buskar och sly.

Skötselområde B23 F.d. slättermark på Krankholmen

Beskrivning Området utgjorde vid mitten av 1700-talet del av en mer utbredd ängsmark som hävdades genom slätter och efterbete. Idag hävdas inte området.

Bevarandemål Öppen slättermark.

Skötsel Slätter varje eller vart annat år. Røjning vid behov för att förhindra igenväxning med buskar och sly. Området får gärna utvidgas successivt och betas efter slätter.

Skötselområde B24 F.d. åkermark på västra Fågelön

Beskrivning Området utgjorde vid mitten av 1700-talet ett särhägnat ängsgärde som brukades genom slätter och efterbete. I området fanns en damm. Den nordöstra delen av området utgjorde utmark som betades. Ängsmarken och utmarken skildes åt av en hägnad. Området odlades upp till åker under senare delen av 1800-talet. Åkerbruket har sedan länge upphört, men marken hålls öppen

genom slätter. Stränderna hyser ett ställvis brett vassbälte. I norra kanten växer utmed vägen grov ek.

- Bevarandemål Öppen mark, hävdad genom åkerbruk, slätter eller bete.
- Skötsel Åkerbruk, årlig slätter eller bete eller en kombination av dessa skötselmetoder. Sly och annan igenväxningsvegetation tas bort.

Skötselområde B25 F.d. åkermark på östra Fågelön, vid Lillängen

- Beskrivning Längs stranden öster om bebyggelsen Lillängen finns ett område som i mitten av 1700-talet brukades som äng och som under 1800-talets slut odlades upp till åker, men har inte brukats som åker på lång tid. Området har varit inhägnat.
- Bevarandemål Öppen mark, hävdad genom slätter eller bete.
- Skötsel Årlig slätter eller bete eller en kombination av dessa skötselmetoder. Sly och annan igenväxningsvegetation tas bort vid behov.

Skötselområde N35 Skog på nordvästra Kårsön

- Beskrivning I väster hållmarker mot Mälaren och hållmarkstallskog, i öster slutna barrblandskog. Rikligt med gamla tallar. Naturskogsartad. Tallticka. Inslag av ek. Höga naturvärden. Värdfullt för friluftslivet, klippbad. Området har ingått i ett stort, sårhägnat ängsgärde till kungsgården som omfattade större delen av hela norra Kårsö under historisk tid. Skötselområdet har historiskt påverkats av årligen återkommande bete under senare delen av växtsäsongen. I den nordligaste delen har det funnits en mindre ängsmark där gräs och örter togs tillvara genom slätter som vinterfoder åt kungsgårdens boskap.
- Bevarandemål Hållmarker med tallskog, naturskogsartad barrblandskog med gamla ekar.
- Skötsel Friställ gamla ekar och gamla tallar vid behov. Delar av området kan ingå i angränsande betesmark.

Skötselområde N36 Natura 2000-området Lovö-Kårsö (två delområden)

- Beskrivning Natura 2000-område samt buffertzonen mot väg 261. Flerskiktad blandlövlund. I området finns flera grova ekar men också mycket gamla träd av ask, lönn, alm, hägg, rönn, oxel, klibbal, fågelbär och björk. Det finns också spridda granar och tallar, några av hög ålder. Olikåldrigt och luckigt. Det södra området omfattar östra delen av Högholmen. Här finns en större kvantitet av död ved än i norra området. Buskskiktet är i ljusgläntor delvis starkt utvecklat, men överlag dominerar träden på buskarnas bekostnad. I båda delområdena påträffas säl, mår, skogstry, slån, nypon, kaprifol (införd), snöbär (införd), äkta fläder (införd), m.m. Fågellivet är rikt och varje år noteras göktyta,

mindre hackspett och härmsångare. Se bevarandeplan för Natura 2000-området för uttömmande beskrivning av naturvärdena.

Det norra delområdet har till största delen utgjort en del av en stor, betad utmark som omfattat hela södra delen av Kärsö under historisk tid. Skogen anges år 1745 vara tillräcklig för "gårdsel och wedbrand" och på Kärsön anges speciellt att det fanns timmerskog. I nordöstra delen av skötselområdet upp mot väg 261 har marken brukats som ängsmark, dvs. genom slåtter och efterbete och eventuellt även lövtäkt, under historisk tid. Genom den norra delen av området kan det finnas spår och rester av en äldre hägnadssträckning som avgränsat ängsmarken i norr från utmarken i söder. Området gränsar till en värdefull strandmiljö i vatten.

- Bevarandemål** Bevarandemål Det norra delområdet Natura 2000-naturtypen *9160 näringsrik ek eller ek-avenbokskog* Alternativt kan det norra delområdet komma att klassificeras som *Trädklädd betesmark av fennoskandisk typ (9070)*. Det södra delområdet *Boreonemoral ädellövskog (9020)*.
- Skötsel** *Boreonemoral ädellövskog*. Gynna yngre och medelålders ekar i syfte att ge möjligheter till fortsatt utveckling av grova och gamla ekar. Gran och yngre lövträd som negativt påverkar de grova ekarna tas bort. Frihuggning av unga ekar för att gynna förnyring. *Trädklädd betesmark (om aktuellt)*. Bete kombinerat med lite kraftigare röjningsåtgärder i samma riktning som ovan.

Skötselområde N37 Skog söder om Brostugan

Beskrivning Lövdominerat område, i huvudsak på höjdparti och svagare mark. Ek, asp, björk och enstaka gamla tallar. Några svackor med tätare/yngre skog av annan karaktär. SV om vägen helt talldominerad skog på berg. Området har i sin helhet ingått i ett större område som historiskt utgjort utmark. Här bedrevs bete, togs timmer, ved och material till gårdsel.

Bevarandemål Lövdominerad naturskog med gamla tallar.

Skötsel Hugg bort granen och gallra i den tätare lövskogen i svackorna.

Skötselområde N38 Skog öster om Brostugan

Beskrivning Skogsbestånd med halvgles talldominerad skog med inslag av löv, bl a ek, barrblandskog samt alkärr. Nästan hela skötselområdet har utgjort utmark under Kungsgården och brukats som betesmark under historisk tid. Genom området sträcker sig vägen mellan Brostugan och Kärsögården. I området finns en frisbeegolfbana.

Bevarandemål Gammal barrskog med inslag av lövträd respektive alkärr. Frisbeegolfbana.

Skötsel Gynna tall , bevara gamla tallar och ekar. Røj bort underväxt av löv, gynna dock ek. Røjning av gran i alkärret.

Skötselområde N39 Skog söder och öster om Kärsögården (två delomr.)

Beskrivning Naturskogsartad barrblandskog med inslag av asp och björk. Gott om gamla tallar. Sparsamt med död tallved. Hällmarker med tall ingår i området. Vid Kärsögården ädellöv med ek och lönn. Båda områdena har historiskt ingått i en större utmark till kungsgården. Den norra delen av det västra området har ingått i ett inhägnat område kring Kärsögården och här kan finnas spår av en äldre hägnadssträckning. Kärsögårdens friluftskyrka och flera stigar samt frisbeegolfbana i området. I området finns även en kolerakyrkogård som utgör fast fornlämning (RAÄ 121:1). Området gränsar till en värdefull strandmiljö i vatten.

Bevarandemål Gammal, naturskogsartad barrblandskog med inslag av lövträd, ädellövskog. Friluftskyrka och frisbeegolfbana.

Skötsel Viss frihuggning av gamla tallar och gamla ädellövträd samt gran i lövrika delar. Varsam luckhuggning för att skapa variation, spara dock gamla träd. Skötsel av friluftskyrkan, stigar och frisbeegolfbanan.

Skötselområde N40 Skog på västra Kärsön

Beskrivning Tallskog med lövinslag. Tall dominerar på höjderna och det finns mer gran och lövträd i svackorna. Rikligt med gamla tallar. Hällmarker med hällmarkstallskog. Höga naturvärden, stigar passerar i området. Området har ingått i kungsgårdens utmark på södra Kärsö där det togs timmer, ved och gärdselvirke samt bedrevs bete under historisk tid. Området gränsar till en värdefull strandmiljö i vatten.

Bevarandemål Gammal, naturskogsartad tallskog med inslag av lövträd, hällmarkstallskog.

Skötsel Gran och yngre löv som växer upp i tallkronorna avvecklas.

Skötselområde N41 Skog på Högholmen

Beskrivning Historisk utmark till kungsgården. I väster helt lövdominerad med naturskogsartad lövskog. Östra delen naturskogsartad barrblandskog med bitvis stort lövinslag, asp, björk och ek, rikligt med gamla tallar. I söder hällmarkstallskog. Området gränsar till en värdefull strandmiljö i vatten.

Bevarandemål Naturskogsartad barrblandskog och lövskog med gamla ekar samt hällmarkstallskog.

Skötsel Friställ gamla ekar. Røj bort gran i lövdominerade områden.

Skötselområde N42 Skog öster om Högholmen (två delområden)

Beskrivning I väster lövrik blandskog med naturskogskaraktär. Rikligt med gamla tallar och inslag av gammal gran. Längs stranden lövdominerad alsumpskog med inslag av ädellövskog. Mycket

underväxt av löv. Områdena har utgjort delar av en stor sammanhängande utmark på södra delen av Kärsö. Områdena gränsar till en värdefull strandmiljö i vatten.

Bevarandemål Naturskogsartad lövskog med inslag av gamla tallar samt alsumpskog.

Skötsel Gallra bort gran. Ev. röjning i undervegetationen mellan stigen och stranden.

Skötselområde N43 Skog på södra Kärsön (två delområden)

Beskrivning Områden på ömse sidor om en kraftledning. Dessa har under historisk tid utgjort del av en större utmark till kungsgården. I väster talldominerad strandskog. Gamla tallar äldre än 150 år. Kraftig underväxt av tall. I öster blandskog med gamla tallar. Huvudsakligen glest. Äldre strandlövskog i svacka. Strandstigen går igenom området. Området gränsar till en värdefull strandmiljö i vatten.

Bevarandemål Talldominerad naturskog.

Skötsel Yngre träd som växer in i jätteträdens grenverk avlägsnas /ringbarkas. Håll stigen framkomlig. Glesa ev. ut undervegetation mellan stig och strand.

Skötselområde N44 Skog på södra Kärsön

Beskrivning Södra delen utgörs av ett aspdominerat område med inslag av några gamla grova ekar. Sannolikt tidigare betat. Slånbuskage växer in i området. Gran förekommer. I norr en kulle med barrblandskog. Området har ingått i den stora utmark till kungsgården som fanns på södra Kärsö. I norr gränsar området till mark som under en förhållandevis kort period var uppodlad till åkermark.

Bevarandemål Lövdominerad skog med inslag av gamla grova ekar samt barrblandskog. Spår av odling och brynzoner hålls fria är fria från igenväxningsvegetation.

Skötsel Frihugg kring de grova ekarna. Röj bort slån och gran. Spara rönn.

Skötselområde N45 Skog på östra Kärsön

Beskrivning Norra och östra delen av området utgörs av naturskogsartad barrblandskog med inslag av lövträd, främst björk och asp. I sydöst äldre lövdominerad skog med gammal ek och tall. Naturskogsartat. Sparsamt med död ved. Undervegetation av löv och tall. Området har ingått i den stora utmark som kungsgården nyttjade på södra Kärsö under historisk tid. Området gränsar till en värdefull strandmiljö i vatten.

Bevarandemål Naturskogsartad barrblandskog, äldre lövdominerad skog med gamla tallar.

Skötsel Granar och yngre träd som växer in i gammeltallarnas grenverk avlägsnas/ringbarkas. Viss luckhuggning i barrblandskogen för att skapa variation. Frihuggning av gamla ekar.

Skötselområde N46 Öarna Skräddarholmen, Krankholmen, Björnholmen, Granholmen, Tallholmen och Sotholmen (sex delområden)

Beskrivning Flera i huvudsak skogbevuxna mindre öar i Mälaren. Krankholmen har nyttjats som ängsholme, övriga öar sannolikt som betesholmar. På Björnholmen och Skräddarholmen finns bebyggelse. Kring bebyggelsen finns grova äldre ädellövträd. Större delen av öarna utgörs av hällmarkstallskog och barrblandskog med lövinslag. På flera av öarna, särskilt Krankholmen, finns gott om lövskog med bl.a. äldre ekar.

Bevarandemål Naturskogsartad barrblandskog samt äldre lövdominerad skog med stort inslag av gamla lövträd.

Skötsel Gamla ekar och andra ädellövträd frihuggs vid behov. Granar och yngre träd som växer in i gammeltallarnas grenverk avlägsnas/ringbarkas.

Rinkeby

Rinkeby var en gång Lovös största by med som mest fem gårdar. Idag finns ingen bybebyggelse kvar. Byn låg på en tydligt reglerad bytomt. Den sista gården avhystes vid 1700-talets mitt. Liksom övriga byar anlades Rinkeby redan under förhistorisk tid vilket omvittnas av förekomsten av ett gravfält i anslutning till bytomten. Bynamnet antyder en försvarsfunktion och bebyggelsen var strategiskt belägen invid segelleden in mot Lovös centrala och sydvästra delar. I byns västligaste del låg socknens enda hästhage i början av 1600-talet. Jordbruket vid Rinkeby avvecklades successivt då det behövdes mer mark till parkanläggningarna vid Drottningholm. Vägen mellan Drottningholmsparken och Lovö kyrka drogs rakt över ägorna på 1750-talet. Det som utmärker Rinkeby är att delar av dess historiska ägor omdanats i hög grad. I väster ligger sedan 1950-talet Kungliga Drottningholms golfklubbs golfbana och de östra delarna har omvandlats till slottspark. Det övergivna bebyggelseområdet ligger dock kvar, markerat av Rinkeby lada söder om Kanton, och är omgivet av mark som länge brukats och fortfarande brukas traditionellt som åker för växtodling.

Skötselområden, generella anvisningar

Skötselområden som sköts enligt de allmänna anvisningarna för skötselområden i avsnitt 2.5 ovan eller specifika anvisningar nedan utgörs av Åkermark (Å), Betesmark m.m. (B), Skogsmark med naturvårdsmål (N), Skogsmark med skogsbruk (S), Tomt- och gårdsplats m.m. (T), Arbetsområde för E4 Förbifart Stockholm (FFS) och Golfbana.

Skötselområde B26 Strandäng norr om Bredablick

Beskrivning Öppen strandäng mellan Bredablick och Jägarhyddan. Området ingick under historisk tid i två olika gårdar med ängsmark som

årligen brukades genom slåtter och efterbete. Genom området har det sträckt sig en hägnad ned mot stranden. Området gränsar till en värdefull strandmiljö i vatten.

Bevarandemål Öppen strandäng.

Skötsel Maskinell slåtter, gärna med skärande eller klippande redskap.

Skötselområde B27: se Edeby

Skötselområde N47 Skog vid Finnbo

Beskrivning Medelålders-äldre barrblandskog med lövinslag (asp och björk). Området har under historisk tid utgjort en åkerholme helt omgiven av åker i Rinkeby södra åkergärde och därmed under århundraden påverkats av tvåsådesbruket med bete respektive slåtter följt av sent efterbete vartannat år. Finnbo (Finbo) stod färdigbyggt år 1916 som bostad för hantverkare. Området gränsar till golfbanan och är därmed viktigt för friluftslivet.

Bevarandemål Naturskogsartad tallskog med lövinslag.

Skötsel Successiv avverkning av gran. Brynzonerna hålls fria ifrån igenväxningsvegetation.



Bilden visar ett utsnitt ur 1746 års ägomätning av Rinkeby (A58-16:1). I bilden syns både skötselområde N47 – åkerholmen till vänster där Finnbo ligger idag och N 48 – Rinkeby gamla bytomt med fyra karakteristiskt kringbyggda gårdar.

Skötselområde N48 Åkerholme söder om Kanton. Rinkeby gamla bytomt

Beskrivning Rinkeby gamla bytomt. Här låg Lovös största by fram till senare delen av 1700-talet. Idag utgör området en åkerholme med en äldre ekonomibyggnad. Holmen, som delvis är bergbunden, är trädklädd med medelålders-äldre lövskog, bl.a. ek och lönn med inslag av gamla tallar. I öster ligger ett gravfält med 20 anläggningar (RAÅ 51:1).

Bevarandemål Trädklädd åkerholme med gamla lövträd och tallar. Gravfältet och rester av bybebyggelsen såsom husgrunder framträder.

Skötsel Viss successiv gallring för att undvika att skogen sluter sig mera. Röjning av igenväxningsvegetation. Bete kan ske.

Skötselområde N49 Skog norr om Bredablick

Beskrivning Lövskogsdominerat bestånd, delvis med ett glest bestånd med gamla ekar, delvis med björk, asp, lönn och rönn och vid stranden al. Området har under historisk tid ingått i en av Rinkebys två beteshagar. År 1746 beskrevs området som "överfullt av onyttiga berg, varpå litet granskog växer som varken är tillräckligt för gårdsel eller ved". Mulbetet beskrevs som "ringa och en stor brist innan ängarna öppnades" varför betet troligen under lång tid här varit tämligen intensivt. Området gränsar i norr till mark som länge hävdades som ängsmark. Genom området löper en gammal väg.

Bevarandemål Lövskogsdominerad skog med inslag av gamla ekar.

Skötsel Frihuggning kring ekar och andra större lövträd vid behov. I övrigt inga åtgärder.

Edeby

Edeby har fått sitt namn av bebyggelsens strategiska läge då den anlades, troligen under järnåldern, intill ett ed mellan två höjder. Det som utmärker det historiska Edeby är dess storlek både arealmässigt och med de fyra gårdarna som låg på rad på en tydligt reglerad bytomt. Det har funnits gott om betesmarker till Edeby, bland annat en stor kohage i söder vars östra del idag utgör ett Natura 2000-objekt, Edeby ekhage. Det som också utmärker Edeby är de sent uppgrundade och bördiga strandängarna ned mot Mälaren i sydost. Edeby gård utgör fortfarande ett brukningscentrum varifrån stora arealer jordbruksmark på södra och östra Lovön och även på Kärsön brukas för växtodling. Ett begränsat antal stallplatser för ridhästar hyrs ut på gården. Fram till 1990-talet fanns här nötboskap. Markerna som idag brukas av Edeby har förutom Edeby tidigare tillhört Söderby i väster, Rinkeby och kungsgården i norr.

Skötselområden, generella anvisningar

Skötselområden som sköts enligt de allmänna anvisningarna för skötselområden i avsnitt 2.5 ovan eller specifika anvisningar nedan utgörs av Åkermark (Å), Betesmark m.m. (B), Skogsmark med naturvårdsmål (N), Skogsmark med skogsbruk (S), Tomt- och gårdsplats m.m. (T), Golfbana, Arbetsområde för E4 Förbifart Stockholm (FFS).

Skötselområde B27 Betesmark vid Ekensdal (delas med Rinkeby)

Beskrivning Strandängar mot Mälaren och betad f.d. åkermark. Den södra delen av området har under historisk tid utgjort en mindre del av utmarken till Edeby. Området genomkorsas av ägo gränsen mellan Edeby och Rinkeby. Ekensdal m fl mindre gårdar i närheten drev trädgårdsmästerier i liten skala där bland annat

vass som vävdes till frostskyddande mattor var en viktig resurs. Området gränsar till en värdefull strandmiljö i vatten.

- Bevarandemål Betad strandäng och kultiverad öppen betesmark
- Skötsel Naturvårdsinriktad betesdrift med väl avpassat betetryck. Ett tidigt betessläpp är bra för att få strandängens vegetation väl avbetad. Eventuellt kompletterande vasstäkt.

Skötselområde B28 Betesmark väster om Sjöstugan

- Beskrivning Betade strandängar mot Mälaren med några lövskogsdominerade skogsdungar. Området har i sin helhet under historisk tid utgjort ängsmark - en mindre del av Sjöängen - vilket innebär att markvegetationen som bestod av gräs och örter skördats genom årlig slåtter. Det har sannolikt även bedrivits viss lövtäkt. Marken betades efter slåtter och höbärgning.
- Bevarandemål Betad strandäng och betade lövskogsdungar med spår av det historiska ängsbruket.
- Skötsel Naturvårdsinriktad betesdrift med väl avpassat betetryck. Ett tidigt betessläpp är bra för att få strandängens vegetation väl avbetad. För att gynna spår av det historiska ängsbruket kan skötseln även utföras som slåtter kompletterat med sent betespåsläpp.

Skötselområde B29 Natura 2000-området Edeby ekhage med anslutande mark

- Beskrivning Ekhage delvis under igenväxning samt strandängar mot Mälaren. Ekhagen utgör Natura 2000-område. Trädskiktet är olikåldrigt och flerskiktat. Det är artrikt, men domineras av ek och det finns relativt många gamla jätteeckar med håligheter, döda grova grenar och grov skrovlig bark. Västerut ligger en svagt hävdad strandäng som inte ingår i Natura 2000. Strandängen har en slåttergynnad flora med bl.a. kärrespira och rödkämpar samt fynd av sävvårtbitare, sällsynt i Mälaren. Området har under historisk tid utgjort en särhägnad kohage i väster och en del av Sjöängen i öster. Detta innebär att området har olika markanvändningshistorik och brukats på olika sätt. Den västra delen har betats kontinuerligt, medan den östra delen varit föremål för årlig slåtter och efterbete. I övergången mellan åker och Edeby gamla kohage ligger ett gravfält (RAÅ 54:1) med ca 10 fornlämningar.
- Bevarandemål Natura 2000-naturtypen *Trädklädda betesmarker av fennoskandisk typ (9079)*. I väster hävdad strandäng. Gravfältet är tydligt.
- Skötsel Naturvårdsinriktad betesdrift med väl avpassat betetryck, gärna bete med nötkreatur. Ekhagen gallras och röjs enligt särskilt framtagen restaureringsplan (Sören Pettersson 2012) samt bevarandeplanen för Natura 2000. Gamla och grova lövträd

sparas generellt, röjning får ske i yngre löv- och buskvegetation. Om så är möjligt kan strandängsvegetationen i den östra delen av området istället skötas genom slåtter och efterbete.

Skötselområde B30 Betesmark väster om Edeby

- Beskrivning** Området utgör en del av Edeby bytomt och har under historisk tid varit bebyggd och utnyttjats förhållandevis intensivt som gådsplan. Idag utgör områden en trädbärande till halvöppen betesmark som inte hävdas.
- Bevarandemål** Trädbärande till halvöppen betesmark. Spår av bebyggelse såsom husgrunder eller syllstenar ska vara synliga. Trädgårdsväxter bevaras.
- Skötsel** Stängsling och betesdrift. Röjning av igenväxningsvegetation vid behov. Troligen bör åtgärderna invänta färdigställandet av E4 Förbifart Stockholm och Ekerövägen.



Bilden visar ett utsnitt ur 1769 års storskifteskarta över Edeby (LMV A58-5:1). Vägen mellan de två västra gårdarna i byn sträcker sig igenom skötselområde B30.

Skötselområde N50 Skog väster och sydväst om Edeby (fyra delområden)

- Beskrivning** I huvudsak äldre talldominerad skog och i delar inslag av lövträd såsom asp och ek. Delar av områdena utgörs av barrblandskog med inslag av lövträd. Delar av området är bergbundet eller utgörs av hållmarkstallskog. Området har inslag av gamla tallar, gran, asp, björk och små lövskogsbestånd. De stora delområdena har utgjort utmark till Edeby under historisk tid och under många århundraden nyttjats som betesmark åt byns boskap. På 1640-talet anges skogen som "intet synnerlig" och på 1690-talet endast till "nödtorftig wedbrand". Vid tiden för storskifte - på 1760-talet - anges den östra skogsmarken ha varit beväxt med granskog och någon tall, skogen anges som tillräcklig till "nödigt gärdsel och wedbrand, om där med sparsamt

hushållas”, betet beskrevs som medelmåttigt. Närmast bebyggelsen mynnade en fägata. Fin friluftsskog med stigar och bär- och svampmarker. Fornstigen går genom området.

- Bevarandemål Talldominerad skog samt barrbandskog med inslag av lövträd och mindre lövskogsbestånd.
- Skötsel Granar och yngre träd som växer in i gammeltallarnas grenverk avlägsnas/ringbarkas. Viss luckhuggning för att skapa variation. Löv lämnas i barrdominerade bestånd. Lövbekstånd gynnas genom avverkning av gran.

Skötselområde N51 Skog öster om Edeby

- Beskrivning Medelålders till äldre asp- och ekskog med inväxande gran. Området har legat som en åkerholme i ett av Edebys åkergräden och under århundraden påverkats av bete respektive slåtter och efterbete vartannat år. I områdets östra del av har det funnits en hägnad mot utmarken i öster.
- Bevarandemål Gammal lövträdsdominerad skog med gamla träd. Brynzon mot öppen mark i söder och väster.
- Skötsel Hugg bort inträngande gran och delar av yngre lövskog vid behov, ev. instängsling och bete. Håll efter igenväxningsvegetation i brynzonen.

Skötselområde N52 Skog norr om Edsdalen

- Beskrivning Området har utgjort en del av Edeby utmark under historisk tid. Idag växer här lövskogar i Edsdalen och i slutningen mot dalgången. Mycket asp, igenväxning från tidigare öppnare betesmark. Hästbete.
- Bevarandemål Lövträdsdominerad skog/betesskog med gamla träd.
- Skötsel Hugg bort inträngande gran och delar av yngre lövskog vid behov, betesdrift.

Skötselområde N53 Skog söder om Bergdalen

- Beskrivning Området ligger på en backe som tidigare ingått i ett åkergräde och påverkats av tvåsädesbruket. Lövdominerad skog med inslag av gran och tall. I västra delen glesare skog. Här finns ett stort gravfält med ungefär 50 fornlämningar (RAÄ 53:1) och en runhäll.
- Bevarandemål Gammal lövskogsdominerad skog. Gles skog i västra delen av området kring gravfältet. Fornlämningarna ska vara väl synliga och fria från igenväxning.
- Skötsel Hugg bort gran. Gravfältet röjs och gallras återkommande.

Skötselområde N54 Skog söder om Oskarsborg (två delområden)

- Beskrivning Område dominerat av gles lövskog. En mindre del har karaktär av igenväxande hygge, med några gamla ekar. Områdena har ingått i Edeby utmark och ligger långt ifrån äldre bebyggelse-

lägen, det västra området gränsar till Sjöängen och i dess södra kant har det funnits en hägnad.

Bevarandemål Naturlövskog med gamla ekar. Brynzonen är fri från igenväxningsvegetation.

Skötsel Røj bort gran initialt och vid behov. Røj/gallra slyuppslag i den öppna delen och i brynet.

Skötselområde N55 Skog nordväst om Edeby

Beskrivning Barrblandskog med gamla tallar, gran, asp, björk och ek, hållmarker med tall samt lövrika brynmiljöer. Området ligger nära bebyggelse med kontinuitet ned i förhistorisk tid och har ingått som en större åkerholme i ett åkergräde. Under historisk tid har marken nyttjats förhållandevis intensivt, för bete vartannat år respektive för slätter och efterbete vartannat år. I södra delen finns enstaka fornlämningar.

Bevarandemål Barrblandskog med gamla tallar och ekar samt lövinslag, gärna betad skog. Fornlämningarna ska vara tydliga.

Skötsel Granar och yngre träd som växer in i gammeltallarnas grenverk avlägsnas/ringbarkas. Viss luckhuggning för att skapa variation. Lövbekstand och särskilt gamla lövträd gynnas genom avverkning av gran. I övrigt inga åtgärder. Betesdrift kan ske.

Skötselområde N56 Skog S om golfbanan (tre delomr., delas m. Söderby)

Beskrivning Barrskog med äldre tall samt inslag av löv: asp, björk, ek, rönn. Hällmarktallskog. Även inslag av yngre blandskog. De två västra områdena har utgjort betad utmark, norr och söder om torpet Bråten. Det norra av områdena gränsar i norr mot öppen mark och här kan finnas spår av äldre hägnadssträckning. På 1760-talet beskrivs den västra skogen till Edeby som mycket bergländig, beväxt med gran och någon tall. Det östra delområdet har ingått som en åkerholme i ett av Edebys åkergräden, helt omgiven av odlad mark under historisk tid och påverkad av tvåsådesbrukets rytm och skötsel under århundraden. Områdena gränsar till mark som planeras att tas i anspråk för E4 FFS.

Bevarandemål Barrblandskog med gamla tallar och lövträdsinslag samt hållmarktallskog. Brynzoner fria från igenväxningsvegetation. Eventuella spår av den äldre hägnadssträckningen finns kvar.

Skötsel Granar och yngre träd som växer in i gammeltallarnas grenverk avlägsnas/ringbarkas. Viss luckhuggning för att skapa variation. Lövbekstand och särskilt gamla lövträd gynnas genom avverkning av gran. Gallring i unga bestånd. Brynzoner hålls fria från igenväxningsvegetation.

Skötselområde N57 Skog vid Bråten (två delområden, delas med Söderby)

Beskrivning Lövdominerad medelålders skog (asp och björk). Inslag av tall och ek. I det östra delområdet finns lämningar i form av

husgrunder från två torp med öppna ytor, trädgårdsväxter och buskage. I det östra av dessa två delområden har Bråten torpen legat, omgivande mark har utgjort betad utmark till Edeby. Det västra området gränsar i väster mot mark som länge varit öppen och brukats som åker. I kanten mot den öppna marken i väster kan finnas spår av en äldre hägnadssträckning. Båda delområden gränsar till mark som planeras att i anspråk tas för E4 FFS.

Bevarandemål Lövskog med inslag av barrträd. Väl synliga och bevarade rester av torpen.

Skötsel Frihugg ekar och gallra bland granen.

Skötselområde N58 Skog söder om Bråten

Beskrivning Området har utgjort en del av Edeby utmark, den västra skogen under historisk tid. Idag växer här medelålders talldominerad skog med lövinslag, björk och asp samt en hällmark med tall. I mitten finns ett alkärr med medelålders al.

Bevarandemål Gammal tallskog med lövinslag samt alkärr.

Skötsel Viss luckhuggning för att skapa variation. Gynna lövträd. I alkärret bör gran röjas bort.

Skötselområde N59 Skog sydväst om Edeby (väster om väg 261)

Beskrivning Gles äldre tallskog med lövinslag (Björk och ek). Även inslag av gran. Västra delen utgörs av genomgallrad medelålders tallskog. Området har under historisk tid ingått i ett av Edebys åkergården och påverkats av tvåsädesbruket. I västra delen av området ligger en del av ett gravfält (RAÄ 50:1). Gravfältet, som är väl synligt ifrån Ekerövägen, hyser i sin helhet 25 fornlämningar, varav 6 högar och 19 runda, flacka, övertorvade stensättningar och kanske även en treudd. Den västra delen av gravfältet ligger utanför skötselområdet och är starkt igenväxt.

Bevarandemål Gles gammal tallskog med inslag av ek. Gravfältet är tydligt.

Skötsel Regelbunden slätter av gravfältet, alternativt regelbundna röjningar. Hugg bort granen och frihugg kring ekar vid behov. Gallra i den medelålders tallskogen på gravfältets västra del.

Skötselområde N60 Skog öster om Tillflykten

Beskrivning Området domineras av gamla grova tallar. Under tallen yngre lövträd: ek, rönn, hassel och lönn. Området har utgjort en mindre del av en större kohage till Edeby under historisk tid som gränsat mot en öppen ängsmark i söder och Tillflyktens trädgårdsodlingar i väster. I västra delen av området kan finnas spår av en äldre hägnadssträckning.

Bevarandemål Gammal lövskog med inslag av gamla tallar. Brynzonen mot den öppna marken i väster är fri från igenväxningsvegetation. Eventuella trädgårdsväxter uppmärksammas.

Skötsel Granar och yngre träd som växer in i gammeltallarnas grenverk avlägsnas/ringbarkas. Viss luckhuggning för att skapa variation. Lövbestånd och särskilt gamla lövträd gynnas genom avverkning av gran. Igenväxningsvegetation i brynzonen mot den öppna marken i väster röjs regelbundet.



Bilden visar ett utsnitt ur den geometriska jordeboken AI: 12 över en del av Edeby ägor, år 1644. De två trädbevuxna backarna motsvarar i stort sett skötselområde N 61.

Skötselområde N61 Åkerholmar sydost om Stäkstorp (två delområden)

Beskrivning På 1640-talet ingick dessa backar i ett särhägnat gårde som innehöll både åker och ängsmark. Backarna var trädbevuxna och omgivna av mark som då kallades Stäksängen där det årligen skördades 8 lass hö. Redan på 1690-talet hade slåtter och odling ersatts av bete som därefter har pågått länge fram i modern tid. Idag domineras vegetationen av lövskog med bl.a. ek, lönn och rönn. Slånbuskage växer runt om.

Bevarandemål Backar med ädellövträd. Igenväxningsvegetation såsom slån finns i begränsad omfattning.

Skötsel Frihugg äldre ädellövträd. Rójning så att igenväxningsvegetation hålls tillbaka.

Skötselområde N65: Se Söderby

Söderby

Söderby är som namnet antyder den sydligast belägna av Lovöns tolv historiska brukningsenheter. Det som utmärker Söderby är att bytomten i sen tid har avstyckats från övriga marker och till skillnad från de andra historiska gårdarna på Lovön ägs privat. På markerna finns en synnerligen rik förekomst av förhistoriska lämningar, bland annat i form av fem gravfält. De har under några decennier varit föremål för arkeologiska forskningsundersökningar. Söderby har antagits vara en av de två äldsta byarna på Lovön. Även vägnätet på byns ägor har mycket lång kontinuitet. Idag bedrivs här hästverksamhet och markerna brukas för växtodling och ingår i gårdsarrendet för grannbyn Edeby i öster och nordvästra delen ingår i Berga gårdsarrende.

Skötselområden, generella anvisningar

Skötselområden som sköts enligt de allmänna anvisningarna för skötselområden i avsnitt 2.5 ovan eller specifika anvisningar nedan utgörs av Åkermark (Å), Betesmark m.m. (B), Skogsmark med naturvårdsmål (N), Skogsmark med skogsbruk (S), Tomt- och gårdsplats m.m. (T), Arbetsområde för E4 Förbifart Stockholm (FFS).

Skötselområde B1: se Lunda

Skötselområde B3: se Lunda

Skötselområde B31 Hagmark/brynzon vid Söderby (två delområden)

Beskrivning Halvöppen hagmark/brynzon med enstaka lövträd, slån, nypon, rönn, hassel. Området har en historia som åkerholme i det norra av Söderbys två åkergården. I skötselområdets västra del ligger ett delundersökt järnåldersgravfält med underliggande bronsålderstida boplatsoområde (RAÄ 28:1).

Bevarandemål Halvöppen hagmark/brynzon. Fornlämningarna är synliga.

Skötsel Betesdrift. Røjning av slån och nypon samt frihuggning av lövträd vid behov. Särskild hänsyn tas till fornlämningen.

Skötselområde N1: se Lunda

Skötselområde N3: se Lunda

Skötselområde N56: se Edeby

Skötselområde N57: se Edeby

Skötselområde N62 Skog sydväst om Söderby

Beskrivning Äldre barrblandskog, rikligt med gamla tallar, en hel del färsk död ved. Börjar bli naturskogsartat. Området har historiskt ingått i ett åkergärde och länge gränsat till öppen, odlad mark i väster. I områdets östra del ligger en del av ett större gravfält med underliggande boplatsoområde (RAÄ 28:1) vilket indikerar både lång kontinuitet och intensivt nyttjande av området.

- Bevarandemål** Barrnatskog där fornlämningarna är tydliga och brynzonen mot den öppna marken i väster är fri från igenväxningsvegetation.
- Skötsel** Granar och yngre träd som växer in i gammeltallarnas grenverk avlägsnas/ringbarkas. Viss luckhuggning för att skapa variation. Brynet mot den öppna marken i väster hålls fri från igenväxningsvegetation. Åtgärderna sker med särskild hänsyn till fornlämningarna.

Skötselområde N63 Skog sydöst om Söderby

- Beskrivning** Området har ingått i det östra av Söderbys två historiska åkergården och gränsar ännu mot öppen, odlad mark i sydväst. Området har under århundraden påverkats av tvåsådesbruket, genom bete vartannat år och slåtter följt av efterbete övriga år. Idag utgör området en igenväxande ekhage. Här finns några fina gamla ekar, tall, asp och en del buskar. Området gränsar i nordväst mot ett område som planeras att tas i anspråk i byggskedet av E4 FFS.
- Bevarandemål** Lövskog med gamla ekar, andra lövträd och inslag av tall. Brynzonen mot den öppna åkermarken i sydväst är fri från igenväxningsvegetation.
- Skötsel** Frihugg ekar. Håll efter igenväxningsvegetation i brynzonen.

Skötselområde N64 Åkerholmar sydväst om Söderby (två delomr.)

- Beskrivning** Åkerholmar som historiskt varit helt omgivna av odlad mark och under flera århundraden påverkade av tvåsådesbruket genom bete och slåtter. Holmarna ligger i varsitt historiskt åkergräde och i den västra kanten av den östra av åkerholmarna kan finnas spår av sträckningen av den gamla tvåsådeshägnaden. Idag ligger dessa kraftigt igenväxta åkerholmar omgivna av mark som betas.
- Bevarandemål** Betade åkerholmar med lövträd. Ingen igenväxningsvegetation.
- Skötsel** Røjning av merparten av buskarna, frihugg och glesa ut trädskiktet. Gynna äldre träd. Gärna bete.

Skötselområde N65 Skog vid Tillflykten (delas med Edeby)

- Beskrivning** Gammal barrblandskog med gamla tallar. Stort lövinslag, främst ek, även asp och rönn. Naturskogsartat. Området genomkorsas av den historiska ägo gränsen mellan byarna Söderby och Edeby. Ägo gränsen har varit hägnad. I den västra delen ingick området i ett av Söderby åkergården, i den östra delen i Edeby kohage. Området ligger i anslutning till bebyggelse och gränsar även till ett område som planeras att tas i anspråk för E4 FFS.
- Bevarandemål** Barrblandskog med gammal tall och inslag av lövträd. Eventuella spår av den hägnade ägo gränsen och tidigare markanvändningshistoria uppmärksammas.

Skötsel Granar och yngre träd som växer in i gammeltallarnas grenverk avlägsnas/ringbarkas. Frihugg ekar vid behov. Viss luckhuggning för att skapa variation. I övrigt inga åtgärder.

Skötselområde N66 Skog söder om Stäkstorp

Beskrivning På kullen dominerar gamla tallar med lövinslag, ek, lönn, mm. Nedanför kullen lövnaturskog med mycket asp. Naturskogsartat. Området ingick länge som en backe i ett av Söderbys två åkergräden och marken och dess växtlighet påverkades således av tvåsådesbruket under flera århundraden genom bete och slåtter. Området ligger långt ifrån bebyggelse med lång kontinuitet, men nära Tillflykten och Stäkstorp.

Bevarandemål Lövdominerad skog samt tallskog med inslag av lövträd.

Skötsel Granar och yngre träd som växer in i gammeltallarnas grenverk avlägsnas/ringbarkas. Frihugg ekar vid behov. Viss luckhuggning för att skapa variation och mer ljusöppna växtplatser.

Skötselområde N67 Skog väster om Stäkstorp

Beskrivning Området har i sin helhet ingått i Söderby kohage under historisk tid och således under århundraden påverkats av bete, företrädesvis av nöt. I östra delen växer nu mest gammal barrblandskog med lövinslag, bl.a. ek. Västra delen är lövdominerad med medelålders-äldre skog. Björk och al dominerar. Inslag av tall. Underväxt av hägg och rönn. Mindre del hållmark. Området gränsar i nordväst till ett område som planeras att ianspråkta under byggskedet av E4 FFS.

Bevarandemål Barrblandskog med gammal tall och inslag av lövträd resp. lövdominerad skog med inslag av tall. Välskött brynzon mot åkermark.

Skötsel Granar och yngre träd som växer in i gammeltallarnas grenverk avlägsnas/ringbarkas. Frihugg ekar vid behov. Viss luckhuggning för att skapa variation och mer ljusöppna växtplatser. Avverka inträngande gran i lövskog. Skötsel av bryn.

2.7 Jakt och fiske

Jakten i området är inte reglerad i reservatsföreskrifterna och sker därmed enligt jaktlagstiftningen. I området råder så kallat helgförbud för älgjakt under oktober månad (förbud enligt jaktförordningen för älgjakt under lördagar, söndagar och helgdagar samt dag före helgdagar). För jakträtten på statens mark i området gäller kunglig dispositionsrätt. Jakträtten på annan mark tillkommer fastighetsägaren.

Fiske regleras inte i reservatsföreskrifterna utan får bedrivas enligt gällande bestämmelser av fastighetsägaren och övriga innehavare av fiskerätt. Allmänheten får fiska med rörliga handredskap enligt gällande bestämmelser för handredskapsfisket.

2.8 Slitage- och störningskänslighet

Området bedöms inte vara i behov av några särskilda åtgärder för att motverka störning av känsligt djurliv eller slitage på mark eller vegetation. Slitage genom intensivt nyttjande av ridstigar och andra anlagda stigar bör åtgärdas genom till exempel förstärkning av mark, se vidare följande avsnitt.

2.9 Åtgärder och anordningar för rekreation och friluftsliv

Anordningarna anges på karta, bilaga 5. Information behandlas i avsnitt 2.10.

Att ta sig till reservatet

Merparten av reservatet är lätt tillgängligt för invånarna i hela Storstockholmsområdet. Avståndet från Stockholms centrum är cirka 10 kilometer och från Brommaplan till reservatsgränsen är det drygt 2 kilometer.

Kärsön och södra Lovön nås enkelt med kollektivtrafik genom Ekeröbussarna (flera linjer) som med täta turer trafikerar Ekerövägen (väg 261). Linjerna 323 och 325 går in på centrala Lovön via Lovö kyrka och har ändhållplats vid vattenverket.

Med bil och cykel är tillgängligheten god till Lovön och Kärsön från såväl Bromma som Ekerö. Cykelväg finns från både Ekerö och Brommaplan. Parkering för bil finns på flera platser. Merparten av vägnätet är tillgängligt för både biltrafik och cykel.

Drottningholm trafikeras även med båt från Stadshuskajen, främst under sommarhalvåret. Fågelön samt de mindre öarna saknar reguljära förbindelser och är endast tillgängliga med egen båt.

Efter att E4 Förbifart Stockholm färdigställts kommer tillgängligheten till området att förbättras ytterligare för tillresande med bil och buss, särskilt från nordvästra och sydvästra Stockholmsregionen. Under byggskedet och där själva väganläggningarna kommer att finnas blir dock etablerade rörelsemönster på Lovön förändrade.

Huvudentréer, övriga entrépunkter och informationsplatser

Reservatets omfattande storlek innebär behov av tydlig information och vägledning för besökare på flera platser till och inom området. Ett antal huvudentréer, övriga entrépunkter och informationsplatser bör ställas i ordning. Dessa ska fungera som bra utgångspunkter för olika aktiviteter, vara kollektivtrafikförsörjda eller ha goda parkeringsmöjligheter, ändamålsenlig information och i vissa fall även service som sittplatser, toaletter och sopkärl.

Huvudentréerna, övriga entrépunkter och informationsplatser finns angivna på karta, bilaga 5. De flesta av dessa finns redan idag och behöver kompletteras med bl.a. information eller viss upprustning. I några fall behöver nyanläggning ske.

Huvudentréer

1. ***Kärsö-Brostugan.*** Huvudentrépunkt till reservatet österifrån med busshållplats, parkeringsplats, informationsskyltning och entré till stigsystem på Kärsön. Här finns också kafé/restaurang Brostugan. Upprustningsbehov av hela entréområdet.
2. ***Lövö kyrka.*** Ny huvudentré i socknens naturliga centrum och reservatets mitt, där besökaren finner information med vägledning till övriga delar av reservatet. Här finns möjlighet att besöka kyrkan och kyrkogården. Utblick över Lovöns centrala odlingslandskap. Enkel rastplats och ev. toalett kan ställas i ordning. Samråd om åtgärder sker med Lovö församling.
3. ***Norrby skog.*** Huvudentré med befintlig parkeringsplats och informations-skytning. Entré till stigsystem i Norrby skog. Toalett bör anläggas. Visst behov av upprustning.

Övriga entrépunkter och platser med information

4. ***Kina slott.*** Informationsskytning samordnad med skyltning för Drottningholm/världsarvet. Startpunkt för Fornstigen. God befintlig service med parkering, servering sommartid etc.
5. ***Drottningholms golfbana.*** Informationsplats med vägledning till övriga delar av reservatet. Här finns också god befintlig service med bl.a. servering under sommarhalvåret och parkeringsytor. Skidspår brukar anläggas under snövintrar. Samråd om åtgärder med Kungliga Drottningholms golfklubb.
6. ***Vattenverket.*** Ny informationsplats med busshållplats, mindre parkering (för trafik som kommer från Norrby), information samt tillgänglighet till stigsystem i Norrby skog samt anslutning till Fornstigen. Motorfordonstrafik genom Vattenverkets område är inte tillåten, men passage till fots eller med cykel är möjlig.
7. ***Lambarudd.*** Ny (mindre) parkeringsplats bör anläggas på lämplig plats öster om Lambarudd. Placering får utredas närmare. Informationsskytning samt tillgänglighet till skogen/udden på Lambarudd samt till föreslagna vandringsled "Lovö runt" (se avsnittet om stigar nedan).
8. ***Rörby-Barkarby.*** Möjlighet till ny informationsplats, med anslutning till Fornstigen, parkering och busshållplats, bör utredas.
9. ***Lunda.*** Informationsskytning och ny mindre parkeringsplats anläggs öster om Lunda vid infarten till byn. Placering får utredas närmare. Befintlig parkering väster om Lunda behålls och rustas upp samt förses med information. Anslutning till Fornstigen samt den nya föreslagna leden "Lovön runt".

10. **Edeby.** Ny informationsplats vid busshållplatserna på väg 261. Anslutning till Fornstigen. Denna informationsplats kan under byggtiden komma i konflikt med anläggningsarbeten för E4 Förbifart Stockholm och kan därför behöva avvakta färdigställandet av denna och eventuellt även ombyggnad av väg 261.
11. **Tillflykten.** Ny informationsplats från busshållplatserna vid väg 261. Tillgänglighet till Fornstigen via nya anslutningsstigar samt till Edeby ekhage. Denna informationsplats kan – åtminstone på norra sidan - väntas komma i konflikt med anläggningsarbeten för E4 Förbifart Stockholm och ombyggnad av väg 261 bör eventuellt avvakta färdigställandet.

Till reservatet angränsande område finns även parkeringsplatser avsedda för andra ändamål än besök primärt i reservatet såsom vid Drottningholms slott, Karusellplan och vid Kärsögården. Därutöver finns ett antal mindre entrépunkter i form av mindre parkeringsplatser eller busshållplatser samt andra platser som också bör ha information och vägvisning till närliggande stigar och andra målpunkter.

Busshållplatser

Som nämnts ovan under avsnittet entrépunkter nås stora delar av Lovön med buss. Bland busshållplatser som också är viktiga entrépunkter till reservatet kan nämnas Brostugan (Kärsön), Kanton, Edeby, Tillflykten, Barkarby/Rörby, Lovö kyrka och Strömdal (vattenverket). Vid dessa bör det finnas information och anslutningar till stigsystem etc. vilket närmare anges under entrépunkter ovan. Information kan efter behov finnas även på andra busshållplatser utöver de ovan nämnda. Busshållplatser är angivna på karta, bilaga 5.

Vägnätet inom reservatet

Flertalet vägar är tillgängliga för besöks trafik med motorfordon. Vissa mindre vägar är dock avstängda för motorfordonstrafik genom vägmärke eller vägbom. Dessa vägar är dock tillgängliga med cykel eller till fots.

Vägnätet i området innefattar såväl allmän väg med Trafikverket som huvudman samt enskilda vägar med Statens fastighetsverk som huvudman. Vidare finns vägsamfälligheter för vissa vägar: Edeby vägsamfällighet, Kungshatts samfällighetsförening, Lindöbro vägsamfällighet, Lunda-Lovö vägsamfällighet samt Norra Lovö vägsamfällighet.

Samtliga vägbommar bör ses över för att möjliggöra passage av cykel, barnvagnar och där så är möjligt, rullstol.

Vägvisning på vägnätet, vägmärken

Det är angeläget att ordna bra vägvisning på vägnätet till vissa av entrépunkterna. Det kan idag som besökande vara svårt att hitta till vissa av entrépunkterna utan god lokalkännedom. Vägvisningen inom området bör därför ses över i samråd med Trafikverket, Ekerö kommun och andra väghållare. Översynen berör även vägvisning för cykeltrafik.

På enskilda vägar finns i några fall felaktiga vägmärken för reglering av fordons- trafik och förbud mot ridning uppsatta. Dessa bör ersättas med korrekta vägmärken, exempelvis med förbud mot trafik med motordrivet fordon i de fall sådant ska gälla.

Parkeringsplatser

Parkeringsplatser för allmänheten finns på ett antal platser som också i flera fall fungerar som entrépunkter, se avsnitt om dessa ovan. De större parkeringsplatser som kan användas av reservatets besökare finns vid Kårsö-Brostugan, Kina slott, Lovö golfbana och Norrby skog. Därutöver finns parkeringar avsedda primärt för besök till Drottningholms slott och ett antal mindre parkeringsplatser spridda i området.

Nya parkeringsplatser bör anläggas vid infarten till Lunda och i närheten av Lambarudd. Parkeringen vid Sofiero bör förbättras. Ytterligare några mindre, enklare parkeringsplatser bör anläggas. Befintliga och föreslagna parkeringsplatser, se karta 3.

Cykel

Området lämpar sig väl för landsvägscyklning och är som nämnts ovan på lagom cykelavstånd från såväl Ekerö centrum som delar av Västerort i Stockholm.

Mälardalsleden är en cykelled runt hela Mälaren, som passerar reservatet längs cykelbanan utmed väg 261 samt via en slinga förbi Lovö kyrka-Rörbykungsgården.

Det kan övervägas om det finns behov av en ny cykelled på några av Lovöns mindre vägar och om/hur den i så fall bör markeras. En närmare studie om en sådan led bör därför göras.

Cyklning i terräng förekommer på vissa stigar och leder, exempelvis längs Fornstigen. Det är viktigt att se till att konflikter mellan cyklister och gående minimeras. Detta kan till exempel göras genom att cyklisternas hastighet hålls nere genom stigarnas utformning samt att förstärkning av stigar görs där slitage uppkommer.

Tillgänglighet för personer med fysisk funktionsnedsättning m.m.

Särskilda åtgärder för personer med fysisk funktionsnedsättning vidtas i delar av området för att underlätta besök.

- Ny stigslinga anläggs på Kårsön med anpassning till rullstolsburna.
- En utredning bör göras om möjlig stig för rullstolsburna på Lambarudd.
- Nya torrtoaletter anpassas för rullstolsburna.
- Väg bommar ändras så de i möjligaste mån blir möjliga att passera för rullstolsburna personer.

Stigar och leder

Ett antal markerade stigar finns sedan tidigare. Dessa är i varierande skick. En del stigar är i gott skick medan andra är i stort behov av upprustning. Stigsystemen bör kompletteras med en längre ny led runt Lovön samt någon ytterligare sträcka, se nedan.

Stigarna markeras och förses med vägvisning så att de blir lätta att följa oavsett årstid. Anslutning och vägvisning till entrépunkter, busshållplatser och parkeringsplatser bör ordnas där så är lämpligt.

Vissa stigar används av såväl cyklister som gående. Det är viktigt att se till att konflikter mellan de olika användarna minimeras, till exempel genom fysiska åtgärder som minskar slitage och cyklisternas hastighet. Ridning är inte tillåten på markerade vandringsleder. Det finns särskilda ridstigar, se nästa avsnitt.

Följande stigar och leder bör ingå i nätet av vandringsleder (se karta, bilaga 5)

1. Fornstigen (blå spåret). Vandringsled som Lovö hembygdsförening har anlagt och ansvarar för. Fornstigen går runt hela Lovön och har målpunkter och information om Lovöns kulturhistoria. Viss förbättring av leden behövs, bl.a. förstärkning av vissa avsnitt samt översyn av informationsskyltningen. Omdragning av vissa delar av leden kommer att ske i samband med bygget av E4 Förbifart Stockholm.
2. Rävstensstigen (röd markering). Stig i Norrby skog.
3. Sjørundan (blå markering). Stig i Norrby skog.
4. Skogsstigen (vit markering). Stig mellan Ensta och Sofiero. Nyligen upprustad.
5. Lovön runt. Förslag till ny vandringsled som följer Lovöns västra, norra och östra stränder i sträckningen Tillflykten-Lunda-Vattenverket-Norrby skog-Lambarudd-Sötvattenslaboratoriet-kungsgården. Denna vandringsled följer till allra största delen redan befintliga stigar och mindre vägar. Vandringsledens sträckning behöver utredas i detalj, bl.a. när det gäller passage vid bebyggelse, och markeringen på karta, bilaga 5, ska inte tolkas som något färdigt förslag.

Leden berörs av de tillfälliga hamnarna m.m. som ska anläggas för E4 Förbifart Stockholm. Leden kan troligen inte anläggas i sin helhet förrän dessa arbeten avslutats. Däremot kan delsträckor av leden anläggas.

6. Kårsö motionsspår. F.d. elljusspår som är i behov av översyn. Spåret behöver bl.a. markeras och gamla elljusstolpar tas bort.
7. Kårsöleden (röda spåret). Vandringsled runt Kårsön i stort behov av upprustning genom markering, vägvisning och förstärkning av vissa partier.

8. Ny anslutningsled från Tillflykten österut till Edeby ekhage och Fornstigen. Sträckning behöver studeras i detalj innan anläggandet.

Vid sidan av ovanstående markerade leder finns ett antal kortare markerade stigsträckor som anslutningsleder eller till särskilda målpunkter.

En äldre naturstig för synskadade vid Kina slott-Bredablick är inte längre i godtagbart skick och bör tas bort. Det kan övervägas att göra en ny sådan stig på annan plats.

Stängselövergångar

Stängselövergångar över betesstängsel ordnas där stigar passerar stängsel eller på andra strategiska platser med syfte att allmänhetens tillträde till området inte hindras eller försvåras i onödan. Övergångar ordnas av stängselhållaren eller förvaltaren i samråd med stängselhållaren. Övergångar utformas så att tillgängligheten blir god samtidigt som de ska vara säkra för djurhållningen.

Ridstigar

Det finns ett nät av ridvägar och ridstigar utgående från några av stallen på Lovön. Nya ridvägar har nyligen anlagts norr om Hogsta på grund av att nuvarande stig sydväst om Koviken kommer i konflikt med arbetsområde för E4 Förbifart Stockholm. Ridvägar och ridstigar anges på karta, bilaga 5.

Eldplatser, rastplatser

Anlagda eldplatser och rastplatser finns idag på några få ställen i området, bland annat i Norrby skog. Anordnande av fasta eldplatser innebär en kanalisering av eldning till vissa väl valda platser, vilket bör minska spontaneldning och slitage på andra platser. Eventuella nya eldplatser bör i första hand anläggas i närheten av vatten. Ved kan behöva tillhandahållas vid eldplatserna.

Enkla rastplatser med bänkbord men utan eldningsmöjligheter kan ordnas på lämpliga platser, till exempel vid informationsplatsen vid Lovö kyrka samt på väl valda platser efter vandringslederna.

Renhållning, toaletter

Toaletter för allmänheten finns för närvarande endast utanför reservatet på slottsområdet vid Drottningholm och Kina slott samt vid serveringarna. Det bör anläggas torrtoaletter vid vissa av entréerna i övrigt, främst på Kårsön och vid Norrby skog och eventuellt vid Lovö kyrka.

Städning av frekventerade platser bör utföras efter behov. Reservatsförvaltaren har ansvar för städningen.

Badplatser

Det finns idag ingen för allmänheten iordningsställd badplats på Lovön. På Kårsön finns en anlagd badplats på Kårsögårdens område som drivs i gårdens regi

och som allmänheten har tillgång till. Spontanbad förekommer på flera platser i reservatet, exempelvis på norra Kårsön.

Serveringar m.m.

Restaurang/kafé samt kiosk finns vid Drottningholms slott (utanför reservatet) samt i Brostugan på Kårsön. Vid Kårsögården finns en sommaröppen servering. Kafé finns vid Kina slott (utanför reservatet, säsongöppet). Vid golfbanan finns en restaurang som är öppen under sommarhalvåret. Vid Lunda finns Lovö magasin med viss servering som också är öppen sommartid.

Båtuthyrning m.m.

Vid Brostugan finns uthyrning av båtar, kanoter och vattenskotrar.

2.10 Information

Information om reservatet har till syfte att informera om reservatets värden, anordningar och föreskrifter. Informationen bör omfatta dels skyltning av olika slag, vägvisning, tryckt material och digital information. Information bör alltid finnas på svenska och engelska.

Informationsskyltar m.m. utformas enhetligt så att de ansluter till både informationen om Världsarvet Drottningholm samt Naturvårdsverkets riktlinjer för information om skyddade områden. Vid de större entrépunkterna ska stora informationstavlor finnas. Mindre informationsskyltar ska sättas upp på flera platser, till exempel vid mindre parkeringsplatser.

Särskilda platsspecifika informationsskyltar om områdets kultur, natur och med besöksinformation bör tas fram där så är lämpligt. Statens fastighetsverk planerar exempelvis att skylta gårdscentrum. Informationen längs Fornstigen bör ses över och nya skyltar tas fram i samverkan med Lovö hembygdsförening.

För reservatet bör även en informationsfolder med karta tas fram.

Information om reservatet och dess värden samt besöksinformation bör också finnas digitalt i lämplig form, bland annat på webben.

Eftersom informationsåtgärderna är förhållandevis omfattande i detta område och det inte finns möjlighet att specifikt behandla alla åtgärder inom ramen för denna skötselplan bör det lämpligen tas fram en särskild informationsplan med närmare överväganden om vilka informationsåtgärder som ska vidtas.

2.11 Vissa verksamheter i reservatet

I reservatet förekommer ett flertal olika verksamheter av vilka några beskrivs nedan. Beskrivningar av vissa verksamheter finns också i skötselplanens del 1.

Försvarets radioanstalt

FRA bedriver signalspaning som stöd för Sveriges utrikes-, säkerhets- och försvarspolitik. FRA:s anläggningar på Lovön etablerades 1943 och omfattar

huvudkontoret och en operativ signalspaningsstation med tillhörande inhämtningssystem. Lovön är en relativt avskild och lättbevakad plats nära huvudstaden som vid tiden för etablering också tillhandahöll en för radioverksamheten förhållandevis störningsfri miljö. FRA har master och antenner anlagda inom naturreservatet, belägna norr om huvudkontoret. Huvudkontoret ingår inte i naturreservatet.

Sötvattenslaboratoriet

Sötvattenslaboratoriet i Drottningholm anlades 1930 och är en centrumbildning med ansvar för forsknings- och utvecklingsverksamhet på fisk och fiske i sjöar och vattendrag. Laboratoriet är sedan 2011 knutet till SLU, efter att länge ha varit en del av dåvarande Fiskeriverket. I anläggningen finns bland annat omfattande laboratorieresurser. Anläggningen ingår inte i naturreservatet.

Lövö geomagnetiska laboratorium

Sveriges geologiska undersökning hade åren 1927-2004 ett geomagnetiskt observatorium nordväst om Ensta. Fortfarande finns en mätpunkt kvar och en viss verksamhet bedrivs på platsen.

Drottningholms golfbana

Golfbanan är en 18-hålsbana som drivs av Kungliga Drottningholms Golfklubb på mark som upplåts av Statens fastighetsverk och Ståthållarämbetet. Golfklubben har tagit fram en egen skötselplan. Golfbanans löpande skötsel är i huvudsak inte närmare reglerad i reservatsföreskrifterna eller i skötselplanen, men vissa av restriktionerna i föreskrifterna är tillämpliga, till exempel när det gäller ny bebyggelse.

Kärsögården

Kärsögården är en lägergård för barn- och ungdomsverksamhet på Kärsön som sedan 1919 drivs av KFUM-rörelsen. Marken upplåts av Ståthållarämbetet. Kärsögårdens verksamhet omfattar lägerskolor, klassresor, idrottsdagar, dagkollon, sommarläger och ungdomsevenemang av olika slag. Kärsögården erbjuder även vissa konferensmöjligheter. Kärsögården har även en badplats på området, dit allmänheten har tillträde. Vidare har Kärsögården en upplåtelse för en friluftskyrka i skötselområde N39 samt rätt att disponera motionsspåret på Kärsön.

Frisbeegolfbana på Kärsön

På Kärsön finns en frisbeegolfbana som är upplåten till KFUM-rörelsen/Kärsögården. Banan är belägen i området från Brostugan och längs vägen mot Kärsögården och vidare mot öster. Frisbeebanor som är belägna i närheten av markerade stigar bör åtgärdas i samråd med Ståthållarämbetet och frisbeeklubben så att olycksrisker minimeras.

Ridsport

I området bedrivs en omfattande ridsport vid flera ridanläggningar och stall. Särskilda ridstigar är anlagda för ridning i terrängen. Enligt reservatsföreskrifterna får ridning inte ske på markerade vandringsleder.

Skjutbana

Norr om Tillflykten bedrivs sedan lång tid skytteverksamhet av Mälaröarnas skyttegille. Pågående skytteverksamhet regleras inte i naturreservatets bestämmelser, men verksamheten kan komma att flytta beroende på utformningen av påfart till E4 Förbifart Stockholm.

Vattenskidor

Vid Lambarudd bedrivs vattenskidåkning av Lambarö vattensportklubb. Klubben har klubbhus m.m. anordningar strax öster om Lambarudd. Vattenskidåkning regleras inte i naturreservatets bestämmelser.

Scouting och annan föreningsverksamhet

I reservatet finns flera scout- och föreningsstugor som används i respektive förenings verksamhet.

2.12 Bebyggelse m.m.**Byggnader**

Bebyggelsen i området beskrivs i avsnitt 1.6 i skötselplanens del 1. Uppförande av byggnad, brygga, vindkraftverk eller annan anläggning regleras enligt reservatsföreskrifterna. Ansvar för förvaltning av bebyggelse, tomt- och gårdsplatser och anläggningar ankommer på ägaren eller den som genom någon form av avtal åtagit sig denna.

Bebyggelse, m.m. med kulturhistoriskt värde

Statens fastighetsverk arbetar för närvarande med att ta fram ett vårdprogram för bebyggelse och fornlämningsmiljöer inom den statliga egendomen ”AB 602 Lovö”. Vårdprogrammet omfattar inte det område som är föremål för kunglig dispositionsrätt. Vårdprogrammet är – liksom reservatets skötselplan – upplagd utifrån de historiska byarna. Dessa redovisas som olika delområden och innehåller beskrivningar av historik, byggnader och fornlämningar samt mark. För varje byggnad inom det inventerade området finns en beskrivning, bedömning av status, kortsiktigt åtgärdsbehov, historik, kulturhistoriskt värde och målsättning. För mark anges kulturhistoriska värden och mål, för fornlämningar en antikvarisk bedömning och skötselåtgärder. Vårdprogrammet har lämnats till Riksantikvarieämbetet för yttrande i augusti 2013. Det kommer senare att fastställas av Statens fastighetsverk.

2.13 Vägar och ledningsnät

E4 Förbifart Stockholm och ombyggnad av väg 261

Särskilda undantag från reservatsföreskrifterna gäller för etableringsområden och vägområden m.m. för projekten E4 Förbifart Stockholm och Väg 261, Ekerövägen, Tappström–Nockeby, ombyggnad till smal fyrfältsväg.

Övriga vägar och cykelvägar

Allmän väg med Trafikverket som väghållare är väg 261 (Ekerövägen), väg 825 (Drottningholm-Rörby-Barkarby-Lovö kyrka-Lovö vattenverk) samt väg 824 (Lovö kyrka-Kantonkorset). Detsamma kommer att gälla för E4 Förbifart Stockholm med på- och avfarter.

För gång- och cykelvägen längs väg 261 är för närvarande Ekerö kommun huvudman. Trafikverket avses bli väghållare för gång- och cykelvägen i framtiden.

Övriga vägar i området är enskilda och sköts i huvudsak av Statens fastighetsverk eller vägsamfällighetsföreningar. Många vägar är öppna för trafik med motorfordon. Vissa mindre brukningsvägar och liknande är dock inte tillgängliga för allmänhetens motorfordonstrafik, men är tillgängliga för t.ex. cykel.

Reservatsföreskrifterna utgör inte hinder för underhåll av vägnätet genom bland annat skötsel av vägkanter och röjning i vägområdet. Anläggande av ny väg och parkeringsplatser, utöver de som anges i denna skötselplan, är dock tillståndspliktiga, se föreskrifterna. Som nämnts gäller särskilda undantag för E4 Förbifart Stockholm och ombyggnad av väg 261, se ovan.

Ledningar

Ett antal ledningar för bland annat el, tele, vatten och avlopp finns i området. Föreskrifterna utgör enligt undantag D12 inte hinder för underhåll av ledningarna, till exempel genom reparation, underhåll eller utbyte av befintlig ledning eller röjning av ledningsgator.

Anläggande av ny ledning i luft, mark eller vatten är tillståndspliktigt i merparten av reservatet utom inom tomt- och gårdsplats och för vissa åtgärder som omfattas av undantag. Se vidare reservatsföreskrifterna och undantagen från dessa under D i reservatsbeslutet.

2.14 Utmärkning av reservatets gräns

Reservatets gränser ska märkas ut enligt Naturvårdsverkets riktlinjer. I stort sett hela reservatets yttergräns går dock i vatten och markeras inte. Gräns mot byggnadsminnet Drottningholm ska inte markeras och inte heller bör gräns mot mindre bostadsfastigheter som ligger i området markeras. Hur gränsmarkeringen ska ske vid övriga enklaver i reservatet får avgöras från fall till fall. Sammantaget bedöms detta innebära att gränsmarkeringen i reservatet kommer utföras i mycket begränsad omfattning.

2.15 Dokumentation och uppföljning

Särskilda krav på dokumentation och uppföljning av naturvärdena kommer att följa i de delar av området som ingår i Natura 2000. Övrig dokumentation och uppföljning bör ske inom ramen för nationell uppföljning av skyddade områden enligt nationella och regionala program för uppföljning. Vid uppföljning ska i första hand av Naturvårdsverket tillhandahållna och godkända manualer användas. Länsstyrelsen svarar för dokumentation och uppföljning.

Uppföljning av reservatsförvaltningen, se nästa avsnitt.

2.16 Reservatsförvaltningen m.m.

Förvaltare

Reservatsförvaltare är Statens fastighetsverk. Förvaltaren ska verka för att syftet med reservatet uppnås.

Många åtgärder i reservatet, såsom jordbruksdrift och skogsvård, sköts som tidigare av markförvaltare, arrendatorer m.fl. aktörer. Förvaltaren ansvarar för skötselåtgärder som behövs för att nå syftet med reservatet och som andra – markförvaltare, arrendatorer m.fl. inte utför. Det kan röra sig om specifika naturvårdsåtgärder, informationsinsatser, åtgärder för besökare m.m.

Reservatsförvaltaren ska dokumentera de åtgärder som utförs genom att anteckning om förvaltningen förs löpande.

Samråd om reservatsförvaltningen, samrådsgrupp

Samråd om förvaltningen ska fortlöpande ske med berörda parter (övriga fastighetsägare, markförvaltare, jordbruksarrendatorer, boende i området m.fl.) och med Länsstyrelsen. Det är särskilt viktigt att samråd med berörda sker när nyanläggning planeras av t.ex. nya parkeringar eller stigar.

En samrådsgrupp där förvaltaren, Länsstyrelsen, markförvaltare och andra berörda aktörer deltar bör finnas. Gruppen bör träffas minst årligen med syfte att gå igenom planerade åtgärder, aktuella frågor samt utbyta information om frågor som rör förvaltningen av området.

Övervakning och tillsyn

Länsstyrelsen är ansvarig för den operativa tillsynen (tillsynsmyndighet enligt miljöbalken) i naturreservat enligt miljötillsynsförordningen (2011:13). Länsstyrelsen har därmed ansvar för att bland annat åtalsanmäla misstänkta brott och besluta om rättelseåtgärder.

Förvaltaren svarar för den dagliga övervakningen av naturreservatet. Förvaltaren ska anmäla misstänkta överträdelser mot föreskrifterna till Länsstyrelsen och/eller polisen.

Dokumentation och utvärdering av förvaltningen

Utförda åtgärder ska dokumenteras. Tidpunkt för åtgärderna, deras effekt etc. ska anges. Dokumentationen förvaras av förvaltaren och kan bland annat ligga till grund för revidering av skötselplanen.

Utvärdering av reservatsförvaltningen bör ske minst vart tionde år. En lämplig metod för detta är grundbesiktning enligt Stockholmsmodellen som används generellt för statliga naturreservat i länet. Länsstyrelsen ansvarar för att utvärdering sker.

Reservatsförvaltningens ekonomi

Förvaltningskostnaderna för reservatet utgörs främst av skötselåtgärder, gränsmarkering, informationsskyltning, anläggande och underhåll av anordningar för friluftslivet, renhållning samt övervakning. Utredning av kostnader för reservatsförvaltningen görs vid planering av åtgärderna.

Finansiering av reservatsförvaltningen

Den inledande förvaltningen finansieras enligt en särskild överenskommelse mellan Ekerö kommun, Länsstyrelsen i Stockholms län, Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet, Statens fastighetsverk och Trafikverket. Förvaltaren ansvarar därefter för reservatsförvaltningen. Bidrag till skötseln kan erhållas från Länsstyrelsen genom anslaget för skötsel av skyddad natur.

2.17 Sammanfattning av planerade skötselåtgärder

Förteckningen behandlar åtgärder av engångskaraktär - inte löpande skötsel.

Skötselåtgärd	Plats/skötselområde	Prioritering	Tidpunkt	Ansvarig
Gränsmarkering	Hela området	1	2014	Lst, SFV
Informationsplan	Hela området	1	2014	Lst, SFV
Reservatsskyltar	Hela området	1	2014	Lst, SFV
Övrig skyltning	Hela området	2	2014-2015	SFV
Folder/karta	Hela området	1	2014	SFV, Lst
Översyn av vägvisning (vägar)	Hela området	1	2014-2015	SFV, TRV
Översyn av vägmärken	Hela området	2	2014-2015	
Upprustning entré	Kärsön	1	2014-2015	SFV
Upprustning entré	Norrby skog	1	2015	SFV
Entrépunkt m. info och rastplats	Lövö kyrka	1	2014	SFV
Torrtoaletter	Norrby skog mm	1	2014-2015	SFV
Ny stig Tillflykten-Edeby	Edeby	1	2015	SFV
Stig för rullstolsburna	Kärsön	2	2015	SFV
Upprustning röda spåret	Kärsön	1	2014	SFV
Upprustning motionsspår	Kärsön	1	2015	SFV
Upprustning fornstigen	Lövön	1	2014-2016	Lövö hemb.för.

Skötselåtgärd	Plats/skötselområde	Prioritering	Tidpunkt	Ansvarig
Upprustning Rävstensstigen	Norrby	2	2016	SFV
Upprustning Sjørundan	Norrby	2	2016	SFV
Ny stig Lovön runt, planering		2	2014	SFV
Ny stig Lovön runt, genomförande	Lovön	2	2014-2018 efter FFS	SFV
Anslutningsstig	Tillflykten-Edeby	2	2015	SFV
Utredning stig f. rullstolsburna	Lambarudd	2	2015	SFV
Eldplatser/rastplatser		2	2014-2016	SFV
Ny p-plats Lunda	Lunda	2	2014-2016	SFV
Ny p-plats Lambarudd	Lambarudd	2		SFV
Ny p-plats Norrby	NV Norrby	2		SFV
Upprustning p-plats	Sofiero	2		SFV
Ridstig, ny sträckning	Hogsta	1	2013-2014	SFV/TRV
Översyn av tillgänglighet vid vägbommar	-	2	2015	SFV
Utredning cykelled		2	2015	SFV
Info, mm övriga entréer	Hela området	2	2014-2016	SFV
Avverkning/röjning/stängsling	B1 Lunda	1	2014	Arr./SFV
Röjning/stängsling	B2 Lunda	2	2016	Arr./SFV
Avverkning/röjning/stängsling	B3 Lunda/Söderby	3	2016	Arr./SFV
Avverkning/röjning/stängsling	B4 Berga/Lunda	3	Efter 2016	Arr./SFV
Avverkning/röjning/stängsling	B5 Berga	3	Efter 2016	Arr./SFV
Avverkning	B7 Lovö prästgård	2	Efter 2015	Arr./SSSt
Avverkning/röjning	B8 Lovö prästgård/Barkarby	2	Efter 2015	Arr./SSSt /SFV
Avverkning/röjning/stängsling	B9 Norrby	2	Efter 2015	Arr./SFV
Avverkning/röjning	B10 Norrby	2	Efter 2015	Arr./SFV
Avverkning/röjning/stängsling	B11 Barkarby	3	Efter 2016	Arr./SFV
Avverkning/röjning/stängsling	B12 Barkarby/Hogsta	2	Efter 2015	Arr./SFV
Röjning	B13 Hogsta	3	Efter 2016	Arr./SFV
Avverkning/röjning/stängsling	B14/N24 Hogsta	3	Efter 2016	Arr./SFV
Röjning/stängsling	B15 Rörby/Barkarby	2	Efter 2015	Arr./SFV
Avverkning/röjning	B16 Rörby	3	Efter 2016	Arr./SFV
Avverkning/röjning/stängsling	B17-B18 Rörby/kungsgården	2	Efter 2015	Arr./SFV
Avverkning/röjning/stängsling	B19 kungsgården	3	Efter 2016	Arr./SHÄ /SFV
Avverkning/röjning/stängsling	B20 Kårsön	1	2014-2016	SHÄ/SFV
Avverkning/röjning ev. stängsling	N36 Kårsön (Natura 2000-område)	1	2014-2016	SHÄ/SFV

Skötselåtgärd	Plats/skötselområde	Prioritering	Tidpunkt	Ansvarig
Avverkning/röjning	B29 Edeby (Natura 2000-område)	1	2014-2016	Arr./SFV
Planering och prioritering av åtgärder i övriga skötselområden – framför allt i N-områden i skog – görs av förvaltaren efter samråd med berörda markförvaltare, i förekommande fall arrendatorer samt med Länsstyrelsen.				

Lst=Länsstyrelsen, SFV=Statens fastighetsverk, SHÅ=Ståthållarämbetet, SSt=Stockholms stift, TRV=Trafikverket, Arr.=jordbruksarrendator

3. KÄLLFÖRTECKNING

Collinder, Per m.fl. 1994. Naturen i Stockholms län. En utflyktsguide. Ekologi-gruppen, Stockholm.

Ekerö kommun 2002. Naturinventering Ekerö kommun.

Ekerö kommun 2005. Översiktsplan för Ekerö kommun.

Gustafsson, A. och Lindqvist U. 2012. Kartering av limniska naturvärden. Lovön, Kårsön och Fågelön m.fl. öar 2011. Länsstyrelsen i Stockholms län rapport 2012:5

Holmberg, Per-Erik 1975. Kårsö-Högholmen, en ö i Stockholms närhet med intressant neofytflora. Svensk botanisk tidskrift Bd 69, 349-358.

Jonsell, Lena (red.) 2010. Upplands flora.

Jordbruksverket 2005. Ängs- och betesmarksinventeringen. Utdrag ur databasen Tuva (2011-12-06). Objekt nr: 8AB-VDM, F17-AKH, 73B-POR, TIX-CQU, F17-AKH, AA4-NSK

Lantmäteriakter, geometriska jordeboken LMV A1:2-16 1640-tal, samt ägomätning över Drottningholm LMV A58-4:1 år 1745.

Länsstyrelsen i Stockholms län 1981. Markanvändningen på Lovö, Kårsö m.fl. öar inom Ekerö kommun. Rapport 1981 nr 15.

Länsstyrelsen i Stockholms län 1993. Odlingsbygd i Stockholms län.

Länsstyrelsen i Stockholms län 1996. Naturkatalog för Stockholms län (remissutgåva).

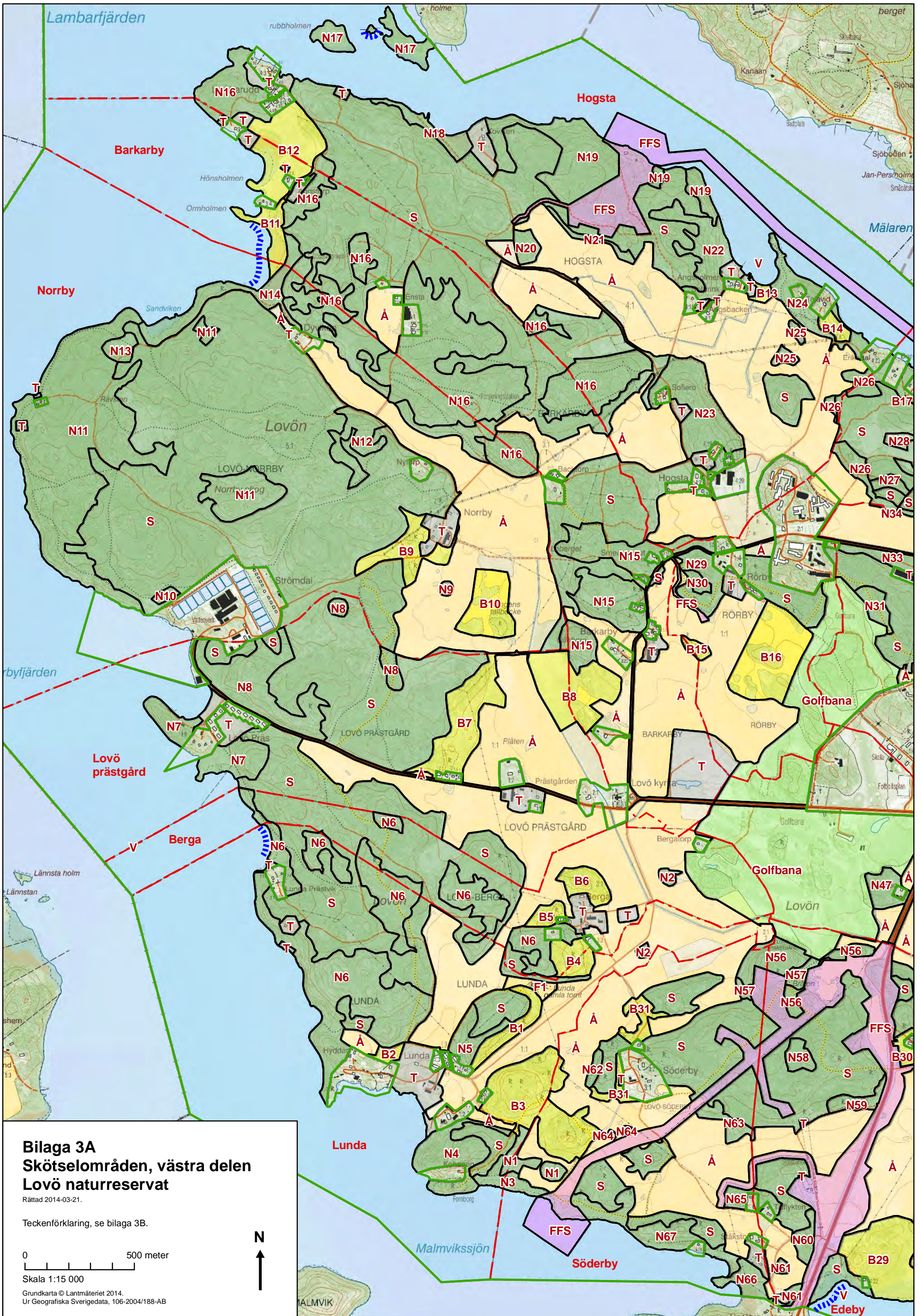
Länsstyrelsen i Stockholms län 2001. Områden av riksintresse för naturvård och friluftsliv i Stockholms län. Rapport 2001:15.

Länsstyrelsen i Stockholms län 2003. Aldrig långt till naturen. Skydd av tätortsnära natur i Stockholmsregionen. Rapport 2003:20.

Länsstyrelsen i Stockholms län 2007. Edeby ekhage SE0110188. Bevarandeplan för Natura 2000-område. Beslut 2007-02-05.

Länsstyrelsen i Stockholms län 2007. Lovö Kårsö SE0110186. Bevarandeplan för Natura 2000-område. Beslut 2007-12-12.

- Länsstyrelsen i Stockholms län 2013. Skyddsvärda träd (databas)
- Mälareöarnas naturskyddsförening 1988. Skyddsvärd natur i Ekerö kommun
- Naturrådet 2010. Inventering av vitkindad gås vid Fjäderholmarna och betesplatser kring Stockholm 2010.
- Naturvårdsverket 2003. Att skylta skyddad natur.
- Naturvårdsverket 2007. Nationell strategi för skydd av vattenanknutna natur- och kulturmiljöer – delmål 1, Levande sjöar och vattendrag. (Rapport 5666).
- Othzén, Ylva 2012. Lovö-Kärsö. Kulturhistorisk utredning (manuskript)
- Pettersson, Sören 2012. Odlingslandskapsanalys för Lovö-Kärsö, Ekerö kommun.
- Philipsson Jancke, A. et.al. 2012. Rekreationsanalys. Lovön-Kärsön med omgivande öar. Länsstyrelsen i Stockholms län rapport 2012:6
- Regionplane- och trafikkontoret, Stockholms läns landsting 2004. Ekerökilen. Upplevelsevärden i Stockholmsregionens gröna kilar. 6:2004.
- Regeringsbeslut 2009-09-03. Tillåtlighetsprövning enligt 17 kap. miljöbalken av Effektivare nord-sydliga förbindelser i Stockholmsområdet (dnr M2008/2247/F/M, M2008/4571//FM, M2008/4824/F/M)
- Skagerberg, Frida 2012. Inventering av potentiellt värdefulla ängs- och betesmarker på Lovön 2011. Länsstyrelsen i Stockholms län rapport 2012:7
- Skogsvårdsstyrelsen Mälardalen/Skogsvårdsstyrelsen 2005. Nyckelbiotopsinventering. Utdrag ur databas.
- Stockholms läns landsting 2010. Regional utvecklingsplan för Stockholmsregionen – RUFSS 2010.
- Sveriges geologiska undersökning 1965. Geologiska kartbladet Stockholm NV samt beskrivning till densamma. Serie Ae nr 2.
- Trafikverket, beslut 2013-10-24. Fastställelse av arbetsplan för väg E4 Förbifart Stockholm, förändring av väghållningsansvar samt indragning av väg m.m. i Huddinge, Ekerö Stockholm, Järfälla och Sollentuna kommuner, Stockholms län.
- Therlund, Fredrik 2004. Inventering Törnskata på Lovön.
- Vägverket 2009. E4 Förbifart Stockholm. Komplettering tillåtlighet. PM. En redovisning av rödlistade arter inom eller i närheten av förordad korridor. 2009-02-26.
- Världsarvsrådet Drottningholm 2008. Världsarvsplan för 2007-2012.



Bilaga 3A
Skötselområden, västra delen
Lovö naturreservat

Rättad 2014-03-21.

Teckenförklaring, se bilaga 3B.

0 500 meter

Skala 1:15 000

Grundkarta © Lantmäteriet 2014.
 Ur Geografiska Sverigedata, 106-2004/188-AB



Bilaga 3B Skötselområden, östra delen Lovö naturreservat

— Naturreservatsgräns

- - - Äldre bygräns

Rörby Bynamn

Skötselområden

Åkermark (skötselområde Å),
fornlämningsområde (skötselområde F)

Betesmark, naturlig eller kultiverad, samt vissa
slättermarker (skötselområden B)

Skogsmark (skötselområden N och S)

Golfbana

Tomt- och gårdsplats samt vissa områden i anslutn.
till bebyggelse eller anläggningar (skötselområden T)

Vägområde och etableringsområden mm,
E4 Förbifart Stockholm (skötselomr. FFS)

B1 Skötselområde

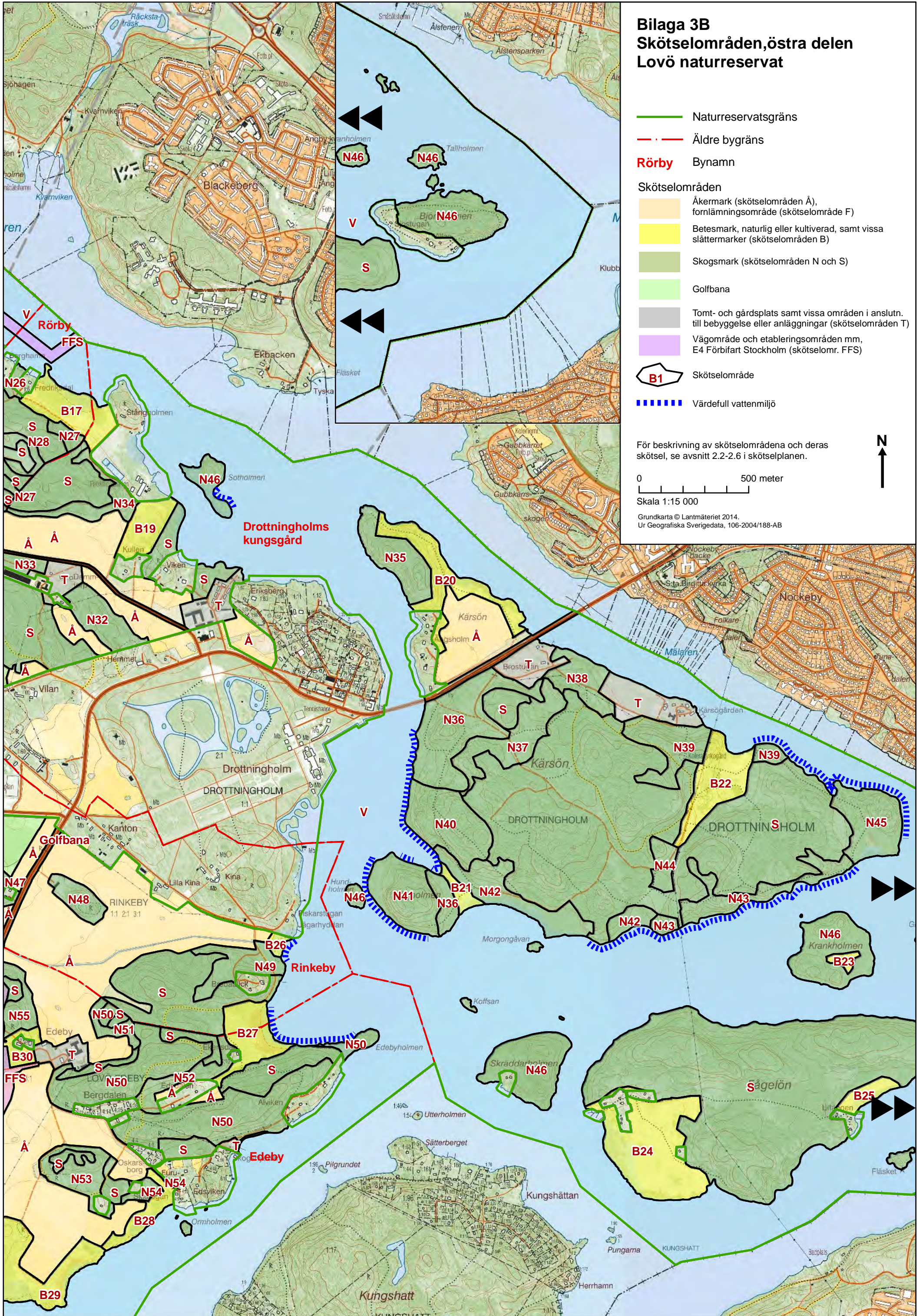
▬▬▬▬▬ Värdefull vattenmiljö

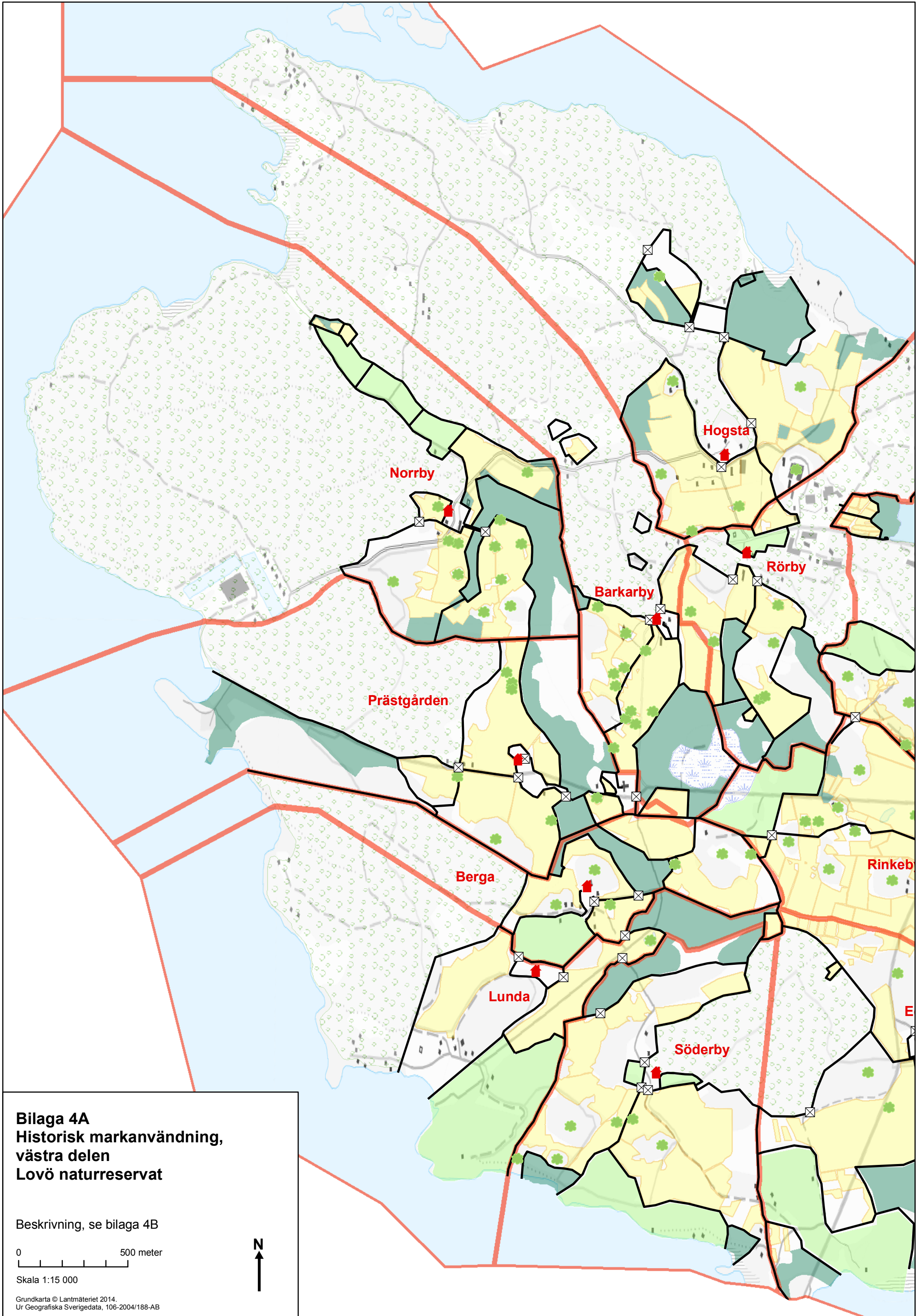
För beskrivning av skötselområdena och deras
skötsel, se avsnitt 2.2-2.6 i skötselplanen.

0 500 meter

Skala 1:15 000

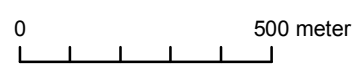
Grundkarta © Lantmäteriet 2014.
Ur Geografiska Sverigedata, 106-2004/188-AB





Bilaga 4A
Historisk markanvändning,
västra delen
Lovö naturreservat

Beskrivning, se bilaga 4B












Skala 1:15 000



Grundkarta © Lantmäteriet 2014.
Ur Geografiska Sverigedata, 106-2004/188-AB

Bilaga 4B Historisk markanvändning, östra delen Lovö naturreservat

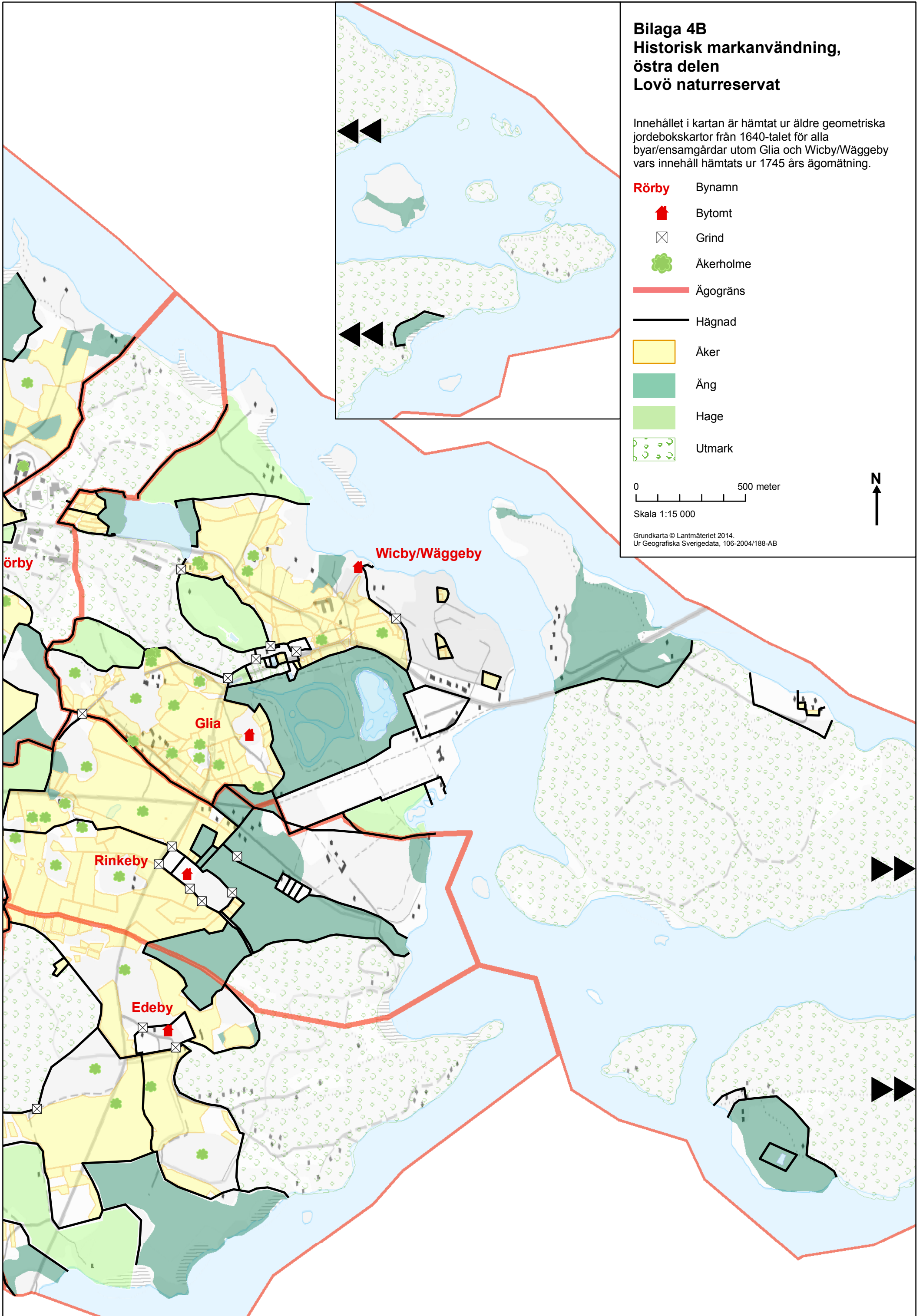
Innehållet i kartan är hämtat ur äldre geometriska jordebokskartor från 1640-talet för alla byar/ensamgårdar utom Glia och Wicby/Wäggeby vars innehåll hämtats ur 1745 års ägomätning.

- Rörby** Bynamn
-  Bytomt
-  Grind
-  Åkerholme
-  Ägogräns
-  Hägnad
-  Åker
-  Äng
-  Hage
-  Utmark

0 500 meter

Skala 1:15 000

Grundkarta © Lantmäteriet 2014.
Ur Geografiska Sverigedata, 106-2004/188-AB

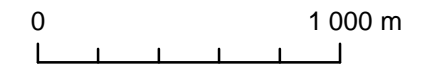


Bilaga 5
Anordningar för friluftslivet och besökare
Lovö naturreservat

Rättad 2014-03-21.

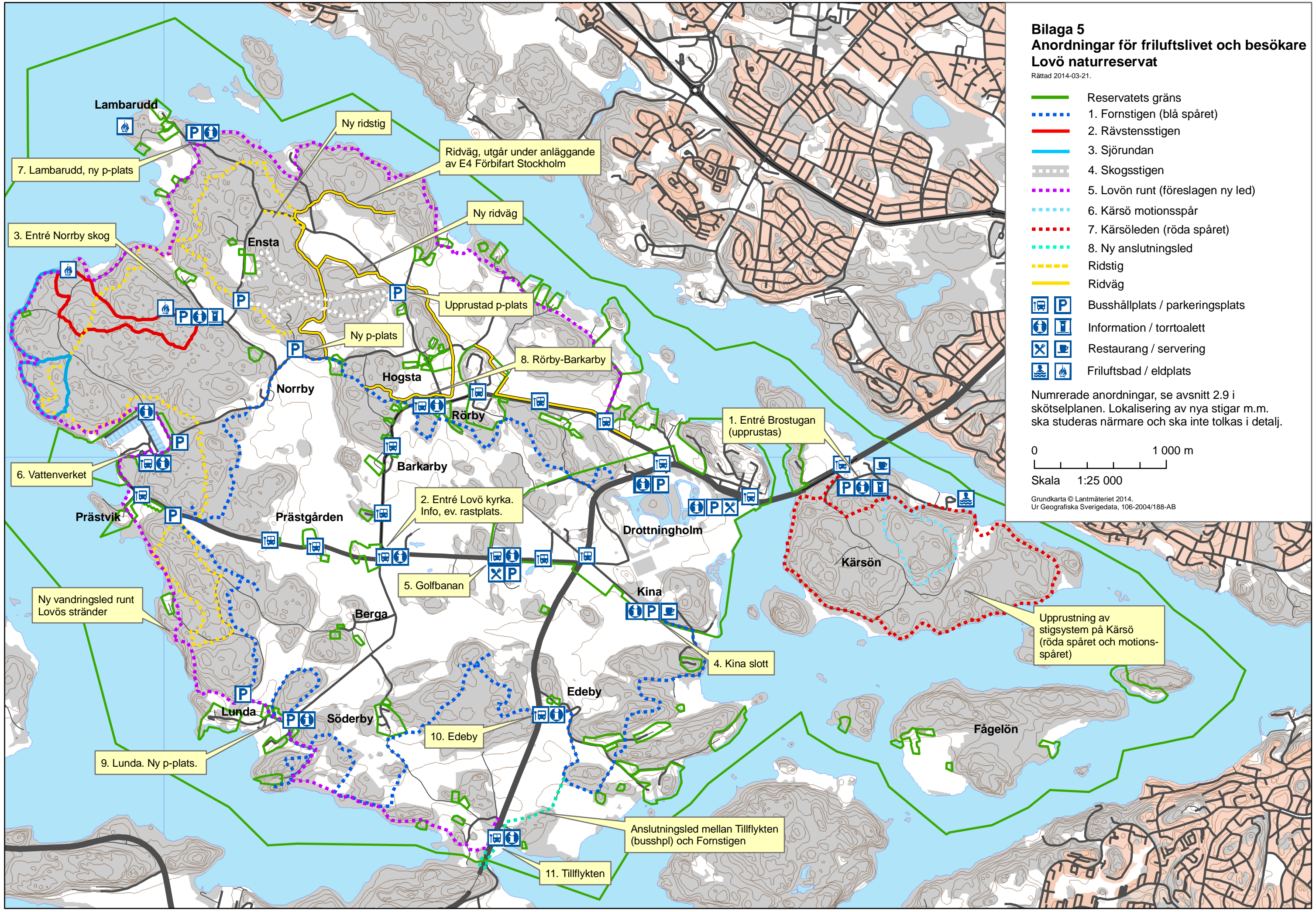
- Reservatets gräns
- - - 1. Fornstigen (blå spåret)
- 2. Rävstensstigen
- 3. Sjørundan
- 4. Skogsstigen
- - - 5. Lovön runt (föreslagen ny led)
- - - 6. Kärsö motionsspår
- - - 7. Kärsöleden (röda spåret)
- - - 8. Ny anslutningsled
- - - Ridstig
- Ridväg
-   Busshållplats / parkeringsplats
-   Information / torrtoalett
-   Restaurang / servering
-   Friluftsbad / eldplats

Numrerade anordningar, se avsnitt 2.9 i skötselplanen. Lokalisering av nya stigar m.m. ska studeras närmare och ska inte tolkas i detalj.



Skala 1:25 000

Grundkarta © Lantmäteriet 2014.
 Ur Geografiska Sverigedata, 106-2004/188-AB



7. Lambarudd, ny p-plats

3. Entré Norrby skog

6. Vattenverket

Ny vandringsled runt Lovös stränder

9. Lunda. Ny p-plats.

Ny ridstig

Ridväg, utgår under anläggande av E4 Förbifart Stockholm

Ny ridväg

Ny p-plats

Upprustad p-plats

2. Entré Lovö kyrka. Info, ev. rastplats.

5. Golfbanan

10. Edeby

11. Tillflykten

8. Rörby-Barkarby

1. Entré Brostugan (upprustas)

4. Kina slott

Anslutningsled mellan Tillflykten (busshpl) och Fornstigen

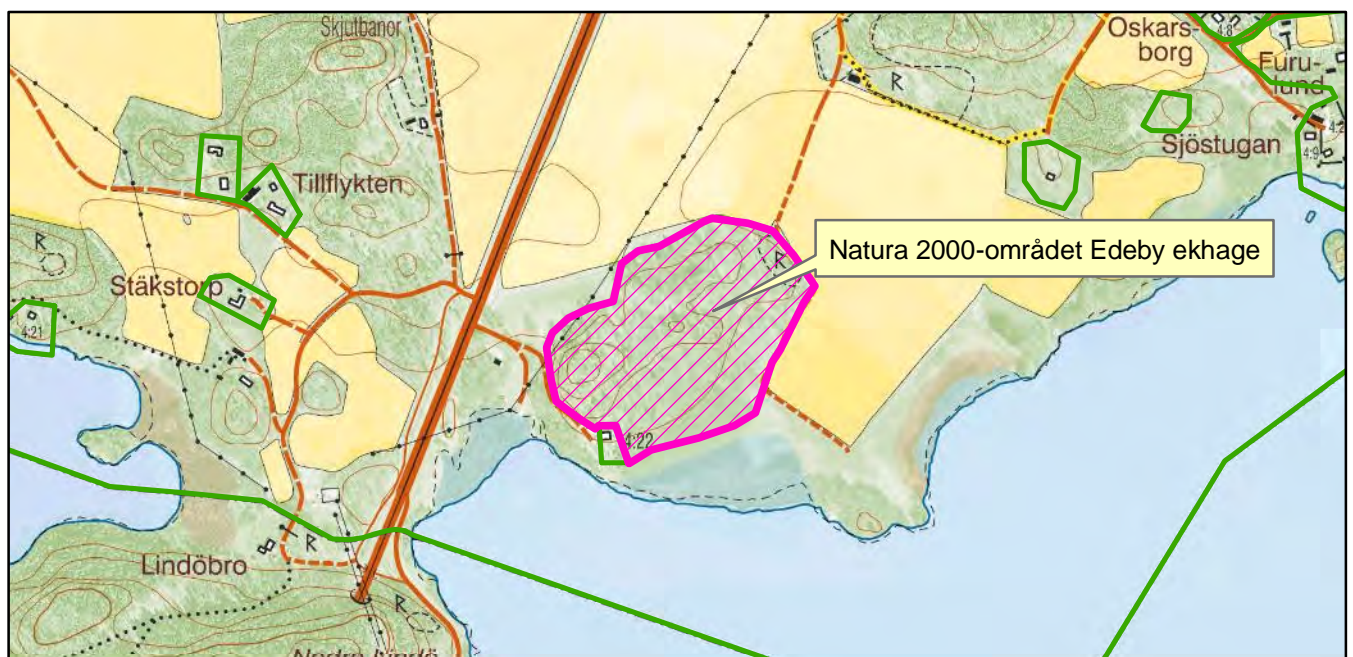
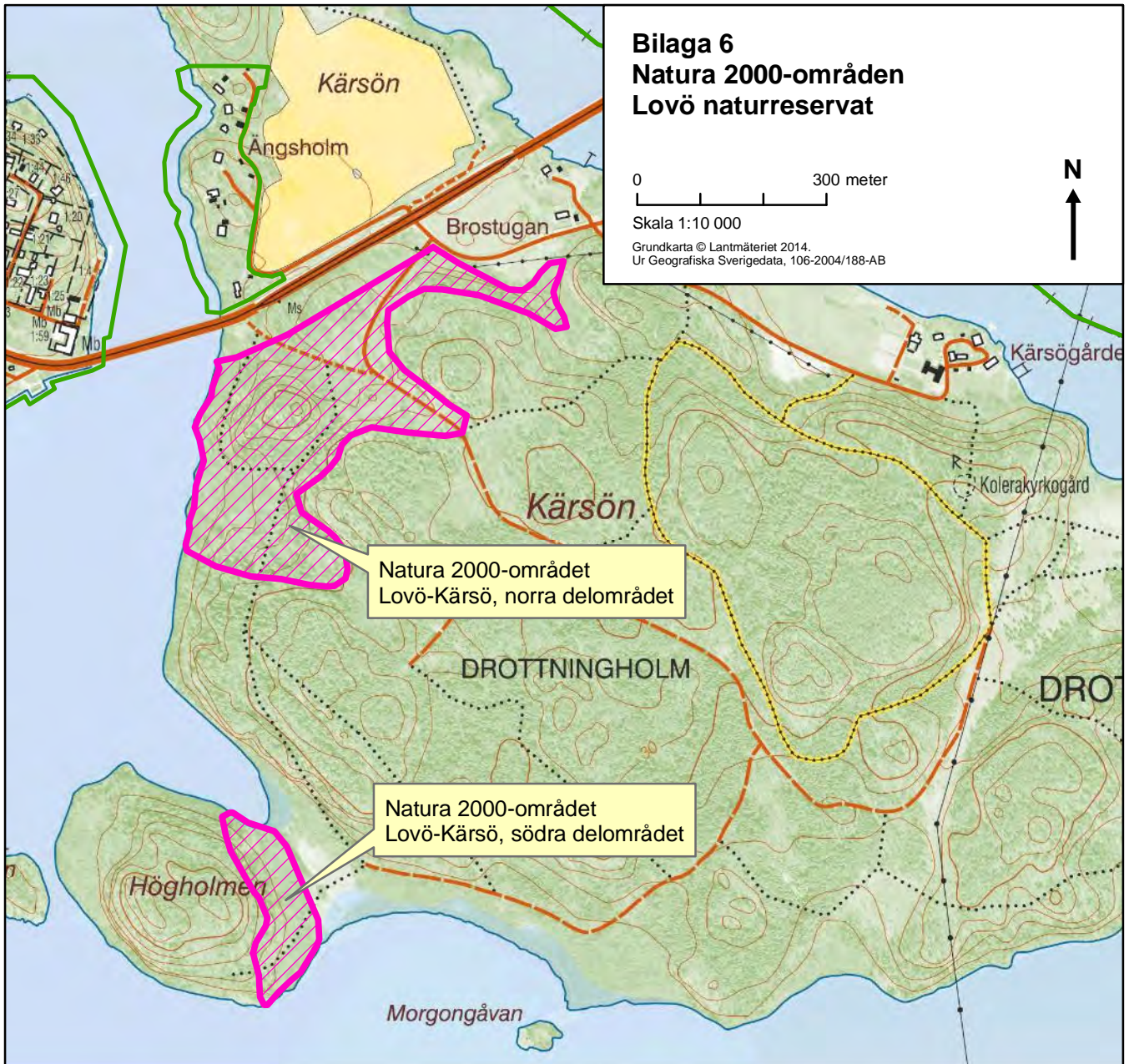
Upprustning av stigsystem på Kärsö (röda spåret och motionsspåret)

Bilaga 6 Natura 2000-områden Lovö naturreservat

0 300 meter

Skala 1:10 000

Grundkarta © Lantmäteriet 2014.
Ur Geografiska Sverigedata, 106-2004/188-AB



Hur man överklagar hos regeringen, Miljödepartementet

Var ska beslutet överklagas

Länsstyrelsens beslut kan skriftligen överklagas till **regeringen, Miljödepartementet**.

Hur man utformar sitt överklagande m.m.

I skrivelsen ska du

- tala om vilket beslut du överklagar, t.ex. genom att ange ärendets nummer (diarienumret)
- redogöra för hur du anser att beslutet ska ändras.

Du bör också redogöra för varför du anser att Länsstyrelsens beslut är felaktigt.

Du kan givetvis anlita ombud att sköta överklagandet åt dig.

Behöver du veta mer om hur du ska gå till väga, så ring eller skriv till Länsstyrelsen.

Övriga handlingar

Om du har handlingar eller annat som du anser stöder din ståndpunkt, så bör du skicka med det.

Var inlämnas överklagandet

Din skrivelse ska inlämnas/skickas **till Länsstyrelsen** och inte till regeringen, Miljödepartementet.

Tid för överklagande

Länsstyrelsen måste ha fått din skrivelse **inom tre veckor** från den dag **beslutet kungjorts i ortstidning** *), annars kan ditt överklagande inte tas upp.

Underteckna överklagandet

Din skrivelse ska undertecknas och namnteckningen förtydligas. Uppge också postadress och telefonnummer.

*) **INFÖRS I** Dagens Nyheter 2014-03-26
Svenska Dagbladet 2014-03-26

